

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo
Oddelek za slovenistiko

Judita Tkavc

Alma Karlin – nikogaršnja in naša
Vstopanje Alme Karlin v slovenski literarni sistem
Diplomsko delo

Mentorstvo: red. prof. dr. Tomo Virk
red. prof. dr. Miran Hladnik

Ljubljana, maj 2009

*Diplomsko delo posvečam svojim staršema,
neizmerno srčnima in vedno dobronamernima spremljevalcema na mojem »popotovanju«.*

ZAHVALA

Mentorjema, red. prof. dr. Tomu Virku in red. prof. dr. Milanu Hladniku se najlepše zahvaljujem za strokovno »bdenje« nad pisanjem in izdelavo mojega diplomskega dela. Gospodu Marijanu Pušavcu z Domoznanskega oddelka Osrednje knjižnice Celje sem neizmerno hvaležna za vso prijazno strokovno pomoč, za nalezljivo deljenje zavzetosti za Almo Karlin in njeno literaturo, kar mi je bilo pri pisanju velik navdih. Dragemu Aleksandru Španu pa se srčno zahvaljujem za stalno vztrajno spodbujanje, prevod povzetka v angleščino, predvsem pa za izjemno potrpežljivo prenašanje mojih »ustvarjalnih dni«.

Brez vas bi mi bilo pri pisanju diplomskega dela marsikaj veliko težje, dolgotrajnejše ali pa celo nemogoče.

POVZETEK

Diplomsko delo *Alma Karlin – nikogaršnja in naša. Vstopanje Alme Karlin v slovenski literarni sistem* predstavlja vzroke za duhovno in literarno reinkarniranje Alme Karlin v slovensko kulturno zavest – kar pol stoletja po njeni smrti. Način njenega vstopanja v slovenski literarni sistem je prikazan z začetkom skozi etnološka »vrata«, zanimanje slovenske javnosti za avtoričino osebnost, nato pa preko slovenskih prevodov njenih del, vključujoč recepcijo teh na Slovenskem. Z opiranjem na nekatere že znane poskuse integracije nemške literarne produkcije na Slovenskem v slovenski literarni sistem so podani »alibiji« za ukvarjanje z Almo Karlin v okviru slovenske literarne vede. V sklopu komparativistike pa je z navezovanjem na podoben primer »nenacionalnega« literarnega ustvarjanja drugod po Evropi, ob novi konceptualizaciji pojma svetovna književnost in problematiki prevoda argumentiran poskus uvrščanja Karlinove v najbolj upravičujoč (nad)nacionalnoliterarni, duhovni in literarnozgodovinski kontekst.

Ključne besede: Alma Karlin, slovenski literarni sistem, svetovna književnost, integracija nemške literarne produkcije na Slovenskem v slovenski literarni sistem.

ABSTRACT

This diploma paper, entitled *Alma Karlin – Noone's And Ours. Entering of Alma Karlin Into Slovenian Literary System*, presents causes for spiritual and literary reincarnation of Alma Karlin into Slovenian cultural consciousness – for half a century after her death. Her way of entering the Slovenian literary system is shown with the beginning by walking through the ethnological »door«, with an interest of Slovenian public for author's personality, and then via Slovenian translations of her works, including their reception in Slovenia. Relying on some already known attempts of integration of German literary production in Slovenia into Slovenian literary system, the »alibies« are presented for dealing with Alma Karlin inside the frame of Slovenian literary studies as well. On the field of comparative literature, considering the similar case of (non)national literature elsewhere in Europe, beside the new conceptualization of notion of »world literature« and taking into account the problems of translation, arguments for attempts of classification of Karlin's into the most justful (beyond)national-literary, spiritual and historical context are given.

Keywords: Alma Karlin, Slovenian literary system, world literature, integration of German literary production in Slovenia into Slovenian literary system.

KAZALO

I UVOD	7
II OD KOD SI, ALMA?	8
1. BIOGRAFIJA	8
2. ŠIRJENJE IN STEKANJE OBZORIJ	11
3. POVEJ MI, V KATEREM JEZIKU PIŠEŠ, IN POVEM TI, KDO SI	13
3. 1. DOMOVINA, NAROD IN JEZIK ALME KARLIN PO NJENIH IZJAVAH	14
3. 1. 1. Alma – Slovenka?	15
3. 1. 2. Alma – Nemka?	17
3. 1. 3. Alma – Angležinja?	20
3. 1. 4. Alma – alma!	20
III LITERARNO USTVARJANJE ALME KARLIN	23
1. PISATELJICA »MED DVEMA OGNJEMA«	23
1. 1. Časovno-zgodovinske okoliščine	24
1. 2. Literarna izhodišča	28
1. 3. Duhovna izhodišča	30
2. SVEČENICA UMETNOSTI	32
IV VSTOPANJE ALME KARLIN V SLOVENSKO ZAVEST IN SLOVENSKI LITERARNI SISTEM	35
1. VSTOP SKOZI ETNOLOŠKA VRATA	35
2. ZANIMANJE SLOVENSKE JAVNOSTI ZA OSEBNOST ALME KARLIN	37
3. SLOVENSKI PREVODI LITERARNIH DEL ALME KARLIN	42
3. 1. Potopisna trilogija in ostalo pripovedništvo	43
4. RECEPCIJA LITERARNIH DEL ALME KARLIN	62
4. 1. V času prvih izdaj originalnih del	62
4. 2. Recepcija literarnih del Alme Karlin v slovenski publicistiki	64
V ALMA KARLIN – NIKOGARŠNJA IN NAŠA	72
1. ALIBIJI ZA SLOVENISTIČNO RAZISKOVANJE	72
1. 1. »Problem« prevoda	72
1. 2. Poskusi integracije nemške literarne produkcije na Slovenskem v slovenski literarni sistem	73
1. 3. Spreminjanje konsistence nacionalne literarne vede	77
2. »NAŠA« ALMA KARLIN	79
2. 1. Literarna ustvarjalnost Alme Karlin kot del slovenskega literarnega sistema	79
2. 2. Almin »dar partizanom«	81
2. 3. Alma, znamenita Slovenka, »izjemna nekdaj, danes, kadar koli«	83
3. »SVETOVNA« ALMA KARLIN	86

3. 1. »Nenacionalno« literarno ustvarjanje.....	86
3. 3. Duhovno in literarno svetovno »potovanje« Alme Karlin	91
VI ZAKLJUČEK.....	93
DODATEK 1: Izjave Alme Karlin o njeni jezikovni, narodnostni, državni in duhovni opredelitvi.....	96
DODATEK 2: Recepcija literarnih del Alme Karlin po njenih izjavah.....	108
DODATEK 3: Literarna dediščina Alme Karlin.....	114
Literatura in viri:	119
Izjava o avtorstvu	122

I UVOD

Alma Karlin še zmeraj ostaja – tako oseba kot avtorica, pisateljica – zavita v nemalo meglic skrivnostnosti in nenavadnosti. Kolikor jo je njen čas predvsem zaradi njene nedoumljivosti puščal ob strani ali pa jo dejansko odrival, je doživela »ponovno rojstvo« v devetdesetih letih 20. stoletja, skoraj pol stoletja po svoji smrti.

Kaj je botrovalo temu, da so njeni someščani Celjani in Slovenci nasploh nato tako iznenada, s tako vnemo, navdušenjem odkrivali in naenkrat z odprtimi rokami posvojili svojo sicer nemško pišočo rojakinjo? Obudili so jo s prevajanjem njenih potopisov, romanov, novel; postavili spominsko ploščo na mestu njene rojstne hiše v Celju; ji namenili posebno čast s poimenovanjem celjske ulice, kulturno-umetniškega društva, slikarskih dobrodelnih dnevor in celo hotela (na njej tako ljubi Svetini); njeno hiško, kjer je (v izjemni revščini in pomanjkanju) končno doživela svoj zadnji dan, so zaščitili kot kulturno dediščino; delu njene ohranjene zbirke predmetov s potovanja okoli sveta namenili stalno mesto v celjskem Pokrajinskem muzeju; in celo začeli snemati film o njej!

Slovenska (literarna) zgodovina pozna nemalo primerov podobnih oseb, ki so bili iskreno zvesti svojim srčnim načelom, svoje skorajda jasnovidne zgodovinske, politične, umetniške ideje pa v svojem času uspeli vtisniti samo v svoja dela. In seveda to tudi izjemno drago plačali, saj so v svojem času zaradi tega postali nesporen kamen spotike. Ko pa je na njih naletel (praviloma seveda po njihovi smrti) neki drugi čas, so naenkrat postali vir navdiha; v času drugih vrednot in estetike so celo zasijali v svoji pravi vrednosti in iz »kamna spotike« postali temeljni kamen nadaljnjega razvoja.

In kako naj po njeni prehojeni poti sledimo Almi Karlin, ki se je že v začetku 20. stoletja izrekla za »državljanke sveta«, dvignjeno nad nacionalno, kulturno, versko, celo nad spolno identifikacijo in vendarle ravno zato vpeto v mnoge življenje uničujoče bipolarnosti svoje okolice? Njena pisana biografija in zapisi poti okoli sveta so navdihnili že precej avtorjev. Kje pa bo njeno dandanašnje duhovno in literarno reinkarniranje našlo svoj dom? Kako in koliko smo Slovenci »posvojili« to nenavadno, izjemno intelektualko, popotnico in pisateljico? Bi lahko danes dali literarnemu ustvarjanju Alme Karlin slovensko ali svetovno »državljanstvo«? Naj da nekaj novih odgovorov nadaljnje besedilo mojega diplomskega dela.

II OD KOD SI, ALMA?

1. BIOGRAFIJA

Kadar Alma Karlin piše o svojem življenju, se ga kljub stalni težavnosti, problematičnosti, pogosto dotika s sarkastično distanco, kar je po eni strani lahko način spoprijemanja z veliko, stalno prisotno grenkobo, po drugi strani pa nakazuje na to, da je avtorica skozi življenje (z izkušnjami samimi in poglobljenim vzdrževanjem »mentalne higiene«) uspela preseči nekatera konvencionalna, zanjo omejujoča kategoriziranja (kot so spol, državljanstvo,

Alma Karlin v času prvega obhajila (1900)

narodnost, pripadnost religiji itd.), kar nato pri njeni literarizirani retrospekciji prehojene življenjske poti daje stalen humoren pridih, ki prerašča v globoka duhovna spoznanja.

Ko se predstavi na začetku prvega potopisa *Samotno potovanje*, zapiše: »Sem edini otrok svoje matere in moji sorodniki so z večino glasov vedno trdili, da je omejitev na en primerek vsekakor treba razumeti kot nedvomen blagoslov.« Besede so nedvomno odraz spomina na precej težko, bolešno, osamelo, domotožno zgodnje otroštvo. Kot Alma Maximiliana Karlin se je rodila v meščanski družini v Celju, 12. oktobra 1889, staršema slovenskega rodu, in sicer šestdesetletnemu upokojenemu majorju avstrijske vojske Jakobu

Karlinu (nekateri viri navajajo podatke, ki naj bi kazali, da je bil potomec francoske aristokratske družine Carli¹ iz 18. stoletja) in petinštiridesetletni učiteljici celjske dekliške šole, Vilibaldi Miheljaki, hčeri prvega slovenskega notarja v Celju, Martina Miheljaka. Ker se

¹ Korenine po Alminem očetu segajo v 18. stoletje v Italijo, k slovitemu profesorju astronomije in navtike ter piscu zgodovine Mehike in Peruja – Giovanniju Rinaldu, grofu Carliju (1720-1795) ; ena od vej družine se je preselila v Francijo, se tamkaj pomešala s francosko aristokracijo in v času francoske revolucije bila skoraj v celoti obglavljena. Zadnji preživeli Carli naj bi zbežal proti vzhodu, se ustalil v okolici Rogaške Slatine ter svoj priimek poslovenil v Karlin (http://teozofija.info/Biografija_Karlin.htm).

je Alma rodila napol hroma, s poškodovano nogo in z nesimetričnim levim očesom, je takrat zdravnik predvideval, da bo tudi duševno prizadeta. Večino zgodnjega otroštva je zaradi otežene hoje zato preživela doma, njena fizična nesimetričnost pa se je izkazala za bolj estetske narave in je bila obremenilna bolj za njeno mamo in »dobronamerno« žensko sorodstvo, ker naj bi bila Alma zaradi tega težje poročljiva. Pod budnim očesom svoje mame je kar do polnoletnosti pogosto preživljala dneve na muč(il)nih ortopedskih terapijah, tudi po raznih zavodih.

Pri njenih osmih letih je za jetiko umrl oče. Da bi nekoliko razbremenile Almino mamo, so tete deklico pogosto vabile na obiske, počitnice, z mamo pa sta potovali po Dalmaciji, Hercegovini, Italiji, Tirolski in Bavarski, kjer je Alma največ časa prebila po muzejih. To je bil tudi čas, ko je bila zaradi hibe nog poslana v ljubljanski ortopedski zavod, kjer je trpela za hudim domotožjem, ki je ostalo njen stalen življenjski »sopotnik«. Alma je kmalu spoznala, da z očetovo smrtjo ni izgubila le enega starša, temveč tudi človeka, s katerim se je čutila notranje povezano in je imel resnično razumevanje do njene mnogotere drugačnosti ter

Alma Karlin v Londonu (1914)

samosvojesti. Z mamo sta nato nadaljevali več ali manj konfliktno skupno življenje, dokler ni Alma pri osemnajstih letih zgrabila priložnost in odpotovala v Anglijo.

Karlinova kot *»nadaljnjo obremenilno okoliščino«* svojega življenja navaja, da je pisateljica. Nato opiše, da je bila nekaj let *»jezikovno obsedena«* in je *»poskušala utopiti svoje mladostniško svetobolje s prodiranjem v tuje jezike«*. S tem znanjem je tudi upala, da se bo po potrebi lahko preživela povsod po svetu. Značilno za takratne meščanske družine tudi na sicer slovenskem etnografskem ozemlju je bilo sporazumevanje v nemščini. Za Almo je bil to dejansko materni jezik, saj so ga govorili doma, hkrati pa je bil to tudi jezik njenega izobraževanja.

Zgodaj je namreč odšla na študij v Gradec. Slovenščino je znala le slabo pogovorno, več se je naučila šele med drugo svetovno vojno. V Gradcu je opravila izpit iz francoščine in angleščine, v Londonu pa se je lotila učenja kar osmih dodatnih tujih jezikov, tudi sanskerta, perzijske in kitajščine. Leta 1914 je na Society of Arts diplomirala z odliko, kot najboljša

študentka, vendar je nagrado lahko dobil samo študent angleškega rodu, zato je Almi pripadalo le častno zadoščenje, priznanje profesorjev njenih izjemnih študijskih dosežkov. V tem času si je začela zapisovati in oblikovati svoj desetjezični slovar. S poučevanjem jezikov se je nato tudi preživljala, da bi zaslužila potreben denar za tako želeno pot okoli sveta.

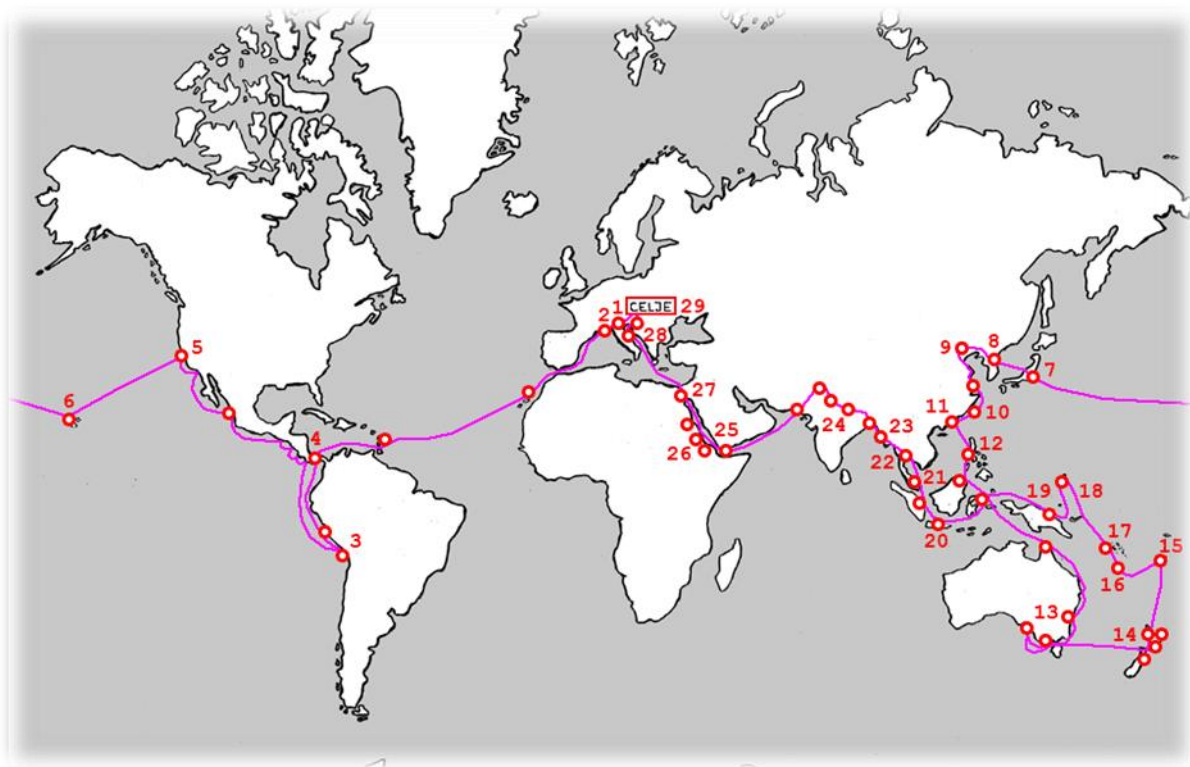
Karlinova s slušatelji svoje jezikovne šole v Celju (1918)

Ob prvih revijalnih objavah njenih skic in pesmi, predvsem pa po izidu drame in prvega romana leta 1919, Alma Karlin pravi, da je »zbolela za zahrbtno tegobo, ki se imenuje "otekla glava". Bledla sem zaradi lastne veličine, se videla v vlogi modernega Kolumba, kako odkrivam novi svet

in se začela resno pripravljati na osvajalni pohod.«

24. novembra 1919 se je njeno svetovno potovanje tudi resnično začelo. Cilj pa je bila Japonska. Do 30. decembra 1927, ko se je spet vrnila v rodno Celje, je (najbrž bolj po sili razmer) objadrala po ekvatorialni širini praktično ves svet: Trst - Genova - Peru (Mollendo, Arequipa) - Panama (Panamski prekop)- San Francisco - Havaji - Japonska (Tokio) - Koreja (Seul, Pjongjang) - Kitajska (Peking, Tiencin, Šanghaj) - Formoza/Tajvan - Kitajska (Hongkong, Kanton) - Filipini - Avstralija (Brisbane, Sydney, Melbourne, Adelaide) - Nova Zelandija (Wellington, Auckland, Rotorua, Whangarei) - Otočje Fidži - Otočje Nova Kaledonija - Novi Hebridi - Salomonovo otočje - Nova Gvineja - Indonezija (Java, Sumatra) - Singapur - Tajska - Burma - Indija (Kalkuta, Delhi, Lahore, Karači) - Bab el Mandeb - Eritreja (Somalija) - Sueški prekop - Benetke – Celje.²

² Slika zemljevida in podatki o potovanju Alme Karlin so povzeti po podatkih na spletni strani njenega »virtualnega domovanja«: <http://www.almakarlin.si/index.php?lang=si&cat=3>.

Na zemljevidu je zarisana pot, ki jo je Alma Karlin sama prepotovala v času od 24. novembra 1919 do 15. januarja 1928.

Seveda so njene dogodivščine, izkušnje, razmišljanja ostala pisano »odslikana« v mnogih krajših in daljših besedilih: časopisnih člankih, potopisih, črticah, novelah, romanih.

»Samotno potovanje – usoda ženske« Alme Karlin se je po prihodu v Celje še nadaljevalo. Ne več s smelimi geografskimi koraki, temveč skozi predavanja in pisanje o njih, predvsem pa skozi globoke izkušnje večne samotnosti, takratne izjemne sočloveške miselne omejenosti vedno bolj v njeno lastno notranjost, v svojstveno poduhovljenost. Dokler ni 15. januarja 1950 končno »do-živela svet« in ga fizično zapustila v enainšestdesetem letu.

2. ŠIRJENJE IN STEKANJE OBZORIJ

Odpravljanje iz domačega gnezda, iz rojstnega kraja kamor koli v svet lahko človeku predstavlja marsikaj: nujo, priložnost, pustolovščino, spoznavanje novega in drugačnega, novo ocenitev lastnih in tujih vrednot ipd. Človeka predvsem radovednost kot nek stalen notranji nemir vleče v razna potovanja na različne bolj ali manj oddaljene konce sveta.

Zmago Šmitek je v nekaj knjigah raziskoval potovanja Slovencev na področja neevropskih kultur in njihova srečevanja z eksotiko.³ Prvi opisi potovanj do skrajnih, dejansko že eksotičnih krajev na meji Evrope so znani že s konca 15. stoletja, ko so slovenski odposlanci v sklopu raznih tujih diplomatskih služb potovali na npr. ruski in turški dvor.

V 17. in 18. stoletju so pri Slovencih botrovale silni želji po potovanjih različni vzroki: čutne, duhovne pobude, fascinacija z eksotiko, v veliki meri pa tudi nezadovoljstvo z domačimi možnostmi preživetja in osebnega uveljavljanja. Velikokrat so odhajali v svet zaradi izpolnitve osebne ali skupinske »velike ideje«: cerkvene misije, etično-filozofskega projekta, tehnološkega podviga; včasih pa najbrž enostavno zaradi hrepenenja po soustvarjanju evropske in svetovne zgodovine.

Tudi v času življenja Alme Karlin so bile migracije ljudi živahno dogajanje tako znotraj takratnih evropskih držav kot tudi preko morij. Od začetka in do srede 20. stoletja so namesto religioznih in gospodarskih kolonialnih teženj začasnim in trajnim selitvam botrovale predvsem gospodarske, politične in družbene spremembe oziroma z njimi povezane krize.⁴

Večinoma so bili ljudje na dolгих potovanjih zmeraj prepuščeni samim sebi in svoji iznajdljivosti preživetja. V tujini so se domovini sčasoma odtujili ali pa se jih je sama odrekla, veliko je bilo tudi tragičnih koncev potovanj. Ker potovanja slovenskih ljudi niso imela značaja nacionalne misije (kot v primeru pripadnikov evropskih kolonialnih velesil), se je nanje pogosto kar pozabilo. Šmitek pa o dejanjih slovenskih popotnikov zapiše, da je »v njih neka globlja racionalnost, po kateri se narod ne more potrjevati samo na domačih tleh, marveč tudi glede na to, kaj in koliko prispeva v zakladnico obče človeške kulture«⁵. Kot enega takih primerov navaja tudi Almo Karlin.

Doprinos Karlinove v »zakladnico obče človeške kulture« je gotovo nesporen: jezikovni slovarji, botanične zbirke, obsežna raznolika etnološka zbirka predmetov, oblačil z vsega sveta, zapisi zgodb, navad, verskih obredov in magičnih urokov raznih eksotičnih ljudstev in nenazadnje obsežen zbor literarnih del – potopisov, romanov, zgodb in pesmi. In ravno v tem

³ Še posebej v času pred 19. stoletjem je pojem »Slovencev« težko opredeliti. Zmago Šmitek v knjigi *Klic daljnih svetov. Slovenci in neevropske kulture* (Ljubljana: Borec, 1986) uporablja najširšo formulacijo »slovenstva«, namreč za vse prebivalce slovenskega etničnega ozemlja, ne glede na to, ali jim je bila slovenščina materni jezik ali ne.

⁴ Miroslav Peternel. *Zunanje migracije Slovenije in Slovenci v izseljenstvu*, Ljubljana, 2003, str. 25-35.

⁵ Šmitek: 1995.

njenem najbolj znanem delovanju – literarnem ustvarjanju – leži za mnoge literarne raziskovalce »kamen spotike« že v osnovi. Za večino literarnih raziskovalcev je sporno namreč že naslednje: Alma Karlin je bila rojena v Celju, večino svojega življenja je tudi preživela v tem mestu, njeno literarno udejstvovanje pa je potekalo dejansko izključno v nemščini.

Iz tega se postavlja vprašanje, kako torej in v kolikšni meri je Alma Karlin prisotna v slovenskem literarnem sistemu oziroma na kakšen način postaja del slovenskega literarnega obzorja? Bi spadala njena literarna produkcija v raziskovalno in analitično domeno slovenske literarne vede; ali mogoče nemške – ali kakšne tretje možnosti?

3. POVEJ MI, V KATEREM JEZIKU PIŠEŠ, IN POVEM TI, KDO SI

Alma Karlin je bila literarno ustvarjalna med leti 1918 in do približno 1944, najbolj med leti 1930 in 1940, ko je bilo od njenih šestindvajsetih objavljenih del izdanih kar sedemnajst; leta 1936 največ – kar štiri. Vse izobraževanje Karlinove od otroštva dalje, nato pa tudi njeno literarno udejstvovanje ni imelo na prvi pogled dejansko nič skupnega z njenimi slovenskimi koreninami – ne jezikovno ne literarno-filozofsko. Njena materinščina je bila nemščina. Ta jezik so govorili doma, to je bil jezik njenega izobraževanja, njena mama je bila učiteljica na sicer slovenskem etičnem ozemlju, vendar v nemški dekliški šoli (današnja III. osnovna šola v Celju), v nemščini je pisala tudi svoja literarna dela. Pa vendarle se je je danes prijela oznaka »slovenske, nemško pišoče pisateljice«. Slovenski avtorji, ki so raziskovali njeno življenje in dela, so jo večinoma opazovali v sklopu *slovenske* potopisne literature,⁶ *slovenskih* svetovnih popotnikov,⁷ *slovenskih* znamenitih osebnosti⁸ itd. Kljub temu so pred literarnim delom Karlinove še danes skromno priprta vrata akademskih literarnovednih krogov. Bo slovenska literarna veda – podobno kot slovenska etnologija – našla dovolj znanstvenih alibijev, da Almo Karlin enostavno posvoji v korpus slovenske literarne produkcije? Ji bodo našli primerno mesto samo literarni raziskovalci v okviru germanistike? Je Karlinova dovolj »referenčna« avtorica za slovenske komparativiste, ki bi ji utegnili najti mesto v npr.

⁶ Kojnik: 2002.

⁷ Šmitek: 1986.

⁸ Colnar: 2002.

binacionalnem literarnem kontekstu (nemškem in slovenskem), oziroma v sklopu evropske, če ne kar svetovne kulture?

3. 1. DOMOVINA, NAROD IN JEZIK ALME KARLIN PO NJENIH IZJAVAH

Prvo vprašanje, ki bi si ga morali zastaviti, je, kako se je do državljanstva, narodnosti in jezika opredeljevala Karlinova sama? Bi lahko njene izjave, ki so seveda najbolj referenčne, razkrile, sklop katere/kakšne literarne vede je najbolj upravičen in kompetenten, da bi dal o njenem literarnem delu in sploh o pripadnosti določenemu literarnemu sistemu najbolj tehtne in popolne odgovore?

Zaradi političnih sprememb se je njeno uradno državljanstvo kar nekajkrat spremenilo. Rodila se je kot državljanka Avstro-Ogrske monarhije, nato živela v Državi Srbov, Hrvatov in Slovencev, v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (na poti okoli sveta je uporabljala potni list te države) in po drugi svetovni vojni do smrti živela v Celju kot državljanka Federativne republike Jugoslavije. Izjave Alme Karlin bi gotovo utegnile jasneje odkriti njeno opredelitev in nacionalno ter jezikovno oziroma kulturno-duhovno navezanost. Poiskala sem jih v njenih najbolj avtobiografskih delih – potopisih in avtobiografiji, ki je trenutno prevedena, vendar še v tipkopisu.⁹ Povzela bi jih lahko takole:

Čas po prvi svetovni vojni je bil globoko zaznamovan z vojno samo: zavest ljudi so zaznamovala mnoge vojne grozote in iz tega tudi nenaklonjenost do (čeprav nedolžnih) pripadnikov agresorskih držav in njihovih zaveznic; nastajale so mnoge politične spremembe, zaradi katerih se je spreminjala tudi državljanska pripadnost nekaterih narodov.

Alma Karlin je prvo svetovno vojno preživela umaknjena v Angliji, nato na Norveškem in Švedskem. Situacija v Evropi in po svetu je bila tudi v povojnem času že sama po sebi zelo turbulentna, vendar se je Karlinova kljub temu odločila za potovanje okoli sveta. Je bil to pogum ali zgolj lahkoverna smelost? Kar koli je že bilo – ali eno ali drugo – kaj je temu botrovalo? Za to se da navesti kar nekaj vzrokov:

- beg pred življenjsko represivnimi družinskimi razmerami v rojstnem Celju;

⁹ Izjave Alme Karlin so navedene kot Dodatek 1 k temu diplomskemu delu.

- oddaljenost od samega vojnega dogajanja in s tem povezano nepoznavanje dejanske groze, ki so jo preživljali nekateri narodi;¹⁰

- predvsem pa njena občutljivost za vidno izčrpanost in bolehanje človeške zavesti, ki jo poskuša ponovno dvigniti z vsemi svojimi umetniško ustvarjalnimi in duhovnimi močmi, pri čemer zastavlja za to svoje življenje – kot poslanka duhovno in umetnostno lepega, dobrega, človeško povezujočega, vendar v svetu, ki pa je bil globoko razbrazdan od vojnih bolečin in krivic, politično in gospodarsko negotov, nenazadnje pa še tako neznan in težko doumljiv v svoji kulturni mnogoterosti.

Seveda je dejanska situacija tudi Karlinovo prisilila v »nadciljno«, bolj »taoistično« potovanje. Cilj – kot Kolumb objadrati svet – se ji je med potovanjem namreč stalno odmikal in postajal znova in znova skoraj nedosegljiv predvsem zaradi velike geografske oddaljenosti od »finančne baze«, njenih evropskih založnikov (na njihovo ne-dejavnost in izplačevanje honorarjev za poslane literarne članke je bila Karlinova na drugem koncu sveta dejansko brez vpliva) in s tem stalni prepuščenosti lastni iznajdljivosti preživetja. Torej se je mogla in morala osredotočiti zgolj na pot: predvsem kako jo kljub izjemnim stiskam, velikim osebnim notranjim premikom nadaljevati in kako jo čisto realno etapno izpeljati do konca.

3. 1. 1. Alma – Slovenka?

V vojnem času umaknjena v skandinavske dežele je bila Karlinova odrezana od glavnega političnega dogajanja na področju svoje uradne domovine. Pravi, da je med tem »*postala skoraj brez vednosti in volje državljanka tuje države*« – Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Vendar pa se je potni list nove države po eni strani izkazal za precej praktičnega, ker ji je »*dajal videz nedolžnosti*«: osebno se je čutila Avstrijko oziroma Nemko, vendar bi s to »etiketo« težko mirno potovala po od vojne razboleli Evropi, pa tudi po deželah sveta, ki so bile pod kolonialno oblastjo nemških političnih nasprotnikov. Uradni status Slovenke oziroma Jugoslovanke¹¹ ji je torej dajal zgolj neke vrste potovalni alibi – pa še to ne vsepovsod, saj je

¹⁰ Karlinova se namreč pred prvo svetovno vojno umakne v bolj varne skandinavske dežele.

¹¹ Alma Karlin v potopisih uporablja za prebivalce na slovenskem etničnem ozemlju izraz Jugoslovan/ka; ločuje pa npr. slovenski jezik od hrvaškega. V *Moji zgubljeni topoli*, kjer zajame čas med drugo svetovno vojno, piše o Slovencih.

bila v oddaljenih koncih sveta novonastala država praktično neznana in so jo uradniki težko kategorizirali, zaradi tega pa so bili do nje in njenih pripadnikov tudi nejeverni in skeptični.

Podobno je čutila tudi Karlinova sama do svojih sodržavljanov Jugoslovanov, na katere je naletela na oddaljenih koncih sveta – ona predvsem zaradi neskladnosti svojega uradnega državljanstva in znanja uradnega državnega jezika: slovenščino naj bi znala zelo malo in nepopolno, ta jezik ji na potovanju po svetu praktično ni bil uporaben, v nekaj posameznih, zelo redkih primerih, zaradi trenutnih potreb, ji je osnovno znanje slovenščine pomagalo pri sporazumevanju v hrvaščini.

Sama ni iskala kontaktov s sodržavljanji, njena privzgojena habsburška monarhična aristokratskost je v njej rojevala do komunistično-socialistično propagirajočih Slovanov nasploh celo nekoliko odklonilen odnos; hkrati pa ni bila prepričana, kako bi jo (pa čeprav na drugem koncu sveta) Jugoslovani sprejeli kot nemško govorečo in pišočo sodržavljanjo. Svoje nepoznavanje dejanske politične situacije »doma« tudi sama priznava kot oviro.

Kljub vsemu pa se je po vrnitvi domov, v Celje, leta 1927, tam tudi nastanila in se aklimatizirala. Pregrado med Karlinovo in Celjani je nato – bolj kot njena nemščina – predstavljala s strani lokalnega prebivalstva ozkogledna življenjska togost in netoleranca drugačnosti.¹² Alma je ostala v Celju do konca življenja; sprva zaradi umirajoče matere, nato podedovane hiše, ki ji je nekoliko umaknjena iz mesta omogočala prepotreben mir (zaradi njenega pisanja, predvsem pa zaradi psihične in fizične izčrpanosti, ki jo je kot rezultat raznih bolezni s potovanja po svetu in sicer skromnih življenjskih razmer spremljala do konca življenja), zlasti pa jo je na rojstni kraj in širšo (slovensko) domovino vezala otroška in zelo globoka navezanost na čudovito naravo.

V času druge svetovne vojne jo je v najhujših trenutkih (npr. v mariborskem prehodnem zaporu, pri partizanih ...) zavezala presenetljiva človečnost sotrpinov Slovencev, čeprav na njihovo prijaznost kot Nemka sploh ni upala. Ista zagrenjenost in neznosnost položaja pa sta porušili nacionalne in jezikovne ovire. Karlinova je slovenščino govorila zelo pomanjkljivo, tako da so se Slovenci z njo velikokrat pogovarjali kar v nemščini. Sama je večkrat poskusila v kakšnih preprostih situacijah s sporazumevanjem v slovenščini. O tem jeziku govori kot o

¹² V takratnem času je bilo za žensko že dovolj nenavadno, da se ni poročila, da je živela tako asketsko in na samem kot Karlinova; konec koncev pa je tudi njeno življenje skupaj s prijateljico Theo Gamelin med someščani sprožalo nemalo ugibanj. Alma Karlin naj bi po pripovedovanju nekaterih Celjanov v mestu izstopala ne samo zaradi svojih potovanj po svetu, nenavadnem načinu življenja, ampak tudi po svojevrstni opravi.

»jeziku dežele« – mišljeno v opoziciji do »jezika mesta« (izobraževanja, kulture, literature ipd.), kar je v njenem primeru, v takratnem Celju, predstavljala nemščina.

Med drugo svetovno vojno jo je s partizani povezovalo troje: antinacizem; občutek »oropanosti za domovino in poklic«; v veliki meri pa sila razmer, saj bi le prek partizanov lahko prišla v ponoven stik z Angleži, Anglijo, z zavezniškimi ali vsaj nevtralnimi državami, od koder je načrtovala po vsem svetu literarno širiti svoja spoznanja o nesmiselnosti in krivičnosti vojne. Prebujajoča se čustva in simpatije Alme Karlin do sotrpečega lokalnega prebivalstva (in slovenskega jezika) pa je hladilo spoznanje njihove (sicer iz situacije popolnoma razumljive) komunistične ozkogledosti, ki je tudi Karlinovi stalno znova oddaljevala njen takratni cilj (na varnem angleškem ozemlju uporabiti vsa znanstva in možnosti za pisanje o trpljenju ljudi pod nacizmom) in jo vodilo v nehotene, nepričakovane, ekstremne, že skorajda smrtne življenjske preizkušnje. Tako je imelo za Karlinovo »zavetje« partizanov bolj efekt »priti z dežja pod kap«; navdajalo jo je s slutnjo, da zlo (nacistov) ne more roditi drugega kot zlo (maščevanje žrtev) – kar se je kasneje tudi zgodilo; predvsem pa je zaključilo z upanjem, da bo v svojem rojstnem kraju vendarle našla domovino.

3. 1. 2. Alma – Nemka?

Alma Karlin se je najprej opredeljevala kot nemška pisateljica: narodnostno navezana je bila na Nemčijo; nemščina je bila njen materni jezik, v katerem se je doma sporazumevala, v njem tudi literarno ustvarjala; pri socialnih stikih na potovanju po svetu je najprej gravitirala k Nemcem; v svetu se je najprej zatekala k nemškim veleposlaništvom – vse to v prvi vrsti gotovo zaradi kulturne, duhovne in jezikovne istovetnosti ali vsaj tesne sorodnosti z njeno izginulo prvotno domovino – Avstro-Ogrsko, Habsburško monarhijo. Tako ji je Nemčija (prek svojih konzulatov po svetu) očitno predstavljala prvo »nadomestno domovino«, na katero naj bi se lahko v težavah kot na »mater« zanesla. Vendar celo sama zapiše, da o dejanski nemški politiki ni vedela ničesar. Zato jo je hladen odnos domovine-mačehe še toliko bolj presenetil. Konec koncev pa se je v času svojega potovanja zatekala k nemškim konzulatom kot uradna državljanka Kraljevine SHS, kar enostavno ni bilo združljivo – njenim

takratnim nemškimi narodnostnim čustvom navkljub. To je naselilo v njenem srcu močen občutek brezdomovinskosti in tujosti.

Na Nemčijo in zlasti na nemško umetnost, kulturo ter nemški duh je bila idealistično, v romantičnem duhu navezana. To je gotovo pogojevala njena domača vzgoja in nadaljnje izobraževanje, konec koncev pa je bil takšen položaj pogost pri mnogih takratnih izobražencev sicer slovenskih korenin. Zaradi te navezanosti, predvsem pa najbrž zaradi odmaknjenega (ne)doživljanja konkretnega dogajanja prve svetovne vojne so se Karlinovi zdela kakršna koli poročila o nemških vojnih krutostih krivična, za Nemčijo žaljiva hujskaška politična antipropaganda, ki bi se ji moral človek *»odločno upreti, tudi če bi šlo za sovražni narod«*. Zato človeško ceni vsako povojno naklonjenost in pomoč Nemcem ter Nemčiji, na katero je naletela v svetu (npr. pošiljanje daril japonskih šolarjev revnim šolarjem v Nemčiji), kakor tudi sebi – etablirani Nemki.

Vsemu idealiziranju navkljub pa »nemškost« Karlinove že v času potovanja, med obema svetovnima vojnama, načenjajo drugačne osebne izkušnje, skozi katere vanjo pronica doživetja tudi druge plati nemške karakternosti – po eni strani prestroga, robotizirana (samo)disciplina, čustvena hladnost, surovost, samozvana posvečenost; po drugi strani pa dojemljivost za Almi nizkotnejše, »eksotične«, »domorodske vrednote« (predvsem mnogoženstvo; zanimivo, da tudi raso mešani zakoni in potomstvo) ipd. Takšna osebna spoznanja Karlinove opravijo z njenim mladostnim idealiziranjem germanstva in jo nato skozi življenje postavijo v neprimerno širše dojetje in narodnostno, jezikovno in miselno-duhovno opredeljevanje. Še pred to »končno« fazo pa jo na poti okoli sveta vleče v *»zavetje leva«*, zavetje Angležev.

Odnos do nemškega jezika je Almi Karlin vseskozi predstavljal pravo osebno poslanstvo, z vsemi zmagami (objavljeni časopisni članki in literarna dela) in porazi (pogosta ignoranca nemško govorečih dežel do njenega bolj širokogledega kulturnega in literarnega udejstvovanja). Imela je veliko znanja in zavedala se je bogastva nemške (literarne) umetnosti, zato ji je predstavljalo pospeševanje nemštva (tudi v domačem Celju) predvsem posameznikov in kolektivni korak v civiliziranost, omikanost. Preden je odpotovala po svetu, je s svojimi honorarji denarno podpirala druge, revnejše nemške pisatelje, da bi lahko nadaljevali s svojim delom. Nato se je tega poslanstva, pisanja, pospešeno lotila tudi sama –

in ostala v najbolj hudih preizkušnjah sama, brez »moralne«, kaj šele denarne podpore pri svojem delu.

Med drugo svetovno vojno je Alma Karlin kmalu še globlje spoznala temno plat Nemcev. Iz njenih bralcev, prijateljev, poštenjakov so nenadoma vstali uročeni »*sluge temnih sil, nacisti, gestapovci*«. Le redki posamezniki med njenimi prijatelji, živečimi v rajhu, so še ostajali »spomeniki« tiste Nemčije, ki je bila dežela mislecev in pesnikov, ter po svojih močeh stali ob strani Almi pri poskusu bega k Angležem, kjer naj bi se antinacistično literarno udeleževala.

Do nacistične Nemčije se je Karlinova distancirala sama. Do leta 1937 naj bi še bila članica nemškega pisateljskega društva.¹³ Bila je brana avtorica in pred vojno so v Nemčiji nekatera njena dela izšla celo v ponatisih. S pojavom nacizma naj bi iz društva izstopila in celo prepovedala objavo svojih del.¹⁴ V Celju pa je Alma Karlin imela težave z nemško oblastjo zaradi pomoči nemškim disidentom.¹⁵ Nato se je najverjetneje prek lokalnega Kulturbunda po razpredenih mrežah razširil v Nemčijo o Almi negativen glas, čemur je sledilo ignoriranje njenih literarnih del.

Sicer ostaja do »prave nemške duše« - »zasanjane, lačne pravljíčnosti in hrepeneče pojoči o lipi« – zelo čustvena. Vsak spomin na to ji zbuja občutek domotožja, vendar »*ne le po svoji deželi, temveč tudi po pravem človeštvu*«, kar ji je taka narodna duša predstavljala. Spoznanja temne plati sprva mladostniško tako idealizirane nemške civilizacije opravijo z Almino prvotno pronemško usmerjenostjo in jo nato skozi življenje postavijo v neprimerno širše dojemanje in narodnostno, jezikovno in miselno-duhovno opredeljevanje. Vendar šele po tem, ko jo na cedilu pusti tudi njena druga domovinska mačeha, Anglija. Na poti okoli sveta se še namreč stalno znova zateka v »*zavetje leva*«, zavetje Angležev.

¹³ Izkaznico o članstvu Alme Karlin v *Reichsverband deutscher Schriftsteller* hranijo v NUK v Ljubljani.

¹⁴ Podatek, naveden iz pogovora z Marijanom Pušavcem. Uradnega vira o takšni izjavi Karlinove zaenkrat še ni znanega; so pa nato – uradno – Nemci sami prepovedali objavo del Alme Karlin.

¹⁵ Karlinova in njena prijateljica, s katero je živela, Thea Schreiber Gamelin, sta med vojno pomagali prebežnikoma Hansu Joachimu Bonsacku, nemškemu antinacističnemu novinarju, ki naj bi ga preganjali zaradi domnevne vpletenosti v enega od atentatov na Hitlerja, in nato predvojnemu znancu z Dunaja, dopisnemu prijatelju, Ubaldu Tartarugi (Edmund Otto Ehrenfreund, 1875-1941, pisatelj, pisec študij o povezavi kriminalistike in parapsihologije).

3. 1. 3. Alma – Angležinja?

Pri Angležih se je Karlinova zmeraj počutila domače. Na to je gotovo vplivalo tudi nekajletno življenje, izobraževanje in delo v Londonu, pred prvo svetovno vojno. Ko je potovala po deželah v sklopu britanskega kraljestva, se je kot ženska počutila varno in v glavnem so tudi potovalne razmere bile ugodne. Kadar koli je na potovanju navezala stik z Angleži, se je »počutila, kot da bi se vrnila domov«. Na angleške posameznike ter na angleške konzulate se je lahko zmeraj zanesla – kot človek, ne glede na (ne)državljanstvo. Kot učiteljica jezikov je ravno angleščino poučevala v največ primerih, prav tako je s tem jezikom imela največ opravka kot prevajalka.

Med drugo svetovno vojno pa je Karlinovi Anglija pomenila »obljubljeno deželo«, potrebno zavetje, kjer bi lahko zastavila svoje pisateljsko ime in vso svojo ustvarjalno moč v svojem najglobljem življenjskem poslanstvu – z umetnostjo, lepim, dobrim in duhovnim služiti človeštvu – tokrat v tako potrebnem boju proti razširjajočimi se destruktivnimi nacističnimi idejami.

Kljub vztrajnemu (konec koncev pa jalovemu) poskusu, da bi prek partizanov navezala stik z angleškimi zavezniki, tega cilja ni mogla uresničiti. Še več: izkušnja partizanskega življenja skupaj s stalnim občutkom »zamanjskosti« napisanih literarnih del je Almo dokončno izčrpalo in ji priskrbelo samo hitrejšo »vozovnico« do konca življenja. Že pet let po koncu II. svetovne vojne, stara enainšestdeset let, je namreč umrla za rakom.

3. 1. 4. Alma – alma!

Po njenih osebnih dokumentih sodeč bi Karlinovo narodnostno pač enostavno preklapljali: njena matična domovina, Avstro-Ogrska, se je po prvi svetovni vojni naenkrat razblinila. Nemčija bi lahko predstavljala »nadomestno mater«, vendar je predvsem skozi vojne izkušnje povezanost z njo dajala pretemen pečat. Nova uradna domovina, Kraljevina SHS, nenavaden konstrukt, v katerem se je Karlinova naenkrat znašla, je doživljala svoje precej hitre politične in s tem tudi imenske preobrazbe.

Njene konkretne izkušnje spreminjajočega se (ne)državljanstva so dozorele v sprva boleče občutke brez dejanske, konkretne uradne domovine, ki bi dala zavetje in poskrbela za Almo kot svojo kulturno poslanko. Takšna nezaščitenost jo je pogosto spravljala v obup, iz katerega jo je velikokrat reševala le njena izjemna vztrajnost in trmoglavost. Tudi v naslednjih verzih se zrcali sicer temačno, pa vendarle skorajda preroško spoznanje:

Le kaj je to, za kar naj bi živeli

vsemu navkljub še dolgo vrsto let?

Je Svet? Saj to je samo gnezdo,

*a gnezdo ti lahko postane Svet ...*¹⁶

Če vzamemo namreč vsaj primer jugoslovanske generacije, rojene npr. leta 1970 v Sloveniji, je do danes kljub prebivanju na enem in istem mestu, npr. v Celju, menjala vsaj tri potne liste: jugoslovanskega, slovenskega »osamosvojitvenega« in (trenutno) pristala na slovenskem »evropskem«. Torej lahko opazujemo podobne permutacije prvotne domovine, ki je spreminjala svoje ime, se ožila in nato spet širila (iz družbeno ureditvenih variant Jugoslavije v npr. Slovenijo), čemur sledi propagiranje širšega domovinskega, evropskega ali celo svetovskega, občutka. S tem povezano se širi (in krči) tudi zavest o maternem jeziku in nacionalni kulturi ter dojemljivost, tolerantnost do mednacionalnih prepletov na tem področju.

Današnje širjenje domovinskega občutka danes poteka bolj subtilno, najbrž zaradi izredne gospodarske, komunikacijske, prometne in kulturne prepletenosti Evrope – če že ne vsega sveta – (seveda ne na vseh področjih enako) praktično domovinsko čustveno neboleče, lahko bi rekli skoraj naravno. Pa vendarle – postajamo »brezdomovinski državljani Sveta«? Ali pa pridobivamo »brezdržavno domovino Sveta«? Nam bo ves Svet postal znan, domač kot »gnezdo«; »gnezdo« pa bo postajalo vedno bolj tuje in vedno večja (in pozabljena) uganka ter skrivnost? Moramo prepotovati to pot, da spoznamo, da »*ko skoraj osvojiš svet, na koncu vseeno nisi ničesar dosegel ...*«?¹⁷ Alma Karlin je to pot »prepotovala« že leta 1930.

Izjave Karlinove glede njenega osebnega pojmovanja državljanstva, domovinskosti, narodne opredeljenosti kažejo, da se je sicer čutila doma v nemški duši, s srcem v Angliji, navezanim

¹⁶ Alma Karlin: *Doživeti svet*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2006. Str. 250.

¹⁷ Alma Karlin: *Urok Južnega morja*. Celje: Mohorjeva družba, 1996. Str. 347.

na lepoto slovenske pokrajine, njena domovina pa je bila Nikjer (ali pa vendarle povsod po malem). Po svojem osebnem prepričanju torej Alma ostaja zgolj »alma«¹⁸: njeno »*srce nima obstanka, ne pozna domovine*«, zato je zanjo ostal »*ves širni svet le gnezdo*« – dom in tujina obenem, sladko iskanje in grenko odkritje – in je zato »*ločitev od njega ne bo stala nobene solze*«. Alma Karlin pa v njem ostaja državljanka Sveta. Preden pa se bo tako osebno prepričanje otreslo zgolj novodobnega duhovnega navdiha in bo lahko sprejeto tudi v krogih njenih biografskih in literarnih raziskovalcev, se bodo ob na toliko načinov kompleksni avtorici Almi Karlin in njenem delu skresala še marsikakšna mnenja različnih strok, ki bodo dodajala svoje etikete.

¹⁸ Na tem mestu v pomenu »duša« (iz latinščine).

III LITERARNO USTVARJANJE ALME KARLIN

1. PISATELJICA »MED DVEMA OGNJEMA«

O zunanjih pogojih literarnega ustvarjanja Alme Karlin, o njenih načelih pisanja, dojemanju umetnosti in razumevanju bistva njene pisateljske poti izhajam najprej iz njenih izjav v prebranih delih, ki so najbolj avtobiografska.¹⁹ Menim, da te najbolj neposredno razkrivajo avtoričino doživljanje takratnega časa, pogoje pisanja, osebni pomen tega zanjo, kot tudi najbolj neposreden zapis takratne recepcije njene literarne produkcije. Vsako delo Alme Karlin pa nam razkriva stalno nove aspekte ne samo na njeno osebnost, temveč tudi na samo njeno literarno ustvarjanje. Sama pa zapiše o tem, kako se ga lotiti, naslednje:

Čim sem stopila na to trnovo pot (pisanje, op. J. T.) in sem verjela, da bom Kristusovo trnje kmalu premagala, sta se začela upanje in strah. Pričelo se je izbiranje in iskanje, pošiljanje prispevkov (ah, poplava solz, ko sem jih spet uzrla, obupavanje nad lastnim znanjem, tiho zbiranje poguma in obotavljivi ponovni poskusi), iskanje morebitnih založb in tako naprej. /.../ Prestajala sem otroške bolezni pisateljavanja, pri čemer mi je moje londonsko znanje pomagalo vsaj pri čisto formalnih težavah, ki so bile povezane z izdelavo rokopisa, s pakiranjem itd. Kako rada sem stradala, da sem imela mesec dni na razpolago pisalni stroj in na takšnem klempalu kot vročična pisala! Šele sedaj sem spoznala, kako potrebna mi je bila ta spretnost. /.../

Vedela sem, da bodo nek prispevek nekje odklonili, da bi ga drugje sprejeli, in da zavrnitev še ni pomenila, da je delo brez vrednosti, čeprav bi se tudi to lahko zgodilo. Predvsem sem spoznala, da sta bili pomembni dve stvari: buldogu podobna vztrajnost, pri kateri je povsem nemogoče, da kaj izpusti, in prenašanje kritike, saj je bila to živa voda vsakega umetnika, ogenj, skozi katerega je moral iti, deloma da bi ga ogrel, deloma da bi ga zdravilno ožigosal. Prav tako sem trdnega prepričanja, ki ga zapisujem na tem mestu za vse ustvarjalce: nikoli se ne trudimo za pokroviteljstvo vplivnih osebnosti, ki bodo pomagale pri prodoru nekega dela, kajti če je delo zares dobro, bo nedvomno prodrlo. Morda pozno, prepozno, a zagotovo. Če delo ni na nivoju, je bolje, da ne prodre. Čarobna beseda, ki edina odpira vrata na vrt uspeha, je trdoživa vztrajnost, ki gre z roko v roki z neutrudnim stremljenjem k popolnosti.

¹⁹ Izjave navajam kot Dodatek 2 k diplomskemu delu.

Kadar se lotimo nekega dela, se moramo odločiti napeti vse sile, da ga bomo naredili bolje in temeljiteje kot njegovi predhodniki in bo človeštvu v večjo korist.

*Kdor pa nima moči, da vodi ta boj polovico svojega življenja ali več, naj ne bo žalosten, če ne doživi pričakovanega uspeha. Zato pa mirno plava v vodi življenja in uživa zelo veliko tistega, kar se neutrudnemu ustvarjalcu, častihlepnežu izmuzne ali na silo odvzame.*²⁰

1. 1. Časovno-zgodovinske okoliščine

Začetki pisanja Alme Karlin sicer datirajo še pred prvo svetovno vojno, vendar je postala kot pisateljica najbolj dejavna v času po prvi svetovni vojni oziroma med obema vojnama, predvsem v času osemletnega potovanja po svetu, še zlasti pa nekaj let po tem, saj je večina del bila napisana, oziroma je izšla ravno v letih 1930 in 1940, z nekaterimi ponatisi vred okoli dvajset.²¹

Za Almo Karlin je bila v tistem času oteževalna okoliščina že nemščina kot materinščina in sprva idealistično in skoraj mladostniško naivno izrekanje za Nemko, kajti s tem si je nato med potovanjem po svetu avtomatsko pridelila »usodo premaganih«: nepriljubljenost, raznovrstno oviranje in omejevanje, previdnost in hladnost drugih ljudi v odnosu do nje itd. Mnogokrat jo je to osebno zelo prizadelo in potlačilo, ji jemalo upanje v srčnost soljudi, jo oviralo pri potovanju in delu.

Poleg tega pa je bil čas po prvi svetovni vojni povsod po svetu tudi gospodarsko zelo nestabilen. Karlinova je bila na potovanju sicer vseskozi zelo marljiva in delovala tako, da bi bila materialno, finančno popolnoma samostojna, neodvisna od kakršne koli tuje pomoči. Preživljala se je s priložnostnim jezikovnim poučevanjem, administrativnimi in prevajalskimi deli, predvsem pa je pisala – kot novinarka in kot pisateljica.

V Evropo je kar za triindvajset časopisov redno pisala potopisne članke²², pošiljala na razne založbe tudi svoja leposlovna dela, ki jih je pisala sproti, hkrati pa je raznim muzejem in

²⁰ Tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 156, prevod Mateje Ajdnik Korošec.

²¹ Bibliografske podatke Alme Karlin navajam v Dodatku 3 k temu diplomskemu delu.

²² V delih, ki sem jih pregledala, Alma Karlin omenja poleg domačega časopisa *Zillier Zeitung* tudi pisanje za različne nemške, avstrijske in angleške časopise. Navaja npr. *Berliner Morgenpost*, *Kölnische Zeitung*, *Knittelfelder Zeitung* (ki je bil več kot dve leti njen literarni zastopnik), *Velhagen*, *Westermann*, *Leipziger Illustrierte*, *Far Eastern Times*, *Reclams Universum* itd.

posameznikom pošiljala zanimive rastlinske in živalske primerke ter dragocene etnografske predmete eksotičnih kultur, s katerimi je prihajala v stik.

Negotova evropska situacija in geografska oddaljenost Karlinove med svetovnim popotovanjem od njenih založnikov ter urednikov pa nista dopuščali rezultatov, ki bi njeni marljivosti in trudu pripadali ter jo v pisanju nadalje podpirali. Še več – njeno ustvarjanje sta zavirali, onemogočali in povzročali Almi globoka življenjska razočaranja, ki bi jo (tako in drugače popolnoma prepuščeni sami sebi) v mnogih trenutkih lahko tudi ugonobila.²³ Karlinova namreč navaja, da so bila kljub njenemu neumornemu delu in pridobljenih tehtnih priporočilnih pismih²⁴ uredništva mnogih evropskih časopisov pripravljena objavljati njene članke in zgodbe, vendar so bila prerevna, da bi ji lahko izplačala honorar. Tega pa je seveda nujno potrebovala ne samo za nadaljevanje potovanja, temveč že za golo, izjemno skromno preživetje. Njeni romani so se težko tiskali in prodajali predvsem zaradi poveljne stiske držav, v katerih so izšli. In to stisko je Karlinova enakovredno doživljala – čeprav na čisto drugem koncu sveta. Stalna ovira je bila tudi spremenljiva vrednost denarnih valut, tako da so bili včasih honorarji ob izplačilu praktično zanemarljivi.

Geografska oddaljenost Karlinove v času njenih potovanj je vplivala tudi na odnos z njenimi literarnimi zastopniki v Evropi. Pisna komunikacija je bila zelo dolgotrajna in zato prinašala zastarele informacije dejanskega stanja. Vsako pismo z npr. Jave je potrebovalo za svojo pot tri mesece in več, vmes so se na literarnem potopisnem tržišču pojavljali tudi drugi pisci, nekatere založbe so šle v stečaj, včasih so bila v Evropo poslana Almina dela »žrtve sabotaž« in niso bila izdana: npr. zaradi moralnih pomislekov je v Alminem imenu sodelovanje z nekim dunajskim uredništvom prekinila kar njena mama; v nekaterih primerih zgodbe Karlinove z budističnim duhovnim vplivom niso ustrezale v miselnosti in nauku predvsem katoliškim evropskim uredništvom; zaradi neredne in dolgotrajne komunikacije so nekateri založniki in uredniki sami potihnili, saj so bili prepričani, da je Karlinova že zdavnaj podlegla

²³ Karlinova je bila zaradi izjemno težkih življenjskih razmer, prepuščenosti sami sebi, osamelosti nekajkrat na robu samomora, med potovanji po svetu pa nekajkrat skoraj žrtev zlorab in umora.

²⁴ Alma Karlin je bila v Pekingju celo tajnica Ericha Salzmann (1876-1941), znanega oficirja Nemškega cesarstva in tudi novinarja ter pisatelja, ki se je udeležil mnogih vojaških posredovanj na različnih koncih sveta, predvsem v Aziji in Afriki. Med boksarsko vstajo v Pekingju (1899/1900) je bil poslan na Kitajsko. Nekaj let po njej (1903) je naredil odmeven podvig, ko je na konju v 176 dneh prejezdil 6 000 kilometrov dolgo pot od kitajskega Tientsina, preko puščave Gobi, do kazahstanskega Taškenta. Za časa svojega življenja je bil znan avtor. O svojih potovanjih in dogodivščinah po svetu je pisal v raznih časopisnih člankih in knjigah: večkrat ponatisnjena *Im Sattel durch Zentralasien* (Berlin: Verlag Dietrich Reimer, 1903), *Über die Weltmeere zur deutschen Front in Flandern: Eine Kriegsodyssee von Erich v. Salzmänn* (Leipzig: Verlag Velhagen und Klasing, 1915), *Gelb gegen Weiss. Aus dem Freiheitskampf Asiens* (Lpg., Brockhaus, 1925) itd.

kot žrtev kakšnega ljudožerskega plemena ali pa se je enostavno izgubila v kakšnem nepreglednem neraziskanem področju.

Kljub vsem oviram se je Alma Karlin na vseh krajih z načrtovanim (mnogokrat pa tudi nenačrtovanim, zaradi konkretne situacije prisilnim) daljšim postankom lotila praktičnih administracijskih, prevajalskih in učiteljskih del ter predavanj, ki so ji zagotovila vsaj hrano za osnovno preživetje in včasih celo potreben denar za nadaljevanje njene poti okoli sveta.

Po vrnitvi v domače Celje si je Karlinova tako z zdravjem kot financami nekoliko opomogla. Imela je mnogo odmevnih predavanj doma in v tujini, uredništva so ji odplačala svoje dolgove, mnogi časopisi so pisali o njeni vrnitvi (kar ji je spet prineslo dobro razpoznavnost in veliko stikov z različnimi ljudmi), vživetje pod jugoslovansko oblast ji je bilo lažje od pričakovanega, podedovala je hišo svojih staršev, ki ji je nudila potrebno zavetje.

Vseeno pa je nad njo bedela jasna otožna slutnja smrti – tako njene osebne (predvsem zaradi posledic med potovanjem nakopanih bolezni in težkih življenjskih razmer) kot človeške sploh, saj je bil svetovni mir pravzaprav precej kratkotrajen; na obzorju se je namreč kmalu pojavila druga svetovna vojna.

Nič manj intenzivno ni bilo njeno osebno izjemno grenko spoznanje temne plati nemštva in Nemcev, zlasti porajajoči se nacizem med obema vojnama, odkrita dejstva prve svetovne vojne (ki jo je Karlinova vendarle doživljala z varnejše distance v Skandinaviji, zato so ji bile mnoge vojne grozote skorajda izmišljene in bolj kot s strani političnih nasprotnikov inscenirana antipropaganda za Nemce), sploh pa osebno doživljanje človeka uničujoče druge svetovne vojne, najbolj temnega, bohotno razraščajočega se slepega, fanatičnega političnega sledenja.

Ob pojavu nacizma v Evropi je Karlinova osebno doživela dokončno deziluzijo o takratnem dejanskem stanju »nemške duše«²⁵, tako drugačne od njene starejše, literarne, umetniške različice, na katero je pravzaprav bila Alma idealistično in romantično navezana.²⁶ Po Hitlerjevem prihodu na oblast je mnogo njenih del ostalo skritih, izhajale niso niti manj pomembne stvari. Almo je v času druge svetovne vojne sicer nekajkrat rešila stara predvojna

²⁵ /.../ to niso Nemci, ki jih poznam, ki so moji bralci in prijatelji in pošteno mislijo. To so sluge temnih sil, nacisti, gestapovci. (A. Karlin, *Moji zgubljeni topoli*, str. 31)

²⁶ Alma Karlin npr. tako opiše »nemško dušo« kot jo je poznala iz otroštva in iz knjig: *Prava nemška duša, zasanjana in lačna pravljicnosti, ki je polna hrepenenja pela o lipi ali pa V tvojih očeh je zapisano, kar so mi tvoja usta zmolčala.* (A. Karlin, *Moji zgubljeni topoli*, str. 99)

izkaznica (brez datuma potrditve) o članstvu v Reichskulturkammer,²⁷ vendar se sama ni identificirala z nobeno rajhovsko nemško – četudi umetniško – organizacijo ali društvom; ker ni bila članica niti lokalnega Kulturbunda, je imela veliko težav z lokalno (pro)nemško politično stranjo, saj so zaradi njenega nečlanstva stalno dvomili in preizkušali njeno »nemškost«. Kljub temu da je bilo njeno domače Celje (še bolj kot sicer, tokrat dejansko vojno) razdeljeno na pronemško in proslovensko oziroma projugoslovansko stran, se nikakor ni hotela in ni mogla opredeliti, kajti tako ena kot druga opcija sta ji pomenili zgolj nujnost slepega sledenja zanjo popolnoma netehtnim, ozkogledim, zaslepljenim političnim idejam, ki so a priori tudi na čisto človeškem nivoju izključevale nepodpornike. To je bilo za Almo Karlin čisto s človeškega vidika nedopustno, saj je jasno vedela, da tak način – tako z ene kot z druge strani – s sabo nujno prinaša ogromno človeške žalosti, trpljenja, smrti, ki se nato še dolgo časa samo prelaga z ene strani na drugo. Kot človek in kot umetnica se je lahko postavila (in zastavila) samo na stran trpečih, na stran žrtev – obeh strani. Zato pa je tudi nobena politična stran ni mogla »posvojiti«, zato jo je tudi vsaka stran več ali manj samo previdno opazovala ali pa celo poskušala onemogočati.

Da bi lahko svetu razodela »somrak Človeka«, kot ga je videla in doživljala okoli sebe v času druge svetovne vojne, je skrivno navezala stik s partizani, na katere je računala, da ji bodo pomagali priti do angleških zaveznikov v Anglijo ali na kakšno nevtralno ozemlje, kjer bi lahko zastavila svoje pisateljsko uveljavljeno ime, s svojo literarno aktivnostjo razširila zavest ljudi po svetu o nesmiselnosti vojne, vztrajno trkala na njihovo vest in poskušala pripomoči k čim prejšnji rešitvi človeško nevzdržnih razmer.

²⁷ Reichskulturkammer oziroma nemški rajhovski oddelek za kulturo je bil ustanovljen 22. septembra 1933 (pod vodstvom Josepha Goebbelsa, takratnega nemškega ministra za kulturo in šolstvo) in je skupaj z ostalimi oddelki (kamrami) za film, pisatelje, novinarje, radio, gledališče, glasbo in slikarje skrbela za »dvig kulturne ravni«, dejansko pa je šlo za pronacistično spolitiziranje najširšega državnega kulturnega področja, pri čemer je zlasti dosledno nacistično propagandno cenzurirani tisk predstavljal eno od močnejših Hitlerjevih orožij. Če so umetniki še hoteli ustvarjati, so se morali včlaniti v posamezne oddelke. Če se s politiko NSDAP (nemške nacionalsocialistične delavske stranke, katere predsednik je bil A. Hitler) niso strinjali, so bili iz vseh oddelkov izključeni. Kdor pa ni bil član *Kulturkammer*, ni smel nikjer drugje opravljati umetniškega poklica, ker ni dokazoval politične lojalnosti in podrejenosti vodstvu države. Zato je izgubil pravico do vsakršnih ugodnosti, kot je bil dohodek, socialno zavarovanje, pokojnina, pomoč itd. Sledila so zasledovanja, podtikanja, brezposelnost, migracija itd. Ker je politična volja odločala o eksistenci umetnikov, jih je bilo veliko prisiljenih v sodelovanje. (povzeto po Christian Zentner: *Illustrierte Geschichte des Dritten Reiches*. Südwest Verlag, München 1983. Str. 181)

1. 2. Literarna izhodišča

Almo je njena mama Vilibalda, učiteljica na celjski nemški dekliški šoli, neprestano poučevala in izobraževala.²⁸ Deklica je bila za to tudi zelo dovzetna in znanja željna. Mama ji

Alma v maminem naročju (1900)

je veliko brala, predvsem pa pripovedovala najrazličnejše (zlasti svetopisemske) zgodbe. S strani staršev in šole je Almino »kultiviranje« potekalo v nemščini, pri hišni kuharici se je naučila kakšno slovensko pesem, s slovenščino se je srečevala tudi pri nekaterih svojih zelo proslovensko usmerjenih tetah, varuška Mimi ji je prebiralala Sveto pismo, hkrati pa tudi razne takrat popularne pogrošne romane, saj sta z Almo bili dejansko bolj družabnici in Alma tudi njena zaupnica.

Ker je Almino otroštvo minevalo skoraj izključno v družbi odraslih, je za razvedrilo zelo rada brala.²⁹ Poznavanje nemške književnosti je prišlo samoumevno z njenim osnovnim izobraževanjem,

branje in razgledanost po angleški in francoski literaturi pa je bila zanjo že praktično (dobrodošla) nuja, ko se je učila te jezike. Takrat (okoli trinajstega leta starosti) tudi zase pravi, da je od pogrošne literature presedlala na nemške, angleške in francoske literarne klasike. Učne ure pri učiteljici francoščine, Madame Pervanje, so Almi izjemno veliko pomenile:

Madame Pervanje je bila vedra, življenjsko izkušena ženska s trdnim znanjem in se ji imam zahvaliti, da v naslednjih dveh letih nisem storila niti samomora niti se nisem ponesrečila na drug način. Ure so bile užitek. Vsakič znova so me iztrgale iz ozračja, v katerem mi je v več kot enem pogledu grozila zadušitev, odprle pa so mi poti do znanja, ki mi je pravzaprav

²⁸ Alma Karlin celo zapiše: *Ker so tako veliko govorili z menoj in še posebej v moji prisotnosti, se je mojemu očetu zdelo primerno, da vse duhovno bogastvo, ki so mi ga morda malce premočno vsiljevali, začepi s kančkom zdravega čuta za praktičnost.* (tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 14, prevod Mateje Ajdnik Korošec)

²⁹ V zgodnjih šolskih letih jo je izredno navdušil Defoejev *Robinson Crusoe*. Iz svojih zgodnjih najstniških let pa Karlinova še zapiše: *Brala sem Ekkeharda, Rückerta, Bürgerja, antične pripovedke in križemkražem lahkotne romane.* (tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 37, prevod Mateje Ajdnik Korošec)

nudilo tolažbo, saj sem ob njenem vodstvu prodirala vedno globlje v francosko literaturo, se dejansko tako vživela, da sem bila prepričana, da sem najprej sodobnica sončnega kralja, kasneje bojevnik ob Voltairu in nato zatopljena v romantiko poleg Victorja Hugoja. Trpljenje francoske revolucije je postalo moje trpljenje, zamračilo mi je življenje, lepota L'Aiglona mi je ostala v nepozabnem spominu. Izven svojih učnih ur mi ni bilo treba brati le klasikov, temveč zelo veliko knjig, in ker so bile to najboljše knjige naroda, so izboljšale moj okus in me popeljale iz kiča v literaturo, ki je bila vredna branja.³⁰

Alma Karlin kot študentka

Ob strastnem učenju desetih tujih jezikov je Karlinova čutila, da »so se kot sestre sklanjali čez njo«, kot da bi se duše teh narodov, ki jih je spoznavala skozi jezik in največje mojstrovine posameznih književnosti, zlile z njo. Ko se je »vrgla na angleške knjige«, je z lahkoto »posvojila« angleško mišljenje; vse se ji je zdelo kot »že videno«, kot »blaženo spominjanje: Potovala sem s Francisom Drakom in bila na dvoru Elizabete z Walterjem Raleighom, še bolj kot Shakespeare pa me je navduševal filozof Francis Bacon. Učila sem se, sanjarila in brala, medtem ko so ob meni ljudje živeli.³¹

Z nekaterimi pesniki, pisatelji in literarnimi osebami se je celo v nekaterih potezah osebnostno identificirala.³² Pri enaindvajsetih letih pa je imela književnost zanj praktično že duhoven pomen:

³⁰ Tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 34, prevod Mateje Ajdnik Korošec.

³¹ Tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 41, prevod Mateje Ajdnik Korošec.

³² Ko je Alma Karlin osemnajstletna s svojo mamo obiskala Pariz, zapiše npr. o Voltaireu naslednje: Tukaj je počival pepel Voltaira, ki je obvladoval svoje stoletje, a ostal osamljen kot le redki. Mogočen duh, ki mu je ugajalo rušenje miselne ozkosti in je utiral pot, ki je bila potrebna za nove nazore; mož, ki so ga knezi v stiski prosili za nasvet in mu je vzklikal ves takratni svet. Vendar je bil tudi mož, ki so ga neznanci zaradi grdote zasmehovali in je kot puščavnik živel v Ferneyu. Bil je nekdo, v čigar življenju ljubezen ni igrala nobene vloge, ali je zavzemala čisto podrejeno mesto. /.../ Zavidala sem mu in ga pomilovala. (tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 82, prevod Mateja Ajdnik Korošec)

Mimo starih hiš v Holbornu hitim proti mestu. Ti majhni, poševni in nenavadni ostanki srednjega veka se plaho stiskajo drug k drugemu in pomisliti moram na Karla II. ter na Dickensa. Tudi on je kot deček tako osamljen

*Takrat (stara enaindvajset let, v Londonu, op. J. T.) sem, še bolj kot danes, videla v poznavanju evropske književnosti ključ za razvoj duha, lestev do velikega in lepega, in čeprav sem tudi še danes mnenja, da te poglobljanje v umetnost in znanost oddaljuje od sile čutov, dopuščam danes druge poti /.../ Takrat sem bila trdno prepričana, da se lahko poduhoviš – se torej očistiš in oplemenitiš – edino s poglobljanjem v umetnost /.../*³³

1. 3. Duhovna izhodišča

Almi Karlin je bil torej prvi stik z »duhovnostjo« prek umetnosti, evropske književnosti in evropskih mislecev, filozofov. Vzgajana je bila v katoliškem duhu, katolištvo ji je bilo tudi vseskozi domače in cerkev vedno prijetno tiho zatočišče. Ko pa je bila stara osemnajst let in odšla živeti v London, se je zanjo odprl nov, zelo pester svet najrazličnejših kultur, miselnosti in religij, od katerih so jo privlačile zlasti vzhodnjaške: »srhljiva indijska mistika«, »oprijemljivejša, z duhovi prepredena mistika Kitajske«, »umirjena, svetla japonska mistika«, seznanila se je tudi z staroindijsko »epsko pesnitvijo Mahabharato, ki še danes kakor pred tisoč leti obvladuje in izobražuje indijsko mladino«. Najbolj neposredno jih je spoznavala v druženju s svojimi učenci jezikov, ki so izhajali iz različnih delov vzhodne Azije.

Karlinovo različni raziskovalci njenega življenja in ustvarjanja tesno povezujejo s teozofijo.³⁴ Razen teozofske vizitke in izjave, da je s teozofi bila v stiku,³⁵ v pregledanem gradivu nisem

hodil skozi ulice in tako kot jaz jedel vsakovrstne poslastice skozi šipe izložb, jih jedel v duhu in si predstavljal, da je sit. Tako osamljena in neljubljena je blodila mala Dorrit okoli dolžniškega zapora ... (tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 57, prevod Mateja Ajdnik Korošec)

Ko si z osemnajstimi leti Alma izbori doma dovoljenje za študij in delo v Londonu (kar je bil bolj alibi za beg pred mentalno nevzdržnimi domačimi razmerami), v svojem položaju asociira na Byrona: *Kakor Byron sem se podala v prostovoljno izgnanstvo in se sama sebi zdela nadvse zanimiva.* (tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 86, prevod Mateja Ajdnik Korošec)

Cenena romantika iz trivialnih ljubezenskih zgodbic v Almini mladosti kar nekajkrat izbruhnile na dan, seveda to potem zapiše z močnim sarkazmom. Npr.: *»Doma mi je Mimi vedno rekla, da je v naši družini velika strast dedna in ker sem vedno imela polno glavo pripetljajev Heinrich-Antona-Lichtweiβa ter ponižno prosila boga in ljudi za oboževalca, ki bi bil samo moj, nihče ni podvomil o moji strastnosti; še najmanj jaz sama ...«* (tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 102, prevod Mateja Ajdnik Korošec)

³³ Gl. tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 126, prevod Mateja Ajdnik Korošec.

³⁴ Teozofija je mistična doktrina, ki naj bi v svojih naukih združevala znanost, religijo in filozofijo. Nauki naj bi povezovali duhovno znanje, ki obstaja v vseh kulturah, izhaja pa iz duhovnosti starodavne Indije, filozofije starih Grkov, neoplatonistov in ima svojo kontinuiteto do danes predvsem skozi različne filozofske, umetniške in duhovne smeri, v najrazličnejših filozofsko-religijskih kombinacijah praktično povsod po svetu.

Za začetnico moderne teozofske ezoterike na Zahodu velja Helena Petrovna Blavatsky (1831-1891), ki je 1875. leta v New York Cityju skupaj z odvetnikom in piscem Henryjem Steelom Olcottom ustanovila Teozofsko društvo. Človeštvu naj bi pomagalo se povezati v enotno skupnost in evalvirati na višje nivoje zavesti, da bi lahko smotrno in mirno rešilo tudi velike svetovne probleme. Poudarjalo je pomen ustanovitve

našla neposredne izjave, ki bi dokazovala tesnejši stik prek kakšnega teozofskega društva oziroma da bi se Karlinova celo sama izrekala za teozofinjo. Nasprotno – v odlomku iz potopisa *Urok Južnega morja* (str. 223), ko opisuje svoje življenje na Javi, je do teozofov ostra in kritična, saj opazi velik razkorak med tistim, kar pridigajo, in tistim, kar živijo:

Obiskala sem teozofe in jih prosila, če bi mi lahko poiskali sobo pri kakem somišljeniku. Bila sem dovolj bolna, revna in bedna, da bi lahko brate prepričala (ne da bi jim dala to vedeti!), a celo apostoli svetovne ljubezni so ostali hladni kot pasji smrček. Malo so poskušali, nato pa se niso več brigali zame. Imeli so preveč dela s tem, da so pridigali o ljubezni in pomoči, da bi lahko te lastnosti spremenili v dejanja. To me je razjezilo. Drugim –logom se nisem približala. Delati v vesolju nekoristen hrup z jezikom, to znam tudi jaz ...

Sicer pa v leposlovju Alme Karlin lahko zasledimo nekatere teozofske duhovne motive (npr. *Angel na Zemlji*), v nekaterih delih³⁶ namiguje na določene duhovne prakse, ki jih nedvomno lahko povežemo (tudi) s teozofijo. Gotovo celo njeno osebno svetovno nazorsko prepričanje izraža tudi nekaj teozofskega navdušenja (predvsem nadnacionalno, nadspolno, nadreligiozno itd. opredeljevanje, sočutje ipd.). To pa bi lahko izhajalo tudi od drugega »naslovnika«, npr. iz budizma (sprejetje karme, reinkarnacije v smislu prehajanja iz enega življenja v naslednje, globokega usmiljenja, nenasilja ipd.), s katerim je Karlinova imela med svetovnim potovanjem daljši osebni stik in jo je tako duhovno kot umetniško vse življenje zelo navdihoval.

»univerzalne bratovščine človeštva«, ki se ne bi ozirala na pripadnost po rasi, kasti, rojstvu, spolu, barvi kože ipd.; spodbujalo je študiranje primerjalne religiologije, filozofije in znanosti; posebno pozornost je namenjalo raziskovanju še nerazloženih naravnih zakonov in nenavadnih naravnih sil v človeku. Društvo je bilo s svojim naukom predvsem v umetniških krogih (zlasti med literati in glasbeniki) zelo odmevno. Po smrti gospe Blawatsky so mnoga teozofska društva nato začela propagirati pod različnimi imeni svojo verzijo doktrine (antropozofizem, new age itd.). Povzeto po članku o teozofiji na spletni strani <http://en.wikipedia.org/wiki/Theosophy>.

³⁵ V avtobiografiji *Ein Mensch Wird* opiše samo prvi dejanski stiki s teozofi:

Nekega večera mi je gospodična N. po uri dejala:

»Pridite z menoj v naš privatni salon, zgoraj je Norvežanka, ki vas želi spoznati!«

Tako sem se povzpela po stopnicah in srečala neznanko. Bila je visoke rasti in kot vse severnjakinje blond, njen nasmeh pa je imel nekaj zelo prikupnega. Tudi ona je stopila v moje življenje, da bi mi bila učiteljica, enako kot vsi drugi ljudje, ki so mi prekrižali pot. Od nje sem izvedela veliko o teozofiji in čeprav sem se zelo upirala verovanju v reinkarnacijo (en poskus mi je več kot zadoščal!), je z dobrodušnim smehom rekla:

»V a m ni treba verjeti v to – ko boste prišli, bo čas, da boste o tem razglabljali.«

Ker si je želela obiskati norveško mornarsko cerkev, v kateri sem sama že dolgo bila tako rekoč stalni gost, sem naslednjo nedeljo šla ponjo in se z njo peljala do meje dokov. Ko je bila spet na Norveškem, sem ji poslala knjigo, ki me je zelo navdušila in ki sem jo najprej prebrala v španščini: »Značaj« Samuela Smilesa.

Tako se je začelo prijateljstvo, ki naj bi sčasoma postalo pomembno.

Zaenkrat pa me je povsem uročila Azija. (str. 106, prevod Mateja Ajdnik Korošec)

³⁶ Moji zgubljeni topoli, npr. str. 261: *»Na Štefanovo je minilo dvanajst let, odkar me usmerja posebno vodstvo, in vse, kar je bilo doslej rečeno /.../ se je izpolnilo. Lahko sem se ozrla v svetovni vek, do katerega ni prodrli noben raziskovalec več, in moje pero je lahko opisalo civilizacije zdavnaj izginulih ljudstev. /.../ Sprejemala sem neskončno veliko zvezdnega in drugega vedenja in pravzaprav nisem bila nikoli 'sama'.«*

Najbrž pa je bila prav neetiketirana kombinacija vsega tega duhovnega znanja tista, ki ji je tudi v najbolj »asketskih« življenjskih obdobjih nudila ne le za preživetje prepotrebno miselno zaščito, ampak tudi globoko duhovno introspekcijo, katere plod je marsikatero njeno literarno delo.

2. SVEČENICA UMETNOSTI

Literarna umetnost, pisanje, pa je Almi Karlin pomenilo bistvo njenega življenja. V Angliji, tik pred prvo svetovno vojno, odkrije vodilni motiv svojega življenja, ki jo je napolnjeval s spoštovanjem, strahom in z veseljem. Kljub temu da trdi, da se je zavedala, kako je umetniška kariera mnogo bolj trnova življenjska pot kot druge poti, se je nanjo pogumno podala. Mladostniško je upala, da se bo – enkrat situirana na najnižjih klinih lestve – sčasoma začela vzpenjati višje, tako da bi *»lahko živela kjerkoli na Zemlji in od tam zalagala svoje založnike – čudovite sanje, ki se zaradi mnogih ovir osebne in narodnogospodarske narave do današnjega dne niso uresničile.«*³⁷

Ta njen dar je vseboval sicer veliko žalosti in jo silil na čisto posebne, trnove poti, vendar je bila zanj spoštljivo hvaležna, prepričana v vso njegovo vzvišenost, ki je po njenih besedah zahtevala od človeka, da daje svoje najboljše ne le v umetnosti, kateri služi, temveč da temu posveti vse svoje življenje in ga živi tako, kot zahtevajo visoke dolžnosti.³⁸

Namen in sporočilo svojega literarnega ustvarjanja je hotela ohranjati jezikovno, narodnostno, politično, religiozno pripadnostno neopredeljeno, oziroma je ohranjala distanco pred kakršno koli dejansko opredelitvijo. Njen namen je namreč bil, da bi vse, kar je *»smela ujeti na papir, podarila svetu in poleg tega še videla, kako bi s tem naredila kaj dobrega.«* Na tem mestu bi veljalo še posebej izpostaviti naslednjo njeno izjavo:

V tem življenju nisem hotela biti učiteljica svetov /.../, temveč svojemu bogu služiti s svojo umetnostjo, z lučjo vedenja in lepote razsvetliti pot tistim, ki so šli za mano. /.../ Vsa moja moč, vse upanje in ljubezen so veljali le umetnosti. (Moji zgubljeni topoli, str. 175)

³⁷ Tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 155, prevod Mateje Ajdnik Korošec

³⁸ Povzeto iz tipkopisa avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 155, prevod Mateje Ajdnik Korošec.

Almi Karlin je njena literatura pomenila vse. Zanj nikdar ni obstajala nepremostljiva ovira, preveč nemogoče okoliščine, prevelika telesna ali psihična izčrpanost itd., da se ne bi mogla vedno znova (skozi časopisne članke, zgodbe, romane ali pesmi) manifestirati.

Po eni strani je – predvsem novinarsko – pisala zaradi nuje, da sporoči poleg svoje osebne tudi mnoge druge življenjske zgodbe (posameznikov in večjih skupnosti), situacije; da različne svetovne kulture in nenazadnje mnoga svoja spoznanja prenese v čim širšo javnost, da jo seznani z najrazličnejšo drugačnostjo (posameznikov, kultur, civilizacij itd.), poučuje in širi meje spoznanj svojih bralcev, evalvira njihovo osebno in občo človeško zavest.

Sicer pa je Karlinovo njeno leposlovno ustvarjalno delo popolnoma prevzemalo, ji predstavljalo njeno dejansko vez s človeštvom, edino vrednost v življenju, brezpogojno predajanje, pa tudi uteho, duhovno zamaknjenost in medij izražanja drugačnih spiritualnih nivojev zavesti.

Torej bi lahko vsaj tako osebno izrekanje Karlinove ovrгло morebitne pomisleke, da bi npr. zaradi pisanja v nemškem jeziku in avtobiografskega pisanja o njenem odnosu do »nemške duše« utegnila biti pronemška pisateljica. Njeno zgodnje dožemanje vloge literature v kombinaciji z mladostniško vznesenostjo nad nemško klasično umetnostno-duhovno tradicijo bi sicer v neki meri res lahko potrjevalo to tezo. Vendar pa njena nadaljnja literarna in splošna življenjska razvojna pot kaže popolnoma drugačno sliko: nemški jezik ji je le zaradi vrojenosti v določeno okolje, vzgojo in izobraževanje predstavljal zanj najlažji medij za ubeseditev sporočila, bistva njene literarne dejavnosti, ki naj bi bralce predvsem človeško ozaveščala oziroma širila njihovo zavest. V življenju jo je vedno najbolj spodbudila človeška drugačnost, iztirila neumnost ali nevednost; najbolj pa sta jo ganila človeška stiska in trpljenje – vseeno, od kod je izviralo: iz okolja civilizirane Evrope, domorodcev z različnih koncev sveta, nemških vojakov, partizanov itd. In da bi ravno to »človečnost« lahko prek literature prenesla svetu, se je sama bila pripravljena do konca žrtvovati.

Alma Karlin sicer že sama navaja nekaj recepcije svojega ustvarjalnega delovanja: poraze in uspehe njenih literarnih del; zanimanje in spodbudne odzive mnogih bralcev; uspešna predavanja še v času potovanja po svetu, nato pa tudi doma in po Evropi; sladkost (po)natisov izdanih del; in grenkobo zaviranja ter onemogočanja izdajanja predvsem zaradi takratne trenutne politike. Vendar je bila konec koncev tudi s slednjim pomirjena. Nekoliko mistična in jasnovidna pa je npr. njena izjava:

Doma sem /.../ pisala knjige, ki bodo še dolgo, zelo dolgo po moji smrti ljudem razkrivale stvari, ki jih poznajo le redki. (Moji zgubljeni topoli, str. 177)

Zavedala pa se je tudi, da je pot do vrha (pa naj to pomeni v duhovnem življenjskem ali literarno kariernem smislu) trnova: *»Dokler ne dosežeš vrha (in mnogi ga dosežejo šele po smrti, v očeh zanamcev), si v najboljšem primeru tako razpraskan, tako zagrenjen, tako pretepen, da na osnovi svoje uničenosti spoznaš, kako visoko ceno si plačal za ta vzpon, kako neizmerno je odrekanje in kako silna je osamljenost, kajti kdor si želi na vrh, se mora osvoboditi vsakršne človeške vezi ...«³⁹*

Uspeh je Karlinovi pomenil navdihujočo, pa vendarle osebno tiho kontemplativno pomiritev; neuspeh (zaviranje, onemogočanje, neizdajanje, ignoriranje itd. njene literature in ustvarjalnega delovanja) pa sicer velika razočaranja, skrbi in izredno grenkobo, ki pa bo vendarle minila, saj bodo njena dela že dočakala svoj trenutek – četudi po smrti svoje »spočetnice«. Jadikovanje ji ni bilo smiselno, saj *»kdor je izbral umetnost, mora misliti le nanjo«*. (*Urok Južnega morja*, str. 209)

Verjela je, da se bo nekoč sporočilo njenih literarnih del le rešilo svoje skritosti, svoje »inkubacijske dobe«. Očitno Alma Karlin vsaj zadnjih deset let v slovenskih prevodih vztrajno in nezadržno vstopa v slovensko literarno zavest, pri čemer vsako njeno »na novo odkrito« del ponuja svojevrstne, drugačne, nove aspekte na njeno zanimivo osebnost in raznovrstno literarno ustvarjalnost.

³⁹ Tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, str. 156, prevod Mateje Ajdnik Korošec.

IV VSTOPANJE ALME KARLIN V SLOVENSKO ZAVEST IN SLOVENSKI LITERARNI SISTEM

Na prvi pogled zgleda pisateljica Alma Karlin neznanka v slovenskem kulturnem prostoru do praktično 90-ih let prejšnjega stoletja, ko se je pojavil skoraj prevajalski »boom« njenih del. Pa vseeno ni ravno tako. Zaradi knjig v nemškem jeziku je jasno, zakaj je niso objavljali ali kakor koli drugače promovirali že prej, recimo vsaj po drugi svetovni vojni npr. v domačem Celju. Njena osebnost pa je vseskozi nedvomno dvigovala kar nekaj prahu in zanimanja. Raziskovanje njenih potovalnih, raznovrstnih in izjemnih zbirateljskih podvigov je že od samega začetka fasciniralo mnogo ljudi in tudi strokovnjakov – sprva gotovo zaradi trenutnih političnih razmer bolj skrito ali prikrito in zato več ali manj nesistematično, v posameznih člankih razdrobljeno in težje pregledno. S spreminjanjem politične slike Slovenije in Evrope zlasti v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ter hkratno z določenimi konceptualnimi premiki znotraj kulturoloških in literarnovednih znanosti pa Alma Karlin nezadržno pridobiva svoje mesto v domači, slovenski zavesti.

1. VSTOP SKOZI ETNOLOŠKA VRATA

Še pred izidom prvega slovenskega prevoda, njenega *Samotnega potovanja* (leta 1969) so za širšo slovensko javnost Almo Karlin začeli odkrivati slovenski etnologi. Slovenski etnografski muzej je v Goričanih namreč že leta 1967 pripravil v sklopu cikla razstav *Naši popotniki-zbiratelji* tudi prvo razstavo o Karlinovi: *Deset let potovanja okoli sveta zbirateljice in pisateljice Alme Karlinove*. Predvsem torej z etnološkega stališča so avtorico predstavili z delom njene bogate zbirke različnih predmetov, ki jih je prinesla s potovanja po najbolj eksotičnih koncih sveta. Razstavo je v tiskanem vodniku pospremil tudi prvi slovenski obširnejši zapis o Almi Karlin. Na kar devetnajstih straneh se zvrstijo prispevki avtorjev, ki z različnih vidikov Slovencem končno osvetlijo Karlinovo: dr. Boris Kuhar predstavi njeno osebnost kot »*nikdar mirujočo potnico*«, raziskovalko in pisateljico, »*ki jo svet pozna bolje kot mi*«, opozori pa tudi na njena literarna dela, ki so bila v času natisa dejansko bestsellerji zavidljivih naklad in ponatisov; Milena Moškon se v prispevku *Svetovna potnica Alma*

Karlinova prav tako posveti glavnim potezam življenja Karlinove, med tem pa gotovo za tisti čas in takratno vedenje o avtorici izstopajo stavki iz njenega življenja v času druge svetovne vojne, ko so Nemci Almo Karlin, *»ker je bila predana Slovincem, preganjali in zaprli; zaradi njih je trpela lakoto in pomanjkanje, morala je bežati«*. To je bil gotovo smel aspekt, ki je avtorico postavljal v popolnoma novo luč – torej ne več pod krivično etiketo pronemške pisateljice, zaradi česar je Alma Karlin do takrat nedvomno morala potoniti v brezimenost v svoji sicer domači sredini. Prispevek Pavle Štrukelj, *Njena etnografska zbirka*, pa opozarja na izjemnost Alme kot zbirateljice etnografskih predmetov, ki imajo veliko vrednost na znanstvenem področju, zaradi izrednih, težkih razmer na potovanju in pri zbiranju teh pa ima njen etnološki doprinos še toliko večjo vrednost in si zasluži vsaj primerno spoštovanje ter uvrstitev Alme Karlin *»med slovenske raziskovalce, ki so prinesli v Slovenijo dovolj dragocene predmete za muzejske zbirke, dostopne muzejskim obiskovalcem«*.

Karlinova ob delu svoje etnološke zbirke

Etnološko zbirko Alme Karlin poznavalci ocenjujejo za izjemno. Razne etnološke, naravoslovne, botanične in turistične zanimivosti je Karlinova v razne muzeje pošiljala že s svojega svetovnega potovanja. Mnogo se jih je na poti, s pošiljanjem ali kakor koli drugače kasneje – še za časa življenja Alme

Karlin – žal porazgubilo. Velik del njene osebne zbirke pa je na srečo vendarle ohranjen. Po smrti Alme Karlin jo je Pokrajinskemu muzeju v Celju podarila njena življenjska prijateljica, slikarka Tea Gamelin, del zbirke pa je shranjen tudi v NUK.

V etnološki zbirki Alme Karlin so našle mesto različne noše, obredna ter razna druga oblačila daljnih in eksotičnih kultur, predvsem z Daljnega Vzhoda; drobni okrasni predmeti, spominki, predmeti za osebno rabo z različnih koncev sveta; zanimivo okrašene posodice, škatlice, šatuljice; primerki izjemno umetelno tkanega ali poslikanega blaga, pahljače, kipci, japonski barvni lesorezi; dragocena zbirka razglednic, ki jih je zbirala vso svojo pot okoli sveta, med katerimi so danes nekatere izjemen »dokument« podobe (npr. japonskih) mest, ki so bila predvsem med drugo svetovno vojno nato popolnoma uničena; unikaten nakit domorodskih

plemen Južnega morja, majhni obredni predmeti, celo fidžijsko bodalo iz človeške kosti; male javanske okrasne senčne lutke; školjke, korale, ribe, primerki raznih vrst lesa, semen rastlin, sadežev; razno orodje in orožje iz kamna, lesa in kosti, npr. kopja, konica puščice, ornamentirane sekirice itd.

V Pokrajinskem muzeju v Celju je na ogled urejena stalna razstava dela etnološke zbirke Alme Karlin. Muzej novejše zgodovine Celje pa je organiziral konec leta 2007 občasno razstavo Alma – Vox populi. Avtorica razstave, Tanja Roženberger Šega, je projekt zasnovala na poudarku povezovanja (velikokrat zmuzljive, pa vendarle pomembne) nematerialne dediščine in umetnosti. Tako razkriva širši javnosti zanimivo in svojevrstno življenje Alme Karlin prek videoposnetkov, zapisov, pričevanj in osebnih spominov posameznikov, ki so Almo osebno poznali, jo poznali kot Celjanko, kot pogumnega človeka in/ali odločno žensko.

2. ZANIMANJE SLOVENSKE JAVNOSTI ZA OSEBNOST ALME KARLIN

Za Almo Karlin se je vsaj v rojstnem Celju (tudi) domača slovenska sredina zanimala že od njenih popotnih člankov v lokalnem nemškem listu *Cillier Zeitung*, v katerem jih je v letih 1920-1928 v podlistkih izšlo okrog 136 pod skupnim naslovom *Reiseskizzen (Popotne skice)*. Njena popularnost v javnosti pa je nekaj mesecev po prihodu s potovanja naraščala tudi zaradi cikla njenih osmih dobro obiskanih predavanj z različno tematiko o preživetju plovbi okoli sveta.

V času deset let pred drugo svetovno vojno, med njo in do avtoričine smrti leta 1950 pa jo je v vsaj navidezni, pa vendarle grobi družbeni pozabi tiščala nedvomno težka doumljivost kompleksnosti njenega položaja: njen materni jezik (nemščina) je bil v nasprotju z njenim družbeno-političnim (ne)delovanjem (zoperstavljanje okupatorskim Nemcem, nekoliko nepristransko sodelovanje s partizani). Nedvomno je tak negotov predznak odzvanjal tudi skozi šestdeseta leta – z izjemo za tisti čas najbrž smeje že omenjene etnološke razstave v gradu Goričane (1967), pospremljene z vodnikom, ki je ponujal mnoge splošno zelo pozitivne podatke o avtorici; nato pa dve leti kasneje prvi slovenski prevod njenega literarnega dela. Podobna »zavest« se je nadaljevala tudi v sedemdeseta leta, ki so prinesla več ali manj zgolj posamezna publicistična »cufanja«, koliko je sploh opravičljivo posvečati pozornost sicer

nenavadni, pa vendar nemško pišoči Almi Karlin, in najrazličnejša etiketiranja, ki so jo bolj poskušala minimalizirati kot pa videti resnično vrednost njenega življenja in delovanja.

Devetdeseta leta prejšnjega stoletja so končno prinesla intenzivnejše odkrivanje, razkrivanje, promoviranje osebnosti Alme Karlin, njenega zbirateljstva in literarnega dela; predvsem pa je to desetletje doprineslo v vrednotenju določeno nepristranskost – vsaj glede na prej omenjene, dejansko neosnovane, pa vseeno dolgo ohranjajoče se spolitizirane pomisleke. Naj omenim nekaj najpomembnejših oziroma najodmevnejših točk:

Med TV oddajami o Almi Karlin velja omeniti vsaj prvo referenčno in prelomno, ki sta jo pripravila režiser Jure Pervanje in scenarist Marko Radmilovič, predvajana pa je bila leta 1992 na TV Slovenija pod naslovom *Celjanka med ljudožerci*. V tej dokumentarni oddaji, popestreni z mnogimi dramatiziranimi odlomki iz avtoričinega dela *Pod Košatim očesom* (v izvedbi amaterske gledališke skupine Železar, danes Ljubiteljsko gledališče Teharje) so o življenju in delu Alme Karlin z različnih vidikov spregovorili mnogi strokovnjaki in poznavalci. Za ustvarjalce tega 40-minutnega dokumentarca je oddaja predstavljala precejšen izziv že s samim snovanjem. Pripravljali so jo dve leti, čemur se sploh ne gre čuditi, saj so bili biografski podatki o Almi Karlin težje dosegljivi in razdrobljeni med mnogo gradiva in različnimi poznavalci.⁴⁰ Vsemu navkljub je bila oddaja pomemben mejnik pri začetkih (ponovnega) spoznavanja slovenske javnosti z Almo Karlin, hkrati pa je bila tudi dovolj odmevna, da je avtorico umestno promovirala ter sprožila stalno nove nize nadaljnjih oddaj, publicističnih člankov in prispevkov v knjigah različnih poljudnih in strokovnih področij, v katere je bila vključena tudi Karlinova, celo dramsko priredbo dela njenega življenja, predvsem pa slovenske prevode avtoričinih literarnih del.

Igralka Polona Vetrih

Uršula Cetinski je po motivih potopisnega romana Alme Karlin, *Samotno potovanje*, napisala monodramo *Alma*. V okviru festivala Mesto žensk je bila v Cankarjevem domu v Ljubljani premierno uprizorjena oktobra 1995. Almo Karlin je zelo globoko in prepričljivo interpretirala priznana slovenska igralka Polona Vetrih. Z monodramo je igralka (z angleškim prevodom teksta)

⁴⁰ Po notici ustvarjalcev oddaje v Delu, 9. decembra 1992.

uspešno gostovala tudi na tujih odrih, med drugim v Angliji, Egiptu in Izraelu. Gledališki list v časopisni obliki je prinašal poleg odlomka Alme Karlin *Kako je sploh prišlo do tega, da sem objadrala svet?* še podrobne biografske podatke o avtorici, zanimivosti iz življenja indijske *Šole za vdove* (objavljeno v *The Christian Endeavor World*, Boston, 6. nov. 1930), slovenski prevod reklamnega letaka k francoskemu prevodu knjige Alme Karlin *Vier Mädchen im Schicksalswind*, članek *Čarovnije, uroki in čarovništvo* ter recenzije v tujem (angleškem) tisku ob izidu potopisov Karlinove. Takšen gledališki list je torej precej izčrpno predstavil avtorico in njeno literarno delo v vsej mnogoterosti.

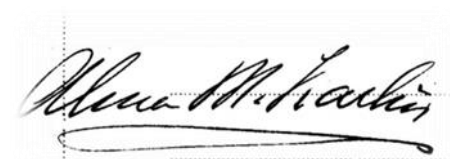
Filmska ekipa z igralko Veroniko Drolc pri snemanju filma o Almi Karlin

V začetku leta 2008 se je režiserka in scenaristka Marta Frelih lotila filmskega portreta življenja Alme Karlin. Glavna vloga je bila zaupana igralki Veroniki Drolc. Film naj bi snemali na različnih lokacijah tako v Sloveniji kot tudi po svetu (Berlin, New York, Indija), seveda pa je takšen podvig zmeraj tudi finančni izziv. Projekt je nato ob koncu leta 2008 z dobrodelno prireditvijo oz.

koncertom v Slovenski filharmoniji finančno podprlo tudi Društvo poslovnih žensk (FAM). Denarni izkupiček koncerta je bil še kako dobrodošla podpora za dokončanje filma. Hkrati pa je tudi ta dogodek ponovno promoviral Almo Karlin kot izjemno osebnost, ki s svojega tihega senčnega mesta končno vedno bolj vstopa v slovensko javnost in zavest. Predsednica Društva poslovnih žensk, Aleša Kandus, je utemeljila pomembnost podpore takemu projektu in povedala nekaj laskavih besed o Almi Karlin: » /.../ želimo po svojih močeh in s svojim zgledom prispevati k realizaciji projekta, za katerega smo prepričane, da bo veliko pripomogel k večji prepoznavnosti vloge žensk v javnem življenju nekoč in danes. Alma Karlin je namreč ena izmed tistih, ki so lahko s svojim pogumom, znanjem in nenehno potrebo po raziskovanju novega še danes vzor vsem nam. Zagotovo si Alma, tako kot še veliko slovenskih žensk, zasluži, da se jo tudi s pomočjo dokumentarnega filma predstavi slovenski javnosti, kjer še do danes nima ustreznega mesta, kakor tudi, da se ohrani v zgodovinskem spominu naroda.«⁴¹ Častna pokroviteljica in govornica na tem dogodku je bila tudi soproga

⁴¹ Povzeto po novici, objavljeni 26. 11. 2008 na spletni strani <http://www.poslovni-bazar.si/?mod=articles&article=1770>.

slovenskega predsednika, Barbara Miklič Türk. V svojem nagovoru je prav tako izpostavila pisateljčine izjemne lastnosti, s katerimi je mnogokrat enostavno prekašala svoj čas, in označila Almo Karlin kot eno izjemnih žensk, *»tako za kulturo kot za družbo, ki so bile mnogokrat prezrte, zamolčane oziroma pozabljene. Pri nas smo Almo Karlin in njene vrednote, kot so intelektualna in umetniška odličnost, idealizem, pogum in svetovljanstvo, začeli odkrivati šele v zadnjih letih«.*⁴²

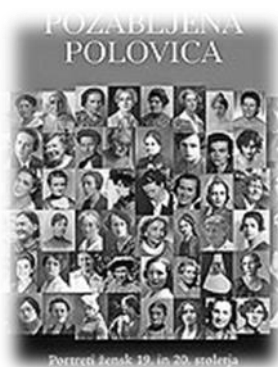

Podpis Alme M. Karlin

Končno pa je Alma Karlin dobila tudi svoje »virtualno domovanje« na spletni strani www.almakarlin.si. Predvsem po zaslugi domoznanskega oddelka celjske študijske knjižnice oziroma Marijana Pušavca, raziskovalca in poznavalca življenja ter dela pisateljice Alme Karlin, je bila oblikovana (in 19. decembra 2008 tudi javno predstavljena) lična spletna stran, ki popularizira delo in duhovno izročilo pisateljice in svetovne popotnice Alme Karlin. Idejo o spletni strani in njeno realizacijo Pušavec predstavlja z naslednjimi besedami: *»/.../ če bi Alma danes potovala okoli sveta, bi imela s seboj prenosni računalnik in digitalni fotoaparater in bi iz cyberjakejev po svetu pošiljala svoje reportaže časopisom v Evropo in domov v Celje. /.../ pravzaprav je najbolj primeren dom za razseljeno Almo Karlin v današnjem času v svetovnem univerzumu, ki se mu reče svetovni splet - vedno odprt, vedno dostopen s katere koli točke zemeljske oble (da le premore dostop do interneta). /.../ Paradoksalno svetovljanka Karlinova šele z razvojem najnovejših tehnologij (znova) postaja državljanka sveta, njeno izročilo in vedenje o njej pa dostopno vsakomur.«* Avtorica je tukaj predstavljena najširši javnosti z nekaj lepimi fotografijami in prek različnih vidikov, naslovljenih: Kako sem postala človek, Pot okoli sveta, Dvoje življenj – en cilj, Protinacistka pri partizanih, Literarna dediščina Alme M. Karlin, Duhovna dediščina Alme M. Karlin in Alma M. Karlin pri Slovencih.

Alma Karlin je predvsem v zadnjem desetletju s svojo osebnostjo in delom zanimiva za različne raziskovalce in strokovnjake. Pogosto se pojavlja z različnih vidikov v raznih raziskovalnih nalogah, diplomskih delih, v poljudni literaturi, končno pa so o njej »spregovorili« tudi slovenski strokovni krogi.

⁴² Povzeto po novici, objavljeni 26. 11. 2008 na spletni strani <http://www.up-rs.si/up-rs/bmt.nsf/dokumentiweb/ED04CFCF605BFB2CC12575540049D19F?OpenDocument>.

»Pozabljena polovica« je bil projekt zbiranja življenjskih portretov izjemnih žensk 19. in 20. stoletja, ki so se ga družno lotile različne avtorice: Alenka Šelih, Milica Antić Gaber, Alenka Puhar, Tanja Rener, Rapa Šuklje in Marta Verginella. Rezultat je bila leta 2007 izdana obsežna knjiga, ki naj bi v slovenski zavesti zapolnila vrzel, ki jo je naredilo pomanjkanje samozavestnega pogleda na ženske, ki so v svojem času in razmerah, v katerih so živele in delovale, presegle krog svojega osebnega življenja, posredovale svoje videnje sveta drugim oziroma so tako ali drugače segle preko mej svojega časa in okolja.

Poleg že znanih in uveljavljenih imen z različnih družbenih področij so avtorice v knjigi namenile stavke slave tudi posameznicam, ki sicer (večinoma zaradi različno pogojenih misinterpretacij) še niso imele/nimajo svojega trdnjšege mesta v slovenskem zgodovinskem spominu, je pa njihovo življenje in delovanje v njihovem času ter razmerah pomenilo (ponavadi sicer trden, težek, pa vendarle vztrajen) preboj žensk na poklicnem, umetniškem ali javnem področju. Zajele so generacijo, rojeno od leta 1818 do leta 1920. Ob tem je zanimiva njihova ugotovitev, da je do leta 1890 bilo rojenih le 42 žensk, ki so zapustile vidnejšo sled v javnem življenju, kar je posledica maloštevilnih podatkov o posameznicah ali pa kakšnih drugih posebnih ovir k njihovemu javnemu priznanju znotraj moško dominirajočega javnega življenja.

Med to generacijo, na področju literature, med petnajstimi drugimi tako ali drugače izjemnimi ženskimi osebnostmi najdemo tudi Almo Karlin. Na štirih straneh so poudarjene glavne poteze njenega življenja: izjemna jezikovna izobrazba, znano svetovno potovanje, predanost pisanju, samotarjenje, stalno materialno pomanjkanje, pa kljub temu izredne poduhovljene osebnostne poteze, s katerimi je močno prešla svoj čas in takratno razumevanje človeka, družbe, odnosov, ezoterike itd.

V sami literarni slovenski zavesti je zanimivo, da Alma Karlin kljub takrat še trajajoči strokovni molčečnosti dobi svoje mesto v leksikonu Slovenska književnost 1996; je pomembno ime v sklopu razvoja slovenskega potopisja⁴³; pridobiva položaj pomembne, znamenite Slovenke.

⁴³ Prim. diplomsko delo Jožice Prezelj, *Slovenska potopisna literatura*. Ljubljana 1996.

Čeprav so njeno izjemno osebnost v slovensko javnost več ali manj najprej lansirali etnološki krogi, jo slovenski prevodi njenih literarnih del nedvomno poglobljajo, ustaljujejo, ji iščejo in dajejo mesto v slovenskem literarnem sistemu. Je to zgolj plod »propagande« etnologov? Se je v slovenski zavesti zganila vest in smo jo posvojili? Je Alma Karlin vendarle vseskozi toliko prisotna, da smo si končno lahko priznali, da je (tudi) »naša«? Mogoče vendarle velja tudi nekaj od tega, večina pa vseeno najbrž presega tako emocionalnost. »Posvajanje« Alme Karlin v slovenski literarni sistem se kaže bolj kot rezultat globalizacije, kot odraz spremenjenih oziroma spreminjajočih se konceptov narodnosti, nacionalne kulture in književnosti ter konceptualnih premikov tako znotraj nacionalne literarne vede kot tudi komparativistike.

3. SLOVENSKI PREVODI LITERARNIH DEL ALME KARLIN

Alma Karlin je pisala predvsem kot novinarka in pisateljica. Njeno potovanje okrog sveta samo še ne bi bilo tako zelo izjemno,⁴⁴ če ne bi šlo za popolnoma solističen podvig v zelo nenavadnem in neugodnem času po prvi svetovni vojni, za popolno prepuščenost preživetja avtorice njeni lastni iznajdljivosti (zlasti tudi vztrajnosti, trmi in iznajdljivosti), predvsem pa je nenavadno in izjemno to, da je bila Alma Karlin ves ta čas tudi vseskozi produktivna avtorica raznih časopisnih člankov in literarnih del kljub izjemno izrednim okoliščinam, v katerih je bila stalno na kocki njena varnost, telesno in umsko zdravje ter nenazadnje tudi življenje. V času svojega potovanja (1919-1927/1928) je v različne, predvsem evropske časopise pisala na stotine člankov o samem svojem potovanju, o navadah ljudi eksotičnih kultur, s katerimi se je srečevala, o njihovih poročnih in pogrebnih ter drugih obredih, magiji, verovanju, o prehrani, oblačenju, vsakodnevem življenju, družbenih odnosih, odnosih med spoloma itd.

Raznolika, zanimiva in še zelo skrivnostna zakladnica avtoričine leposlovne literarne zapuščine pa zajema kar 26 avtorskih objavljenih in 32 pomembnejših še neobjavljenih

⁴⁴ Slovenci imamo namreč kar nekaj stoletno zgodovino odpravljanja v svet. »Sindrom Lepe Vide« se je razbohotil predvsem v 17. in 18. stoletju, ko so posameznike tudi s slovenskega področja čez morja in kontinente gnali najrazličnejši vzroki. Gl. Zmago Šmitek, *Srečevanja z drugačnostjo (slovenska izkustva eksotike)*. Radovljica: Didakta 1995.

žanrsko različnih proznih del.⁴⁵ NUK v Ljubljani pa hrani v rokopisni zbirki poleg teh še npr. nekaj sto njenih pesmi, risbe in celo notne zapise.

Originalna leposlovna dela Alme Karlin v nemščini so bila v domačem Celju prvič razstavljena leta 1932 v izložbi knjigarne Goričar. Med Celjani je zanje vladalo veliko zanimanje. Vendar pa je šele leto 1969 prineslo prvi slovenski prevod kakšnega njenega širokega opusa. Z izjemo tega je v slovenskem prevodu v času od 1997 do 2008, torej v dobrih desetih letih, izšlo kar deset proznih literarnih del Alme Karlin, ki so dela različnih prevajalk.

3. 1. Potopisna trilogija in ostalo pripovedništvo

<i>EINSAME WELTREISE. Die Tragödie einer Frau.</i> Westfallen: Wilhelm Köhler Verlag, 1929.	<i>SAMOTNO POTOVANJE.</i> Ljubljana: Mladinska knjiga, 1969. Prevod: Meta Sever
	<i>SAMOTNO POTOVANJE V DALJNE DEŽELE.</i> <i>Tragedija ženske.</i> Celje: Mohorjeva založba, 2006. Prevod: Mateja Ajdnik Korošec.
<i>IM BANNE DER SÜDSEE.</i> Berlin: Wilhelm Köhler Verlag, 1931.	<i>UROK JUŽNEGA MORJA.</i> Celje: Mohorjeva založba, 1996. Prevod: Majda Šiljanec Novak
<i>ERLEBTE WELT.</i> Leipzig: Wilhelm Köhler Verlag, 1933.	<i>DOŽIVETI SVET.</i> Celje: Mohorjeva družba, 2006. Prevod: Cvetka Terezija Kovačič.

Alma Karlin je že v letu svoje vrnitve s potovanja (januar 1928) uredila svoje popotne zapise in pripravila za tisk obsežen potopis za založbo Wilhelm Köhler Verlag. V nemščini pisani

⁴⁵ Podatek s spletne strani http://teozofija.info/Biografija_Karlin.htm, avtorjev Jerneje Jezernik in Antona Rozmana.

trije potopisi (*Einsame Weltreise, Im Banne der Südsee in Erlebte Welt*) je založnik izdal kot trilogijo, ki je avtoričino prvo najbolj znano ter brano delo, ki ji je odprlo vrata k takratni široki bralski publiki nemškega govornega področja. Slovenski prevodi pa so sledili z velikim časovnim zamikom – tudi med sabo.

Samotno potovanje (*Einsame Weltreise*, 1928) je prvi slovenski prevod kakšnega literarnega dela Alme Karlin, ki je v prvi prevodni verziji izšel leta 1969 pri Mladinski knjigi v zbirki Globus (prevajalka je bila Meta Sever), vendar vsebinsko nekoliko okrnjeno. Ponovno pa je pod naslovom *Samotno potovanje v daljne dežele*, v prevodu Mateje Ajdnik Korošec, celotno delo izšlo leta 2006 pri Celjski Mohorjevi družbi.

Alma Karlin v tem delu opisuje svoje potovanje od začetka, leta 1919, ko iz Italije z Bologno odpotuje v Južno Ameriko, Peru, Panamo, v Kalifornijo, na Havaje, Japonsko, Kitajsko, Tajvan, Filipine, v Avstralijo in do Nove Zelandije. Pri tem pa ne gre za navaden potopis, saj avtorica le malokrat ostaja zgolj na ravni faktografskega opisovanja poti, načina potovanja, ljudi, dežel, običajev ipd., temveč predvsem poudarja avtobiografsko izkušnjo svojega potovalnega podviga, takratnega časa, različnih medčloveških odnosov; lirično, včasih pa že skoraj naturalistično zapisuje doživljanje obiskanih tujih krajev, ljudi in njihovih navad; z močno dramsko napetostjo pripoveduje svoje nenavadne, negotove, grozljive in nevarne preizkušnje na poti, šokantna srečanja z drugimi kulturami in navadami, z različnimi plemenskimi in verskimi skupnostmi, neprestano hojo po meji eksistenčnega obupa, ki pa ga z jasnim spiritualno-filozofskim okvirom in s stalnim sarkazmom uspe premagovati, ostaja zaprisežena svoji »kolumbovski umetnosti« in nadaljuje zadano pot. Mnoga poglavja te knjige so s sklenjenim dogajanjem, dramatičnostjo, razponom od romantičnega, svetoboljnega, pa vendar s stalnim sarkazmom karikiranega prvoosebnega doživljanja do naturalističnih opisov tako literarno izdelana, da bi lahko bila posamezne leposlovne pripovedne enote.

Urok Južnega morja je drugi del potopisne trilogije Karlinove, ki je kot original z naslovom *Im Banne der Südsee* izšel leta 1931, ko so ga nemško govoreči bralci kot knjižno uspešnico lahko ugodneje kupili skupaj z *Einsame Weltreise* pod skupnim naslovom, v paketu, *Welterleben und Welterleiden*. Že leta 1933 je bil drugi del potopisa tudi ponatisnjen. Slovenski prevod prevajalke Majde Šijanec Novak je izšel pri Mohorjevi družbi. Knjiga je kljub desettisoč izvodom nemškega izvirnika in več ponatisom bila v slovenščino prevedena (in opremljena z nekaj fotografijami s potovanja obiskanih krajev in domačinov nekaterih eksotičnih področij) kot druga avtoričina knjiga – šele leta 1996.

Ta del zajame Almino potovanje po Južnem morju: Fidži, Nova Kaledonija, Novi Hebridi, Nova Gvineja, Celebes (Kalimantan), Borneo, Java, Singapur, Tajska, Myanmar in Indija, od tod pa preko Rdečega morja, skozi Sueški prekop, Sredozemsko in Jadransko morje do Benetk in v domače Celje. Tudi tukaj avtorica ne ostaja le pri potopisnem opisovanju geografske poti, botaničnih značilnosti in zgolj zunanjšega opisa ljudi ter njihovih navad, ampak je stalno introvertirana, opisujoča svoje lastne izkušnje, razmišljanja in doživljanja. Med potovanjem v tem delu sveta hudo zbolí za malarijo (katere napadi so se nato stalno znova pojavljali), je večkrat življenjsko ogrožena, skoraj žrtev ljudožercev in politične (ne)razgledanosti dežel gostiteljic, ki so nadaljnje potovanje Karlinove večkrat tako ali drugače skoraj onemogočile. Zaradi vsega navedenega je večkrat tudi na resni meji samomora, vendar to stalno preboleva z globokim duhovnim uvidom, trmasto vztrajnostjo in željo služiti svojim osebnim vrednotam (»umetnosti, glasbi, znanju, lepoti«), s stalnim humorno pikrim rezoniranjem doživetega. Še bolj kot v prvem potopisnem delu so tukaj posamezna poglavja literarno, črtno in novelistično izpiljena, tudi z občutno več dialoga.⁴⁶

Doživeti svet. Usoda ženske; po Insulindiji (tj. Malajskem otočju) in kraljestvu belega slona, skozi čudoviti svet Indije in skozi Vrata solza je tretji del potopisne trilogije, ki je v izvirniku izšel leta 1933 pod naslovom *Erlebte Welt, das Schicksal einer Frau; durch Insulinde und das Reich der weissen Elefanten, durch Indiens Wunderwelt und durch das Tor der Tränen*. Pravzaprav gre za drugi del drugega dela, *Im Banne der Südsee* oziroma *Uroka Južnega morja*, pa vendarle za ponovnih 20 000 izvodov nove knjige.

Z nekaj prevajalskimi različicami naslovov posameznih poglavij (v primerjavi z istim zapisanim delom potovanja, ki ga originalno vsebuje izvirnik in slovenski prevod drugega dela potopisne trilogije *Urok Južnega morja*) je knjiga v slovenskem prevodu Cvetke Terezije Kovačič izšla leta 2006. Avtorico Karlinovo tukaj bralci (v istem »stil« kot pri prvih dveh potopisnih delih) spremljajo na objadranju Indonezije in skozi Solzna vrata domov.

⁴⁶ Npr. poglavja *Lepotni preizkus*, *Hlače mojega brata*, *Pri služabnicah Svetega duha*, *Antonia*, predvsem pa *V tekmi s smrtjo*, *Islamca vzgajam k monogamnosti* itd.

<i>DRACHEN UND GEISTER</i>	<i>ZMAJI IN DUHOVI</i>
Berlin: Frundsberg Verlag, 1930	Celje: Mavrica, 1996
	Prevod: Alenka in Marjan Furlan

Zmaji in duhovi. Novele iz Kitajske, Indonezije in južnih morij. Izvirnik Drachen und Geister. Novellen aus China, Insulinde und der Südsee izšel v Berlinu, 1930, v slovenskem prevodu Alenke in Marjana Furlana 1996. Knjiga je zbirka novel Alme Karlin, za katere je črpala snov iz obiskanih krajev, kjer se je soočila s presenetljivo drugačnimi kulturami, vrednotami in vsakdanjim življenjem ljudi. Šest novel je s Kitajske, tri iz Indonezije in ponovno šest z območja Južnega morja.

»Kitajske« novele razkrivajo predvsem vsakdanje družbeno in družinsko življenje posameznikov v vsej tradicionalnosti, ezoteriki od pola mistike do navadnega praznoverja, ki pa vedno tragično zaznamuje človeka. Gre za različne zgodbe: mlado dekle do smrti zabode svojega zvodnika; izjemno lojalna »stranska« žena v tradicionalnem ritualu od duhov »odkupi« življenje svojega grešnega moža; hrepenenje starega rikšarja, da bi ob svoji smrti bil položen v dragoceno krsto; »mistično« vstajenje umrlega Kitajca, da lahko od svojega zelo vraževernega sorodnika zahteva neporavnan denarni dolg; tragična neuslišana ljubezen mlade mešanke do vzvišenega belca; zgodba mladega nemškega študenta na Kitajskem, ki ga z lepoto in čarobnim igranjem na flavto uroči vampirski ženski duh oziroma hudobna vila.

Tudi v »indonezijskih« novelah gre podobno za vsakdan tamkajšnjih preprostih ljudi: mož, ki se popolnoma posveti vzgoji petelina za petelinje boje, tako da zanemari svojo ženo, ona pa mu nato nekega jutro skrivoma pripravi petelina za zajtrk in moža v njegovo sramoto zapusti; zgodba dveh Nemcev, ki v najeti hiši na Javi preko skrivnostnih občutkov in prividov odkrijeta, da se je v njej zaradi zakonske nezvestobe (beli gospodar je zapeljal poročeno služabnico, domačinko) zgodil umor; mlado lepo dekle njen zelo revni oče proda za drugo, »kuhinjsko« ženo oziroma sužnjo bogatemu muslimanu.

Zgodbe z južnomorskih otokov pa razkrivajo tamkajšnje življenje priseljenih belcev in (praviloma ljudožerskih) domorodcev. Do grozljivih kanibalskih tragedij pride npr. zaradi kraje že nekemu drugemu obljubljenе neveste, neuslišane ljubezenske strasti, raznih urokov, ljubezni med rasno mešanima moškim in žensko ipd.

Vsem novelam v knjigi je skupno zelo realistično opisovanje življenjskih prelomnic posameznikov, predvsem povezanih z (neuslišano, prepovedano ipd.) ljubeznijo, še zlasti pa z umiranjem, s smrtjo. Ljudje postanejo žrtve svojih nepremišljenih dejanj, nato pa maščevanja oškodovanih, ponavadi kakšnega njihovega uroka, ki je seveda v tisti kulturi popolnoma del realnosti. Avtorica je za razliko od drugih svojih pripovedi, ki so do sedaj dosegljive tudi v slovenščini (z izjemo nekoliko podobnega *Svetlikanja v mraku*) v tej knjigi veliko bolj kot sicer smela in neposredna npr. v opisih (prepovedanih) ljubezenskih, tudi incestoidnih, odnosov med moškimi in ženskami, še posebej pa izstopajo grozljivi in groteskni, naturalistični opisi življenja belih priseljencev (ponavadi osamljenih, v vseh pogledih sprevrženih alkoholikov), domorodcev, pobijanja človeškega »plena«, kanibalstva ipd. v »južnomorskih« novelah.

<i>REISESKIZZEN</i>	<i>POPOTNE SKICE</i>
Celje: Cillier Zeitung, 1920-1928	Ljubljana: Kmečki glas, 1997
	Prevod: Irena Dolschon

Popotne skice je leta 1997 prevedla Irena Dolschon in predstavlja tretjo knjigo Alme Karlin v slovenščini. Gre za zbirko 29 popotnih člankov (izmed obstoječih 136⁴⁷), ki jih je Alma Karlin zvesto in brezplačno v času svojega potovanja pošiljala v branje someščanom Celjanom in so bili objavljeni v *Cillier Zeitung*. Vsaka posamezna »skica« opisuje življenje ter navade ljudi na različnih koncih sveta in seveda popotne pripetljaje avtorice same. Z nekaj fotografijami avtorice v različnih življenjskih obdobjih in z zgoščeno spremno besedo prevajalke je knjiga nedvomno uspešno pomagala promovirati osebnost Alme Karlin med slovenskimi bralci.

⁴⁷ Podatek povzet po Šlibar: 1988.

<i>ERDGEBUNDEN</i>	<i>ANGEL NA ZEMLJI</i>
Leipzig: Wilhelm Inh. Rolf Hartung, 1936	Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.
	Prevod: Irena Roglič Kononenko

Roman *Angel na zemlji* je prvič izšel pod naslovom *Erdgebunden* pri leipziški založbi Hartung leta 1936, v slovenskem prevodu Irene Roglič-Kononenko pa je izšel leta 1998. V triinštiridesetih poglavjih se odvije zelo mistično spiritualna zgodba: sedemletni sin baronice von Hohenstein, Alf, nekega večera skrivnostno zaide do grajskega ribnika, v njem utone, vendar se istočasno v njegovo materialno telo naseli zračni duh, ki si je neizmerno želel pridobiti človeško telo, da bi lahko izkusil človeško življenje. Baronica po krajšem »sinovem« okrevanju po nezgodi pri ribniku opazi spremembe v njegovem obnašanju, predvsem kot nenavadno odtujenost oziroma mirnost, zrelost, pravzaprav nadčutnost in izredno poduhovljenost. Zračni duh Alf zaradi svojega nivoja zavedanja lahko vidi pretekla in prihodnja življenja vseh živih bitij, prav tako tudi elementov, planetov, zvezd itd. Vse posameznikovo življenje in dogodke osmisli na podlagi svojega duhovnega vedenja o reinkarnaciji in karmi. Ker tudi njegova mama baronica živi izjemno (katoliško) duhovno ozaveščeno, ji zračni duh v telesu njenega sina Alfa lahko zaupa svojo prisotnost. Kot duši dvojčici se nato skozi življenje medsebojno dopolnjujeta v duhovnem znanju in razvijanju zavesti ter ljubezni do dobrote in poduhovljene lepote, že obstoječe tudi v trenutnem materialnem življenju, in sicer iz tega življenja v naslednja življenja, da bi se skupaj lahko ponovno vračala na Zemljo poučevati ljudi, kako lahko s preseganjem svojih grobih materialnih želj presežejo tudi svoje s tem povezano trpljenje, prebudijo v sebi nove vrednote (namesto hudobe, prezira, pohlepa itd. dobroto, ljubezen in služenje) in že v enem življenju zaživijo na povsem novi, osrečujoči, duhovni ravni.

O romanu Sonja Dular, sicer tudi sama prevajalka del Alme Karlin, v izčrpni spremni besedi zapiše, da ima okvirno značilnosti gotskega oziroma grozljivega romana: odprtost nadčutnemu, spopadanje osrednje literarne osebe z nadnaravnimi sovražniki in duhovi, čarovnijami, prikaznimi, zlemi slutnjami; umeščenost v fevdalno katoliško okolje kot dogajalni prostor; dvodimenzionalnost literarnih oseb (dobro-slabo), prisotnost temne skrivnosti aristokratske družine itd. Avtorica Karlinova pa v vlogi avktorialne pripovedovalke bralca zgodbe na primeru vključenih literarnih oseb predvsem (ne)posredno duhovno poučuje in vrednoti pot samospoznavanja ter dvigovanja človekove zavesti (v tem primeru predvsem

po načelih teozofskega duhovnega nauka) nasproti povprečnega materialnega življenja ter razpostavlja svoj osebni religiozno-filozofski okvir. Dularjeva v zgodbi opaza tudi izrazitejši didaktični pomen, podobno kot je značilen tudi za nekatere druge žanre duhovne literature (kot so v povezavi s krščanskim religiozno-duhovnim naukom npr. pasijonske igre, misteriji, moralitete, liturgične drame ipd.), v tem primeru pač v okviru svojevrstnega vzhodnjaškega duhovnega prepleta.

<i>WINDLICHTER DES TODES</i> Leipzig: Hesse & Becker, 1933	<i>SVETLIKANJE V MRAKU</i> Celje: Mavrica, 1999 Prevod: Alenka in Marjan Furlan
--	--

Svetlikanje v mraku je slovenski prevod romana *Windlichter des Todes*. Izvirnik je izšel leta 1933, v slovenščino pa sta ga leta 1999 prevedla Alenka in Marjan Furlan. Skozi osemindvajset poglavij avtorica razvije prepleteno zgodbo življenja žensk na Tajskem, v Bangkoku, v času po prvi svetovni vojni: dveh Evropejk (Ema Friedländer in Helena Hauswald), odraščajočih hčer rasno mešanih zakonov (npr. Klementina Andersen), na Zahodu izobražene domačinke, ki se vrne v domači Bangkok (princesa Tup Tin) in domačink samih, na razpotju iz tradicionalnega življenja v tehnološko, predvsem pa kulturno »modernizirano« (zahodnjaško) življenje. Vse ženske skozi zgodbeni preplet spremljamo pri njihovih poskusih umeščanja v njihovo intimno in socialno življenje. Avtorica Karlinova predvsem izpostavi problem takratnega vzpostavljanja statusa ženske prek zakonskega partnerja – namreč če se ženska dobro in pametno poroči (za kar potrebuje moža iste rase in kulturnih oz. civilizacijskih korenin, razmišljujočega, ne preveč in ne premalo materialno ambicioznega, monogamnega itd.), bo uspešna in srečna (dobra voditeljica gospodinjstva, potrpežljiva žena in sopotnica možu, vzgojiteljica svojih otrok itd.), sicer je obsojena na propad, nesrečo, osamelost. Uspeh zakona tudi naprej zagotavlja lojalnost do svojih kulturnih korenin (npr. Zahodnjakinja po zahodnjaško, Vzhodnjakinja po vzhodnjaško, katoličani katoliško, muslimani muslimansko ipd.), izogibanje »neciviliziranim« navadam (kot je mnogoženstvo), ki povzročajo (vsaj kasneje v življenju) v človeku (in njegovih potomcih) osebno

razcepljenost in nesprejetost tako v eni kot drugi kulturi, predvsem pa kljub poželenju ostati hladne glave in sprejeti svoje osebne družbene vloge, naloge ter odgovornosti.

Alma Karlin je skozi vso zgodbo na »konkretnih« primerih pravzaprav razpostavila takratni pogled družbe na neporočene ženske, rasno mešane zakone, zakone na podlagi zgolj poželenja itd.; hkrati pa je s karakterizacijo literarnih oseb in »vodenjem« posameznic v literarnem dogajanju k uspehu oziroma neuspehu jasen tudi osebni pogled avtorice, kakor je Karlinova pač dojela dejansko stanje glede tega iz svojih ter tujih življenjskih izkušenj in na svojem potovanju po svetu. Pri tem ostaja v vsakem posameznem primeru tenkočutna, do neke mere celo razumevajoča in nepristranska, ampak uspeh oziroma propad sta že vnaprej predvidljiva.

O tem romanu je Selma Lagerlöf, prva ženska dobitnica Nobelove nagrade za književnost (leta 1909) in prva ženska članica Švedske akademije, navdušeno izjavila: *»Roman o ženskih usodah, roman, ki bo preživel vse generacije. Z vso odgovornostjo in prepričanjem predlagam, da avtorici Almi Karlin podelite Nobelovo nagrado.«*

<i>DER BLAUE MOND</i> Leipzig: Möhring, 1938	<i>MODRI MESEC</i> Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997 Prevod: Irena Roglič Kononenko
---	---

Modri mesec je v izvirniku kot *Der blaue Mond: eine Erzählung für Jung und Alt* prvič izšel leta 1938, kot zadnje izdano delo Alme Karlin. Slovenski prevod (prevajalka Irena Roglič Kononenko) je sledil šele leta 1997. Original je prišel v javnost kot delo mladinske književnosti. Sonja Dular pa v precej obširni spremni besedi k slovenskemu prevodu zapiše, da naj bi šlo za trivialno povest za najširši krog bralcev, delo, ki spada med ostale »okultistične« in eksotične romane Karlinove. Avtorica razvija bolj ali manj napete zgodbe posameznikov (večinoma v eksotičnih deželah), ponavlja na več ali manj pretresljivih življenjskih preizkušnjah, skozi katere pa sočasno nastaja tudi zgodba njihove duhovne evolucije.

Ta zgodba je pisana kot dnevnik petnajstletnega nemškega dekleta Rine, ki gre z ovdovelim očetom zaradi njegove službe za eno leto živeti na Kitajsko, v Kanton. Rina se tam kmalu spoprijatelji z vrstnikom Yin Mojem, s katerim skupaj raziskuje mesto, lokalni način življenja in navade ter se zaradi svoje avanturistične radovednosti zapleteta v zanimive ter skrivnostne dogodivščine. Čisto slučajno (kolikor je kakšna stvar po vzhodnjaško sploh lahko slučajna) Rina izve za skrivnostni mesečev kamen Modri mesec, ki naj bi ga hranili lame v istoimenskem tibetanskem gorskem samostanu. Legenda pravi, da ga lahko odkrije samo človek čistega srca (torej »tisti, ki je pripravljen iz vsega srca služiti Bogu in želi svojemu bližnjemu samo dobro), oziroma tisti, ki ga kamen mistično sam pokliče k sebi; komur koli drugemu bi namreč prinesel veliko nesrečo in smrt. Ko v odkrivanju poti do Modrega meseca sledita Groznemu, kriminalnemu Evropejcu, ki se želi z mističnim kristalom okoristiti, ju ta ugrabi, tako da Rina (ves čas preoblečena v kitajskega dečka) in Yin Mo pravzaprav nehote postaneta njegova sopotnika v skrivnostnem tibetanskem samostanu. Na naporni in nevarni poti Groznega ustrelijo zasledujoči roparji. Rina pa z Yin Mojem neomajno nadaljuje sicer negotovo pot k »modremu mesecu«, saj vedno bolj otipljivo čuti, da jo celo sam skrivnostno kliče. Na poti se jima pridruži še mladi profesor filozofije, član tamkajšnje nemške raziskovalne odprave in duhovni iskalec, Karl-Heinrich Lauterer. Popolnoma očarani nad sevajočo duhovno čistostjo, mirom in lepoto najdejo samostan mesečevega kamna. Tukaj v enomesečni družbi budističnih menihov tudi vsak od trojice dobi notranji uvid o resničnem smislu svojega življenja. Po pustolovski poti domov se odkrije prava identiteta Rine, torej da je dekle in ne kitajski deček, Karl-Heinrich pa jo pri njenem očetu izprosi za nevesto.

Čeprav spremna beseda v knjigi nagovarja na okultistično in eksotično trivialno povest, se besedilo glede na vsebino lahko bere kot mladinsko pustolovsko pripovedno delo.

<i>UNTER DEM AUGENBRAUENBERG UND ANDERE ERZÄHLUNGEN</i> Leipzig: Möhring, 1938	<i>POD KOŠATIM OČESOM</i> Celje: Mohorjeva družba, 2002 Prevod: Majda Novak
--	--

Pod Košatim očesom je slovenski prevod Majde Novak (izšel leta 2002) nemškega izvirnika *Unter dem Augenbrauenberg und andere Erzählungen* (1938). Delo vsebuje tri samostojne

novele: *Pod Košatim očesom*, *Kupa pozabe* in *Mala pomlad*. Druga in tretja vključena novela sta izšli tudi posamično, in sicer originalno kot *Der Becher des Vergessens* (1938); *Kleiner Frühling* (1937). Prva zgodba v zbirki, *Pod Košatim očesom*, ima za pripovedni okvir zgodbo mlade budistične nune iz gorskega samostana nekje med Kitajsko in Tibetom, kamor so jo kot majhno deklico pripeljali njeni umirajoči starši in jo tam prepustili v skrb nunam. Kakor v naravi se enkrat tudi v zdaj dvajsetletni MeHo prebudi veselje in življenjska razposajenost zgodnjega poletja. Začuti namreč čisto človeško neizpolnjeno hrepenenje, samoto samostanskega življenja, ki ji je sicer zaščita pred zunanjim svetom, vendar naenkrat tudi kazen, ker se v njej budi radovednost po posvetnem življenju. Opatinja to opazi in tokrat njo pošlje za dva poletna meseca v samotno gorsko dolino, v puščavsko celico, kjer MeHo deluje kot redovnica, duhovnica in je na voljo za spovedi ter duhovne napotke različnim ljudem, ki se v svojih osebnih življenjskih stiskah zatečejo tja. Znotraj tega sledi devet zgodb posameznih ljudi, ki so se prišli spovedat v budistično puščavsko celico, iskat tolažbo in duhovni navdih. MeHo jih potrpežljivo in z razumevanjem posluša, vendar jih hkrati vztrajno duhovno vodi v razumevanju karmičnega poteka njihovega trenutnega trpljenja, nakar vsakemu da za popotnico prav zanj na palmov list zapisan rek, »beli urok« oziroma molitev, ki naj bi mu pomagala osvoboditi se napačnih (torej posvetnih, materialističnih) življenjskih konceptov. Ob koncu, v Dodatku, se izkaže, da je vsaka posamezna zgodba posvetnega življenja in velikega trpljenja, povezanega z njim, »zdravila« tudi MeHo njenega hrepenenja po svetnosti, jo osvobodila posvetnih želj in ji vzbudila ponovno neskajeno veselje do predanega duhovnega življenja v samostanu.

Kupa pozabe je v enajst kratkih poglavij ujeta zgodba o Sing Lo, najmlajši hčerki nekega mogočnega mandarina ob kitajski Rumeni reki. Dekle je bilo lepo in bistro, ravno v primernih letih, ko so jo starši hoteli zaročiti. Življenjsko še neizkušeno pa jo na vrtu uspe zapeljati neki sladkobesedni neznani mladenič, ki nato izgine. Čeprav poskuša Sing Lo prikriti presenetljivo nosečnost, jo družinski člani opazijo. Kljub neizmerni žalosti obeh staršev pa oče vztraja, da je dolžnost Sing Lo oprati njeno in družinsko sramoto. Iz »kupe pozabe« pred domačim oltarjem z Budovim kipcem spije strup in umre. Vse osebe v tej zgodbi se v trenutkih največjih preizkušenj tolažijo z verzi budističnih modrosti, ki jim sicer pomagajo preživeti, jih vzdržujejo v življenju po njihovih religioznih načelih in dolžnostih, osebno bolečino in žalost pa v resnici le malo ublažijo, ne utopijo.

Mala pomlad (zgodba z Japonske) je dvanajst kratkih poglavij zgodbe mlade O Haru, hčerke zelo revnega japonskega kmeta, ki jo vaški veljak z velikimi obljubami zvabi v mesto, na delo

v predilnico, da bi lahko nato s svojo plačo vzdrževala ostalo družino in plačevala nadaljnje šolanje svojih bratov. Kmalu spozna kruto resničnost delavskega življenja izkoriščanih žensk predilk, ki si obupno poskušajo zastaviti in urediti svoje osebno življenje, vendar samo (nekatero tudi skupaj s svojimi otroki) vsakodnevno hirajo in umirajo zaradi neznosnih ter nevarnih življenjskih pogojev v prašni predilnici. Podobno tudi O Haru usodno zboli, ne da bi okusila kakršen koli sad svojega dela, ne da bi sploh lahko dejansko zaživela življenje. Tudi nepričakovana uresničitve njenih sanj (snidenje z mladim zdravnikom, njeno neizživeto ljubeznijo) pride prepozno, ravno v trenutku, ko O Haru umre.

Lahko bi torej povzeli, da v posameznih zgodbah pod skupnim naslovom *Pod Košatim očesom* Alma Karlin razkriva zgodbe preprostih ljudi Daljnega Vzhoda, vpetih med dejanskim tradicionalnim ali modernizirajočim se posvetnim življenjem ter religioznimi načeli in dolžnostmi, katerih upoštevanje, spoštovanje in ravnanje po njih naj bi jih (v večini primerov šele po smrti) pripeljalo v duhovni svet.

<i>O JONI SAN. Zwei japanische Novellen</i>	<i>JAPONSKE NOVELE</i>
Breslau: Heydebrand Verlag, 1936	Celje: Mohorjeva družba, 2006
	Prevod: Jerneja Jezernik

Japonske novele so slovenski prevod izvirnika *O Joni San. Zwei japanische Novellen*, ki je izšel leta 1936. Prevod je leta 2006 založila Celjska Mohorjeva družba, prevajalka Jerneja Jezernik pa je v knjigi prispevala še obširno in izčrpno spremno besedo.

V vseh zajetih štirih zgodbah, novelah, je zajeta tematika japonskega življenja, najverjetneje z začetka prejšnjega stoletja. Predvsem gre za razpota med tradicijo in modernimi zahodnjaškimi vplivi na način življenja in mišljenja japonskih ljudi (predvsem žensk) različnih položajev in v različnih življenjskih situacijah.

V prvi noveli *O Joni san* spremljamo zgodbo vrnitve mladega Japonca Jamavakija iz Evrope, s študija prava nazaj v domačo vas. Sovaščani so zanj, sina vdove, zbrali denar za študij na Zahodu, da bi spoznal »navade barbarov, spoznal njihovo jedro moči in pridobljeno znanje uporabil nato doma«. Študij uspešno zaključi, vendar se je v sedmih letih življenja v Evropi

od svojega domačega okolja, navad, sovaščanov predvsem pa od svoje otroške in mladostne ljubezni O Joni san zelo oddaljil in odtujil. Vrnitev v domačo vas mu je še toliko bolj grenka, ker ravno v tem času kot zakonska žena drugega moškega na porodu umre O Joni san. Jamavaki kljub vsemu ostane, predvsem iz sinovske dolžnosti do svoje ovdovele matere, nekaj pa tudi zaradi mlajše sestre O Joni san, ki mu je pripravljena biti žena. V noveli so izraziti opisi japonske narave in notranjih prostorov, ki sovpadajo z notranjim razpoloženjem osrednjega lika, Jamavakija. Opisi sicer neprestanega izmenjavanja v naravi kljub razprostrtosti med dnevom in nočjo, toploto in mrazom, zimo in poletjem, toplim soncem in senčnimi oblaki itd. nakazujejo na možnost umirjene vmesnosti, ki preneseno pomeni uravnoteženost naravnega in duhovnega v človeku, k čemur naj bi (kljub neuresničenim osebnim željam, hrepenenjem in mnogim neugodnostim navkljub) v svojem duhovnem razumevanju težilo tudi vsako človeško bitje.

Novela *Za nebeškim čuvajem* je tretjeosebna pripoved o starem budističnem menihu v malem tokijskem svetišču, zaupniku različnih ljudi, ki so se predvsem v svojih življenjskih stiskah zatekli v njegovo svetišče. S svojo življenjsko in duhovno modrostjo menih blaži »rezultate njihove karme« in jih življenjsko usmerja po budističnem duhovnem nauku. Pravzaprav pa se pred menihovimi očmi – in konec koncev tudi z nekaj njegove pomoči – odvije delček grenke življenjske zgodbe mlade in priljubljene gejša, ki nekega dne vsa strta na stopnicah ob vhodu v svetišče pusti svojo komaj rojeno hčerko, za katero v svojem trenutnem življenjskem položaju nikakor ne bi mogla poskrbeti in bi jo prav tako čakala bridka suženjska usoda gejša (ki sicer ostaja skrita za obveznim profesionalnim smehljanjem in dragocenimi oblekami). Z nekaj menihovega posredovanja za dojenčico poskrbi mlada vdova, ki je nad svojim življenjem brez lastnih potomcev že skoraj popolnoma obupala, starševska skrb za deklenco pa ji ponovno da smisel in vero v neizmerno Budovo sočutje.

Tokinoye je zgodba o mladi japonski aristokratinji s tem imenom, ki ima sicer tri sinove, vendar je popolnoma razočarana nad moževo nenehno zakonsko nezvestobo. Ko se zaupa svojemu staremu stricu, dvornemu dostojanstveniku, jo ta – z mnogimi duhovnimi nauki podkrepljeno – opogumi za vztrajanje, saj mineva vse: ženska lepota, ki moškega premami, nesreča in žalost, življenje; večna, nesmrtna pa je moč duha, ki jo Tokinoye kot mati s svojo vztrajnostjo in neklonljivostjo pred svojim trenutnim življenjskim razočaranjem lahko podari svojim sinovom, tako da »pravočasno odpre njihovega duha znanju in umetnosti, njihovo dušo pa dolžnostim in veri«.

Zadnja kratka zgodba, *Materina pesem*, je pretresljiva čustvena pripoved o mladi ženski, ki ob svojem na smrt bolnem dojenčku sanjari o njegovih bodočih samurajskih bojevnih podvigih. Kljub mnogim (neuresničljivim) materinim željam in njeni veliki žalosti otrok umre, vendar mlada mamica to končno ponižno sprejme kot nerazumljivo večno Budovo modrost in namenjeno usodo.

Za vse pripovedi v *Japonskih novelah* so značilni opisi japonske narave, nekaterih japonskih navad, predvsem povezanih z rojstvom in smrtjo, opisi notranjih hišnih prostorov in svetišč itd.; govor vseh likov je kljub močnim notranjim pretresom »japonsko hladen«, obvladan, vendar skrivnosten in metaforičen; duhovnost in modrost na podlagi budističnega nauka je (praviloma) vedno vsebina replik ali notranjih »samogovorov« duhovno ozaveščenih ljudi, pa čeprav alieniranega mladega japonskega »povratnika« v domačo vas, mlade vdove, predvsem pa starejših mater, moških in meniha. Ta značilnost je tako spretno vtkana, da daje prej vtis izjemne in poglobljene avtentičnosti in duhovne realističnosti določenega okolja kot pa avtoričinega lastnega didaktičnega namena.

<i>DER TODESDORN: und andere seltsame Erlebnisse aus Peru und Panama</i> Berlin: Prismen Verlag, 1933	<i>SMRTONOSNI TRN</i> Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007 Prevod: Jerneja Jezernik
--	--

Smrtonosni trn in druge nenavadne zgodbe iz Peruja in Paname (Der Todesdorn und andere seltsame Erlebnisse aus Peru und Panama, 1933) je kot slovenski prevod Jerneje Jezernik, ki je izšel pri Mladinski knjigi leta 2007. Prvo poglavje *Od kod sem prišla in kam sem šla* je pravzaprav spremna beseda Alme Karlin, v kateri na kratko opiše svoje življenje, predvsem pa pojasni, kako jo je prva svetovna vojna pregnala iz Anglije na Švedsko, kjer je brala knjige o kulturi Inkov in se nad njo neizmerno navdušila, saj je čutila s tem ljudstvom nerazložljivo duhovno povezavo. Neizmerna želja, da bi se tudi v živo srečala s potomci izginulega ljudstva »kraljestva Otrok Sonca«, jo je nezadržno gnala na pot okoli sveta.

V nadaljevanju knjiga ne opisuje dela avtoričinega potovanja po Južni Ameriki, ampak gre za literarni zapis najskrivnostnejših doživetij – predvsem posameznikov domačinov, ki so bili pripravljeni Karlinovi povedati o (zanjo) nenavadnih dogodkih iz njihovega življenja.

Dejansko Almino doživetje dežel Južne Amerike, predvsem Peruja, Paname, je bilo zaradi prevlade vsiljivih moških, njenega lastnega materialnega pomanjkanja in vpada v neznano, zelo vraževerno, skrivnostno obredno realnost domačinov, grozljivo. Karlinova je kljub vsemu iz ljubezni do svojega poklica pisateljice in novinarki ohranila trezno glavo, potrebno za nadaljevanje potovanja, kljubovala najtežjim življenjskim razmeram v času tega in zapisala »nekaj najskrivnostnejših doživljajev na področju, ki ga v pomanjkanju primernejše oznake imenujemo praznoverje.«⁴⁸ Avtorica ob začetku knjige zapiše zanimivo še naslednje:

»Prelomno obdobje, v katerem živimo (zapisano novembra 1932, op. J. T.), priča o renesansi tako imenovanih okultnih ved. Zato bi moji prispevki poleg etnopsihološke in kulturnozgodovinske obravnave potrebovali tudi parapsihološko razlago.

Potrudila sem se, da svojih prispevkov ne bi pisateljsko okraševala in da bi bralec pri tem spoznal, da gre v njih za resnične dogodke, ne pa za prazno fantaziranje.« Nato lahko skozi triindvajset krajših, velikokrat vsebinsko povezanih poglavij sledimo novelističnim pripovedim domačinov iz njihovega življenja, prežetim s čarovništvom, razlagami priprave ljubezenskih in smrtonosnih urokov, posledicami tega itd. – kar živijo kot del svoje vsakdanje stvarnosti. Ne glede na to, kako fantastično take zgodbe za Evropejca lahko zvenijo, jih avtorica sama znotraj njih načeloma ne ocenjuje, ne komentira ali evropejsko racionalno zavrača, zgolj zapiše v vsej njihovi slikovitosti in kljub temu da se v vsaki pripovedi pojavi kot pretanjena opazovalka poslušalka, izpraševalka in/ali sogovornica, zato ostaja tudi sama polno vživeta v duhovno-miselni svet domačinov. Karlinova res že ob začetku besedila trdi, da teh svojih »prispevkov« ni »pisateljsko okraševala«; je pa sama tematika toliko fantastična in spretno upovedana, da realno stvarnost kljub temu podreja fiktivnosti in se vse besedilo bere popolnoma literarno, nikakor ne npr. psihološko dokumentaristično. Mogoče bi se smelo trditi celo to, da čeprav se knjiga gotovo lahko bere kot zbirka fantastičnih, grozljivih pripovedi, bi današnjega bralca utegnili v mnogočem spominjati na dela, ki jih uvrščamo pod t. i. magični realizem, skupni pojem za nekatera sicer postmodernistična dela latinske Amerike, ki pa se je začel uporabljati šele približno trideset let kasneje, kot je bil izdan nemški original te knjige Alme Karlin.

⁴⁸ A. M. Karlin: *Smrtonosni trn*. Str. 10.

<i>DER TRANSPORT ;</i> <i>DER KAMPF MIT DEM</i> <i>ORTSGRUPPENFÜHRER EWALD</i> <i>WRENTSCHUR;</i> <i>BEI DEN PARTISANEN</i> Celje: 1945	<i>MOJI ZGUBLJENI TOPOLI</i> Ljubljana: Mladinska knjiga; Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2007 Prevod: Breda Rajar Ana Grmek Stanka Rendla
---	---

Moji zgubljeni topoli je skupni naslov izvorno posameznih avtobiografskih zapisov in zgodb iz časa druge svetovne vojne, in sicer: *Transport (Der Transport)*, *Boj s krajevnim vodjo Ewaldom Wrentschurjem (Der Kampf mit dem Ortsgruppenführer Ewald Wrentschur)* in *V partizane (Bei den Partisanen)*. Izvirnike je Alma Karlin najbrž zapisala okrog leta 1945, objavljeni pa so bili samo že prevedeni v slovenski jezik, pri Mladinski knjigi, leta 2007. Prevodi posameznih zgodb so delo različnih prevajalk (Breda Rajar, Ana Grmek in Stanka Rendla).

Posamezna poglavja oziroma pod skupni naslov združene posamezne zgodbe pravzaprav zaznamujejo različna obdobja v Alminem preživljanju druge svetovne vojne predvsem v domačem Celju in po nekaterih drugih slovenskih krajih, kamor jo je pripeljal beg med partizane in življenje med njimi. Med sabo so poglavja vsebinsko povezana in tvorijo pravzaprav neke vrste romaneskno celoto z vojno tematiko, v kateri se prepleta predvsem avtoričino osebno doživljanje ponovnega »somraka človeštva«, poglobljeno opisno in izpovedno »potovanje« od čudovitih, liričnih opisov slovenske pokrajine, vasi, prebliskov njenega umetniškega življenja pred vojno in seveda do prevladujočih pretresljivih izpovedi izjemne osebne in splošne človeške stiske, ki pravzaprav ni poznala narodnostnih mej.

Kot literarno zaokroženo celoto bi se besedilo lahko bralo tako zaradi avtoričine lastne izpovedne zgodbe v ospredju, kot tudi zaradi globokih in tenkočutnih sicer dejansko dokumentarnih, realistično-naturalističnih opisov tako ali drugače trpečega, v neizprosno vojno neizogibno ujetega življenja ljudi predvsem slovenskega štajerskega področja. Vse skupaj spleta v enovito »zgodbo« predvsem izpovedovanje in opisovanje izgubljanja človečnosti, hrepenenja po vsem, kar človek sicer premore lepega in dobrega, vztrajnosti iskanja tega, pa tudi stalno prisotne nemoči, obupa ter smrti.

Knjiga *Moji zgubljeni topoli* je izšla pod okriljem Muzeja novejšje zgodovine Celje, s tem najbrž pa je bil pristop k besedilu precej drugačen – predvsem zgodovinski. To dejstvo seveda močno prikrije literarne elemente, še zlasti zaradi kopice besedilu dodanega dokumentarnega gradiva: fotografije takratnega Celja in drugih omenjenih slovenskih mest, zaporov, partizanskih postojank, življenja partizanov; mnoge dokumentirane zgodovinske in ostale razlagalne opombe pod osnovnim besedilom; gotovo tudi spisek virov in literature ob koncu knjige, po katerem so nastajale opombe in izčrpna spremna beseda zgodovinarja Toneta Kregarja. Tako knjiga ostaja predvsem tenkočuten dokument življenja med drugo svetovno vojno in Alminega osebnega razumevanja ter vključevanja v narodnoosvobodilni boj.

O literarnih delih Alme Karlin, ki so se do danes v prevodih razkrila slovenskemu bralstvu, bi se lahko povzelo naslednje. Tematsko njena dela variirajo od potopisne tematike in s tem povezane pustolovskosti do »ženske« in okultistične oz. spiritualne tematike. Kljub temu da so lahko besedila zunanje zgradbeno (npr. *Svetlikanje v mraku*) in/ali vsebinsko (npr. potopisna trilogija) romaneskne enote, v zunanji zgradbi literarnih del Alme Karlin vendarle prevladuje razdeljenost na poglavja ali na »zbirko« več kratkih pripovedi (npr. *Pod Košatim očesom*, *Zmaji in duhovi*, *Moji zgubljeni topoli* idr.), tako da gre literarno žanrsko v glavnem za sestave novel in črtic.

Pripovedništvo Alme Karlin je tako ali drugače močno vpeto v neke vrste dokumentaristični, predvsem avtobiografski okvir: npr. v potopisni trilogiji je to avtoričino skoraj devetletno potovanje okrog sveta, v *Mojih zgubljenih topolih* njeno življenje med drugo svetovno vojno ipd. V delih s potopisno tematiko, v *Samotnem potovanju*, *Uroku Južnega morja* in v *Doživetem svetu* že sama avtobiografskost, vpeta v določen čas in prostor, daje dokumentaren nadih, v drugih delih (npr. *Popotne skice*, *Moji zgubljeni topoli*) k temu pripomorejo še mnoge strokovne opombe prevajalcev in ekipe, s čimer besedila izgubljajo svojo literarnost in se umikajo na področje polliterarnega. Kljub vsemu pa je treba poudariti, da sta v teh delih vsaj realni čas, v glavnem pa tudi prostor večinoma razvidna iz besedila, nakazana oziroma implicirana, ne pa dokumentaristično dejansko zapisana; prav tako avtorica Karlinova ne le našteva in opisuje obiskane dežele in kraje, temveč zapisuje duhovna in etična poročila s potovanj, v središče dogajanja pa vedno postavlja predvsem človeka posameznika (ponekod pa tudi širšo skupino) v določeni družbeni in življenjski situaciji oziroma problemu; avtorico poleg zunanje usode ljudi zanima njihova notranja podoba, moralno stanje in eksistencialne stiske. Avtoričino ponekod eksplicitno izjavljeno izogibanje fiktivnosti, »pisateljskemu

okraševanju«, »praznemu fantaziranju« in implicitna varianta tega, razvidna iz besedil samih (kako avtobiografsko ali pa prek literarnih oseb in dogajanja »opravi« s svojim lastnim svetoboljem, romantičnim idealizmom itd.) literarnozgodovinsko ta besedila Alme Karlin najverjetneje umešča v območje realizma.

Literarna »trnova krona« Alme Karlin so besedila s t. i. »žensko tematiko« kot npr. roman *Svetlikanje v mraku*. Tudi tukaj so jasni avtobiografski elementi: med ženske like je prerazporejeno osebno razmišljanje in naziranje avtorice o ženskah (v odnosu z moškimi), njihovem življenju, družbenih vlogah itd., ki ga v prvoosebni obliki spoznamo že iz njenih potopisnih del in je v stalni konfrontaciji z »zategnjenim« tradicionalnim in »preohlapnim« modernim standardom takratnega realnega časa. Tako pisanje je Karlinovo (tudi) v času izdaj izvirnikov v prevladujočem moškem avtorskem in literarno strokovnem krogu kljub množični branosti odrivalo v manj pomembnost, trivialnost; ženski avtorski in bralski krog pa jo je seveda navdušeno propagiral. Sicer pa bi na tradicijo realizma naslanjajoče se obravnavanje socialnih, filozofskih, moralnih in političnih problemov lahko to delo uvrstilo celo v eksistencializem. Kakor koli že (moški) strokovni literarni krogi taka besedila Karlinove vrednotijo, je konec koncev treba upoštevati dejstvo, da je (bila) to očitno aktualna tematika. Leta 1928 npr. je norveška avtorica Sigrid Undset (1882-1949) za pripovedna dela iz zgodovine, z ženskimi usodami in religiozno tematiko prejela celo Nobelovo nagrado za književnost; podobno je bila Alma Karlin skoraj tik pred drugo svetovno vojno cenjena in v javnosti vredna Nobelove nagrade ravno z romanom »o ženskim usodah, /.../ ki bo preživel vse generacije«, kot je o *Svetlikanju v mraku* trdila nobelovka Selma Lagerlöf.

Izven okvirja realizma pa sega del literarnega ustvarjanja Alme Karlin predvsem po letu 1934, ko se je avtorica osredotočila predvsem na okultizem, spiritualnost, fantastičnost, magičnost. Pod vplivom osebnih duhovnih spoznanj (prek budizma, teozofije, krščanstva) in velike navdušenosti nad skrivnostnima potopljenima kontinentoma Atlantido in Lemurijo, je začela pisati romane s prazgodovinsko tematiko Kitajske, Peruja in Mehike. Ta dela zaenkrat ostajajo v slovenščino neprevedena, gotovo pa bodo dala avtorici in njenemu celotnemu literarnemu opusu marsikakšen nov predznak. V ta sklop spada tudi v slovenščino prevedeno delo *Angel na zemlji*, za katerega je zelo zanimivo, da je (poleg podobno »spiritualnega« *Modrega meseca*) med slovenskimi bralci daleč najbolj brano prevedeno delo Karlinove, kar je razvidno iz statistike knjižnične izposoje v celjskih knjižnicah, in sicer v obdobju od 1. 1. 2000 do 1. 4. 2009. Gotovo je poleg teh tudi predlani preveden *Smrtonosni trn* ena prvih prevodnih lastovk, ki nakazuje ažurni premik (v večjih evropskih književnostih in glede na

čas nastanka) pripovedništva Karlinove od realizma k novi romantiki, simbolizmu, k nadrealizmu in celo magičnemu realizmu.⁴⁹

In kako so prevode literarnih del Alme Karlin sprejeli slovenski bralci? Izpis frekvence izposoje v celjskih knjižnicah, in sicer v obdobju od 1. 1. 2000 do 1. 4. 2009, kaže naslednje:

COBISS Kooperativni online bibliografski sistem in servisi
50400 Osrednja knjižnica Celje (1. 4. 2009)

CIR103 - najpogosteje izposojeno gradivo 01. 01. 2000 - 01. 04. 2009

Z. št.	Izpos.	Avtor ali ISSN	Naslov
1.	791	Karlin, Alma M.	<i>Angel na zemlji</i>
2.	728	Karlin, Alma M.	<i>Modri mesec</i>
3.	337	Karlin, Alma M.	<i>Urok Južnega morja: [tragedija neke žene]</i>
4.	328	Karlin, Alma M.	<i>Popotne skice</i>
5.	222	Karlin, Alma M.	<i>Svetlikanje v mraku</i>
6.	197	Karlin, Alma M.	<i>Samotno potovanje</i>
7.	146	Karlin, Alma M.	<i>Zmaji in duhovi</i>
8.	130	Karlin, Alma M.	<i>Pod Košatim očesom</i>
9.	107	Karlin, Alma M.	<i>Smrtonosni trn in druge nenavadne zgod[b]e iz Peruja in Paname</i>

⁴⁹ Kot ga pojmuje Janko Kos, torej kot »/.../ pojem za posebno vrsto realističnega pripovedništva«, ki »opisuje sicer stvarnost, pogosto s poudarkom na socialnih in političnih vprašanjih, hkrati pa stvarnost neposredno povezuje z nadstvarnimi pojavi, mitičnimi, religioznimi ali pravljničnimi. /.../ Nadstvarna plast magičnega realizma ni svobodno izmišljena, ampak se opira na stare tradicije prejšnjih, največkrat predkrščanskih kultur, njihove mite, predstave in mentaliteto. /.../ Njegov nastanek je omogočila kultura Srednje in Južne Amerike, v kateri se je predkrščanska indijanska in črnska tradicija spojila s krščansko.« (Gl. Kos: 2005. Str. 257)

10. 106 Karlin, Alma M. *Doživeti svet. Usoda ženske: po Insulindiji (tj. Malajskem otočju) in kraljestvu belega slona, skozi čudoviti svet Indije in skozi Vrata solza*
11. 93 Karlin, Alma M. *Samotno potovanje v daljne dežele: tragedija ženske*
12. 91 Karlin, Alma M. *Japonske novele*
13. 81 Karlin, Alma M. *Moji zgubljeni topoli: spomini na drugo svetovno vojno*
-

Torej lahko glede na izposoj sklopamo, da sta med bralci, člani celjskih knjižnic, med deli Alme Karlin daleč najbolj iskana *Angel na zemlji* in *Modri mesec*. Ker pa so dosednji slovenski prevodi njenih del izšli v različnih letih in torej niso bili vsi na razpolago (vsaj) od leta 2000, bi morali seveda za malo bolj realno stanje frekvence izposoje upoštevati še letnico izdaje prevoda, torej koliko časa je posamezno delo že na razpolago bralcem. Nato bi nam količnik vseh zabeleženih izposoj in let, od kar je določeno delo prevedeno, dal natančnejši podatek števila realnih letnih izposoj posameznega dela. Če pri tem upoštevamo zgolj letnice, dobimo naslednji rezultat:

Uvrstitev	Naslov in letnica izida prevoda	Število izposoj letno
1.	<i>Angel na zemlji</i> (1998)	87,8
2.	<i>Modri mesec</i> (1997)	80,8
3.	<i>Smrtonosni trn</i> (2007)	53,5
4.	<i>Moji zgubljeni topoli</i> (2007)	40,5
5.	<i>Urok Južnega morja</i> (1996)	37,4
6.	<i>Popotne skice</i> (1997)	36,4
7.	<i>Doživeti svet</i> (2006)	35,3
8.	<i>Samotno potovanje v daljne dežele</i> (2006)	31
9.	<i>Japonske novele</i> (2006)	30,3
10.	<i>Svetlikanje v mraku</i> (1999)	24,6
11.	<i>Samotno potovanje</i> (1969)	21,8
12.	<i>Pod Košatim očesom</i> (2002)	18,5
13.	<i>Zmaji in duhovi</i> (1996)	16,2

Tudi po taki analizi je med bralci celjskega področja še zmeraj najbolj iskan oziroma priljubljen roman *Angel na zemlji*, zanimivo višje se uvrstita *Smrtonosni trn* in *Moji zgubljeni topoli*. Deli potopisne trilogije (*Samotno potovanje/Samotno potovanje v daljne dežele*; *Urok Južnega morja*; *Doživeti svet*) dosegajo med literarnimi deli Alme Karlin čisto povprečno, če ne že nizko frekvenco izposoje, kar je zanimiv podatek, če upoštevamo, da je Karlinova z nemškimi originali v času prvih izdaj ravno z njimi dosegla popularnost med bralstvom in da se jo ponavadi tudi v slovenskem kulturnem in literarnem kontekstu označuje predvsem kot avtorico potopisov oziroma potopisnih romanov.

4. RECEPCIJA LITERARNIH DEL ALME KARLIN

4. 1. V času prvih izdaj originalnih del

Potopisna trilogija Alme Karlin je pravzaprav njena prva resnejša predstavitev javnosti. V izvirniku so tri knjige opisa avtoričine poti okoli sveta izšle pri založbi Wilhelm Köhler Verlag že na prehodu leta 1929 in 1930, z naslovom *Einsame Weltreise. Die Tragödie einer Frau*. Delo je sprva izšlo v nakladi 10 000 izvodov in bilo kmalu razprodano. Ponatis leta 1932 je izšel v nakladi 20 000 izvodov. Da je bila knjiga uspešnica, gotovo potrjujejo visoke naklade in ponatisi, nedvomno pa tudi prevod v angleščino (*The Odyssey of a Lonely Woman*) leta 1933 in naslednjega leta (1934) v finščino (*Yksin maailman äärlin*). Njeni bralci so Karlinovo zasipali z navdušenimi pismi, se želeli z njo srečati, na evropskem nemškem govornem področju naj bi po poročanju različnih virov ustanavljali celo klube ljubiteljev Alme Karlin, v letih 1930-1933 so bila na pobudo založbe Köhler organizirana po Evropi predavanja in javna branja pisateljice popotnice.

Gotovo najbolj prominentne dosegljive izjave iz časa prvih izdaj originalov so zbrane in zapisane v potopisu *Erlebte Welt*, v predgovoru k drugi originalni izdaji (1933), tudi v drugem slovenskem prevodu tega potopisa (Celjska Mohorjeva družba: 2006). Predstavnik založbe (Wilhelm Koehler Verlag Minden) že v prvem stavku opozori na takratni fenomen Karlinove: po komaj dveh letih je namreč sledil ponatis pričujočega potopisa. Pred prvim izidom je ime Alme Karlin v Nemčiji ali Avstriji, kjer so sicer njeni časopisni članki izhajali, komaj kdo poznal. Založba pa je po nekem dunajskem časopisu vendarle stopila v stik s to nenavadno

Celjanko. Prodanih 20 000 izvodov knjige in njen ponatis po dveh letih je bil vendarle izjemen dosežek. Bralce so navduševale tudi druge njene knjige, *Einsame Weltreise* (Samotno potovanje) in *Im Banne der Südsee* (Urok Južnega morja), ki so samotno svetovno popotnico Almo Karlin zaradi njenih izjemnih popotnih doživetij (kljub izrednim težavam) in opisov teh dvignili »kot stolpnica visoko nad vso običajno svetovno potopisno literaturo. Mnoge navedene izjave različnih bralcev (z nemškega govornega področja) dokazujejo, da je ljudi privlačila že sama izjemnost, enkratnost Alminega popotovanja, sicer pa tudi vznemirljivost, pustolovskost in slikovitost opisov. S posebnega stališča so bile navdušene še zlasti bralke, ki so menile, da »bi morala dela take pristnosti in globine priti v vse zrele ženske roke«. Občudovale so avtoričino življenjsko moč, željo po znanju in predvsem pogum, da se je kot ženska, intelektualka, nevezana na moškega, popolnoma sama podala na tako pot. S tem je precej premaknila meje takratnega splošno veljavnega pojmovanja družbenih vlog ženske. Zanimiva je tudi povzeta izjava iz švicarskega časopisa *Volksrecht*⁵⁰, sicer le nekaj besed, pa vendar zelo pronicljivih:

/.../ Nenavadna osebnost. Iz teh potopisov govori tenkočutno dojemajoča duša. Nad doživetimi strahotami pa zmaguje njen triumfalni humor. Vse občudovanje tej gospe! Da bi njene nenavadne, napeto napisane knjige našle čim širši krog bralcev ...

Njeno edinstvenost in takratno popularnost gotovo zelo nazorno dokazuje naslednja izjava v imenu omenjene založbe:

Sicer je založbi v veselje, da lahko lista po zbirki ocen tako splošno priznanega dela in zadosti vabljivega, da bi take primere še zbirali, saj sploh ne bi bilo konca; če bi hoteli natisniti vse, kar je bilo napisanega o Almi M. Karlin v komaj dveh letih po prvi izdaji, bi iz tega nastala debela knjiga. Ne samo v Nemčiji in Avstriji, tudi v Švici in Češko-Slovaški, na Madžarskem, v Jugoslaviji, Nizozemski, Franciji, Angliji in Skandinaviji je tisk na splošno slavil velik dosežek Alme M. Karlin. Angleška in ameriška izdaja potopisa bosta kmalu izšli. Po predavanjih v vseh večjih mestih in mnogih manjših krajih Evrope je Alma M. Karlin postala znana daleč preko kroga svojih bralcev; a najlepše plačilo, ki ga je prejela po letih pomanjkanja in trpljenja, so bili številni spontani dopisi globoko ganjenih bralcev, ki so ji izražali občudovanje in simpatije /.../. (Doživeti svet, str. 9)

⁵⁰ *Volksrecht* je bil okrog leta 1934 največji švicarski socialdemokratski dnevni časopis. Ustanovljen je bil v Zürichu, leta 1898, in je izhajal do leta 1969.

4. 2. Recepcija literarnih del Alme Karlin v slovenski publicistiki

Iz prej navedenega lahko torej povzamemo, da je Alma Karlin v 30-ih letih prejšnjega stoletja s svojimi literarnimi deli in potopisnimi predavanji pravzaprav bleščeče vstopila v tuje literarne kroge in je bila zelo aktualna avtorica. Njen čas je nikakor ni spregledal, saj so bila dela, izdana v Nemčiji, zelo odmevna, tudi ponatisnjena in prevajana še v druge evropske jezike. Karlinova je bila priljubljena in brana avtorica.

V času prvih originalnih izdaj pripovednih del Alme Karlin, torej od njene vrnitve s potovanja okoli sveta (začetek 1928) pa do npr. konca tridesetih let 20. stoletja, je bil potovalni podvig Celjanke sicer omenjen tudi v takratnem »slovenskem« časopisju; predvsem gre za lokalni slovenski list v nemščini, *Cillier Zeitung*,⁵¹ ki je s posameznimi novicami spremljal Karlinovo že v času njenega potovanja, nato pa so tu v podlistkih objavljali tudi mnoge njene predvsem potopisne članke; vendar v nobeni drugi takratni slovenski literarni reviji (npr. Ljubljanski zvon, Dom in svet, Modra ptica ipd.) ni zaslediti poročila ali recenzije o njenih sicer knjižnih uspešnicah tudi med slovenskimi bralci.

Ko se je Alma Karlin s potovanja vrnila v Celje, je imela tudi tu (v *Cillier Zeitung* poprej javno najavljena) zelo dobro obiskana in odmevna potopisna predavanja, ki so gotovo prav tako doprinesla k njeni razpoznavnosti v javnosti. Največja takratna diskvalifikacija Alme Karlin na poti k širše javnemu pisateljskemu uveljavljanju (tako na nemškem kot slovenskem govornem področju) pa je zagotovo bilo dejstvo, da je bila nemško pišoča Slovenka – kolikor se lahko sploh uporabi ta narodnostna etiketa za bolj kot ne »ozemeljsko«, ožje domovinsko pripadnost. Almino pisanje v nemščini (najbrž pa tudi nepoznavanje njenega širšega literarnega opusa ter delovanja sploh) je nedvomno bilo za takratno kakšno uradnejše slovensko javno mnenje prevelika ovira, saj so si to dejstvo mnogi spolitizirano in iz tega napačno razlagali ter jo imeli za pronemško pisateljico.⁵² Seveda se je stigmatizacija iz tega vzroka še posebej nadaljevala po drugi svetovni vojni.

⁵¹ Časnik celjske nemške skupnosti *Cillier Wochenblatt*, kasneje preimenovan v *Cillier Zeitung*, in prvi slovenski politični tednik *Celjske slovenske novine* je v revolucionarnem letu 1848 osnoval celjski tiskar Janez Krstnik Jeretin.

⁵² Sicer je bil problem funkcionalne tujejezičnosti pogost »problem« tudi drugih intelektualcev generacije Alme Karlin, katerih domače okolje (zlasti dlje od Ljubljane), izobrazba (mnogokrat na tujem; za Štajerce je sploh bil popularen Gradec, Dunaj ipd.) so preferirali tuj jezik, velikokrat nemščino. Zaradi načina življenja teh socialnih krogov so se ljudje naravneje lažje sporazumevali v tem jeziku, hkrati pa je bil to tudi zanje lažji jezikovni medij na raznih strokovnih področjih.

Nedvomno pa je predstavljalo oviro tudi to, da je bila ženska avtorica prejudiciranega »modnega, eksotičnega, lahkega čtiva za ženske«, ki naj ne bi moglo parirati takratni narodnobuditveni, narodnokonstitutivni, filozofsko naravnani, močno moško prevladujoči literarni produkciji. Ob tem pa je zanimivo, da so jo evropski in celo svetovni prominentnejši kulturni in socialni krogi istočasno cenili ravno zaradi tega – torej kot avtorico-žensko, ki poleg zelo branih in priljubljenih potopisnih del ustvarja tudi literaturo, ki se globoko ukvarja z mnogimi takratnimi družbenimi (»ženskimi«) problemi. Za tak žanr je bila konec koncev pred drugo svetovno vojno celo predlagana za Nobelovo nagrado!

Tako torej na slovenskih tleh, tudi v rodnem Celju, za svojega življenja Alma Karlin kljub vsemu ni dobila pravega mesta, kot bi si ga kot avtorica pisateljica in osebnost zaslužila.

Prvi slovenski prevod dela Alme Karlin (1969) je domača publicistika sprejela več ali manj mlačno, kljub temu pa so nekatera poročila ob izidu knjige izpostavila vsaj nesporen potovalni podvig takrat mlade rojakinje Karlinove.

Članki o življenju in delu pisateljice ter popotnice se pogosteje začnejo pojavljati v 70-ih letih prejšnjega stoletja, praviloma v revijalnem tisku. Nekatera poglavja *Samotnega potovanja* v tistem desetletju izhajajo tudi kot podlistki raznih revij (npr. Teleks, Jana, Celjski tednik ipd.).

Poleg razstave v Goričanih sta za avtorico in njena dela zbudila pozornost razprodan prvi slovenski prevod potopisa Alme Karlin *Samotno potovanje* (Mohorjeva družba, 1969), gotovo pa tudi podatek, ki je nekako v tem času tudi prišel v slovensko javnost, da naj bi bila pred drugo svetovno vojno predlagana za Nobelovo nagrado. Ob izidu prvega slovenskega prevoda Karlinove se sicer najde tudi kakšen članek manj navdušenega kritika, kot je npr. notica (objavljena 7. 1. 1970) o dveh potopisnih delih iz zbirke Globus. Gre za knjigo Hansa Baumann, *Most bogov*, in *Samotno potovanje* Alme Karlin. O Karlinovi je zapisano naslednje:

/.../ V tej zbirki Globusa (zbirka potopisov, monografij in življenjepisov slavnih raziskovalcev) sta pravkar izšli dve knjigi, ki morda ne sodita v vrh potopisne literature, ki pa bosta dovolj zanimivi in privlačni tako za odrasle bralce kot za mladino. /.../

Kljub temu pa v nadaljevanju članka sledi:

Samotno potovanje dobivamo zdaj v slovenskem prevodu kot prvo knjigo Alme Karlinove. V tej knjigi, ki je za slovensko izdajo nekoliko skrajšana, pripoveduje pisateljica o svoji prvi poti

v svet. /.../ Kljub temu da so se razmere v deželah, ki nam jih v svojem potopisu prikazuje v zadnjih petdesetih letih bistveno spremenile, pa je njeno pripovedovanje še vedno zanimivo in vredno branja.

Potopis Alme Karlinove »Samotno potovanje« je torej dovolj zanimivo branje, pomeni pa tudi prvo oddolžitev naši sicer nemško pišoči rojakinji, ki so ji v nemški literarni zgodovini že priznali zasluženno mesto, mi pa je doslej nismo poznali.

Kmalu sledijo še nadaljnji številni bolj navdušeni članki in kritike, katerih splošno mnenje bi lahko najbolje ponazoril npr. odlomek naslednjega članka Janeza Kajzerja, *Samotarska svetovljanka Alma Karlin* v podlistku Slavne Slovenke, objavljenem v reviji Jana, 18. 4. 1974:

Knjige Alme Karlin so postale priljubljene zlasti med nemško žensko publiko. Ohranilo se je osemsto pisem, ki so ji jih pisali bralci z vseh delov sveta. /.../ Bralkam so godili njen feminizem, njeno nasprotovanje moškemu spolu, njena trmoglavost in upornost.

Pod podnaslovom v članku *Prijazno povabilo založnikom* pa:

Njen edini prevod v slovenščini (Samotno potovanje, založba Mladinska knjiga, 1969, op. J. T.) je bil dobro sprejet, saj je knjiga že zdavnaj razprodana. Gotovo bi se tako godilo tudi kaki njeni drugi knjigi. /.../ Slovenski bralci nikakor ne bi bili nehvaležni, če bi kak založnik vrgel oko na knjige Alme Karlin, bodisi na tistih dvajset objavljenih, ki so že prestale svojo preizkušnjo pri bralcih, bodisi na številne še neobjavljene rokopise. Čas bi bil, da celjsko svetovljanko, ki jo je poznal in bral ves kulturni svet, spoznamo поблиže tudi mi.

Članek Branka Jeranka v Nedeljskem dnevniku (10. 7. 1977) z naslovom *Slovenka – Nobelova nagrajenka* opozarja na avtoričin praktično svetovni sloves:

Njena dela so bila na nemškem jezikovnem področju tako cenjena, da jo je švedska pisateljica, Selma Lagerlöf, predlagala na Nobelovo nagrado, ki pa se ji je izmuznila. Da ni bila kakšna tretjerazredna pisateljica, priča tudi dejstvo, da so se njene knjige znašle v času nacizma na indeksu, torej so jih popolnoma prepovedali (zaradi njene aktivnosti v NOB). Pa vendar je bila Alma Karlin v slovenskih kulturnih krogih vsa ta leta nekoliko pozabljena, kljub temu da njena dela niso izgubila aktualnosti in je še danes njih branje svojevrsten užitek. /.../

Že v Panami (med njenim svetovnim popotovanjem, op. J. T.) je Karlinova začela vzbujati zanimanje kulturnih krogov, med bivanjem na Havajih pa so objavili njeno fotografijo že kar na naslovni strani. /.../ Lepo je bila sprejeta tudi na petem kontinentu, kjer je zaradi velikega zanimanja morala javno predavati o svojem potovanju. Spet jo, samo novinarko, oblegajo

novinarji in daje intervjuje. /.../ Karlinova postane znana osebnost v najvišjih kulturnih in političnih krogih te dežele (Nove Zelandije, op. J. T.).

Hkrati pa Jeranko opozarja na težje razumljivo dejstvo, da je knjiga Karlinove, *Samotno potovanje*, prej izšla v treh drugih jezikih kot slovenščini.

Članek je nato sprožil nekaj polemičnih pisem med Pismi bralcev, če se Almo Karlin sploh lahko šteje kot Slovenko.

France Brenk, s katerim je Alma Karlin prišla v stik med drugo svetovno vojno v partizanih in ji je skupaj s svojo soprogo pisateljico Kristino Brenk priskrbel zanjo tako dragocen papir ter pisala, da je lahko zapisala nekaj svojih partizanskih pesmi, zgodb in prevodov drugih partizanskih avtorjev, je pisal, kako je Almine nemške partizanske pesmi prenesel Miletu Klopčiču (ki pa naj ne bi kazal posebnega zanimanja zanje), da bi jih pregledal in pomagal izdati. Za Almo kot Slovenko se je tudi po vojni zavzel, ker je bila v tako zdravstveno kot finančno v zelo ubogem stanju. Nanjo je opozoril Celjana Bogomila Gerlanca, partizanskega učitelja in ljubitelja literature, vendar neuspešno. Nato je celo alarmiral Okrajni odbor OF Celje-mesto, od koder mu je nato referentka odgovorila (26. 1. 1946):

Za tovarišico Almo Karlinovo sem se zavzela že glede na dejstvo, da naši kulturni delavci ne smejo trpeti nobenega pomanjkanja. Poslala sem našega aktivista na njen dom v Pečovnik 46, da bi se prepričal o stanju, v katerem se nahaja. Ker je ugotovil, da res ne živi v predobrih razmerah, ji je ponudil našo pomoč v denarju in blago od RK, toda odklonila je, češ da ne potrebuje ničesar drugega od naše države kakor potni list, da bi mogla odpotovati v Švico.

To je bilo skoraj natančno štiri leta pred smrtjo Alme Karlin. Trdila je, da so ponujene pomoči drugi ljudje še bolj potrebni. V tem času je tudi že vedela, da je neozdravljivo zbolela za rakom.

Jeranko na vse pomisleke glede narodnostne opredelitve Karlinove odgovarja, da je vprašanje, če je Alma Karlin Slovenka ali ne, pravzaprav nesmiselno in zastarelo, da je Karlinova svetovna pisateljica in svetovljanka. Zaključuje tako:

Kljub temu pa vlada v krogih, ki so bili pisateljici blizu, prepričanje, da se je kasneje absolutno opredelila za Slovenko. To je tudi večkrat nedvoumno dokazala. Sicer pa Nemcem sploh ni bila naklonjena niti oni njej.

V osemdesetih letih 20. stoletja se v slovenski publicistiki pojavljajo mnogi članki slovenskih kulturnikov, slovenistov, jezikoslovcev ipd., ki na Almo Karlin opozarjajo kot izjemno osebo

njenega časa (tako glede njenega potovalnega podviga kot njene svetovne odmevnosti), prav tako pa tudi apelirajo na še več prevedenih njenih del:

*Alma je predavala na mnogih evropskih univerzitetnih centrih. Povsod so jo z navdušenjem sprejeli in jo obsipali s cvetjem in priznanji. Kadar pa sva bili doma, sva imeli vedno dovolj gostov iz vseh krajev sveta.*⁵³

*Knjige Alme Karlin je treba prevajati, ker so njeni literarni dosežki daleč nad povprečjem in zaslužijo pozornost sodobnega bralca.*⁵⁴

S tem Karlinova postane tudi slovenski javnosti znana podobno kot na nemškem govornem področju v času prvih izidov njenih potopisov, v zadnjem desetletju pred drugo svetovno vojno – kot izjemna ženska, izredna intelektualka svojega časa in potopiska.

Skoraj šokantno in na novo se Alma Karlin pojavi v slovenski javnosti v 90-ih letih prejšnjega stoletja. Najprej je izšel dokumentarec *Celjanka med ljudožerci*, nato monodrama *Alma Uršule Cetinski* z igralko Polono Vetrih. V začetku 90-ih let 20. stoletja tudi Emil Cesar objavi članke o njej in prevode njenih (partizanskih) zgodb. Predvsem pa Uršula Cetinski in Sonja Dular z mnogimi članki in intervjuji o Almi Karlin ter relevantnimi spremnimi besedami k prevodom njenih del generirata zanimanje zanjo – kot pisateljico in kot osebo. Karlinova tako začne pridobivati svojo jasnejšo podobo v okviru slovenske splošne kulturne in literarne recepcije. Ni več toliko vprašanje njeno nacionalno opredeljevanje – splošno je (več ali manj) sprejeta kot nemško pišoča avtorica slovenskega kulturnega prostora; z vedno več referenčnimi publicističnimi članki in strokovnimi spremnimi besedami k novim prevodom njenih literarnih del pa se bolj in bolj pozornost prenaša dejansko na njena literarna dela.

Slovenske prevode pripovednih del Alme Karlin v obdobju dobrega desetletja, med letoma 1996 in 2007, so k bralcem pospremile mnoge pohvalne recenzije v slovenskem dnevnem časopisju, tudi v Delovih *Književnih listih*. Ob izidu slovenskega prevoda knjige *Urok Južnega morja* je npr. v recenziji Vasje Bratine zapisano mnogo pohvalnih besed o izjemni osebnosti avtorice Karlinove, »vse premalo znane in cenjene Slovenke«, tudi plodne pisateljice, do zdaj edine Slovenke, predlagane za Nobelovo nagrado, hkrati pa apelira na bolj marljivo prevajanje njene leposlovne zapuščine.

⁵³ Ivan Ivačič, *V tujini spoštovana, doma pozabljena*. Pogovor s Theo Gamelin Schreiber, objavljen v 7D, 28. 3. 1974.

⁵⁴ Janez Stanonik: *Vse, kar je opisovala, je tudi dobro poznala* (Delo, 1983).

Izid knjige *Pod Košatim očesom* je pospremila recenzija Miriam Drev, ki avtorico predstavlja kot vsestransko osebnost, poglobljeno v glasbo, naravoslovje in antropologijo, jezikoslovko in v svojem času uspešno pisateljico, humanistko in pacifistko, ki pa v kaotičnem času svetovnih vojn ni mogla dobiti svojega mesta. Čeprav pred drugo svetovno vojno predlagana za Nobelovo nagrado za književnost, je kot nasprotnica nacizma kmalu postala nezaželena pri Nemcih, zaradi pisanja v nemščini je nato postalo do nje ignorantsko tudi slovensko okolje. Z vsebinsko predstavitevijo posameznih zgodb v knjigi Drevova povzame, da v njih Alma Karlin naniza svoje misli o razlikah med kulturami in njihovi premostljivosti, o naukih različnih veroizpovedi in njihovem možnem skupnem imenovalcu, o strpnosti do drugih ras in o globljem razumevanju življenjskega položaja posameznika. Zaradi tega je ta knjiga od do takrat drugih izdanih tudi nekoliko drugačna, saj je avtorica Karlinova do življenjskih situacij, med katerimi je nekatere tudi sama grenko izkusila na svoji koži, duhovno razumevajoča in strpna.

Recenzor Marjan Bradeško ob izidu knjige *Doživeti svet* prav tako občuduje zanimivo življenjsko pot Alme Karlin; kot razloge, zakaj se o njej ni več pisalo že prej, ugotavlja avtoričino pisanje v nemščini, neznanje slovenščine in celo stalno poudarjanja »nemštva«, kar naj bi se v njenih delih manifestiralo že kot rasna nestrpnost. Literarno pa Karlinovo ocenjuje kot pretanjeno in zelo razmišljujočo opazovalko plitkosti sveta, propadanja zahodnega sveta, sprememb življenjskih vrednot, ki vodijo celo v spremembe narodov itd. Njena dela ocenjuje za literarno vrednejša, kot so klasični potopisi, in zaključi recenzijo prav laskajoče: »Z objavo njenih popotnih zapisov in novel pa je pomladni cvet vendarle ostal pomladni, še vedno svež, neverjeten tudi po osemdesetih letih – in preprosto – lep. Saj ga je zasejala Alma Karlin, gotovo največja popotnica vseh časov, uročena – od potovanj. Očitno je bila izbrana za veliko nalogo – in opravila jo je s presežniki.«

V recenziji ob izidu knjige *Angel na zemlji* pa Metka Cotič ovrednoti avtorico Karlinovo kot izjemno intelektualko, svetovno popotnico, pisateljico in žensko, ki s svojim avtonomnim mišljenjem vseskozi preseneča javnost, slovenski prevod njenega dela *Angel na zemlji* pa označi za še posebej dragocen in redek primerek metafizične literature, ki bogati bralca in slovensko književnost sploh.

Ob izidu knjige *Moji zgubljeni topoli – Spomini na drugo svetovno vojno* v svoji recenziji Igor Bratož ugotavlja, da se Alma Karlin slovenski publiki razkriva le počasi, v tem času pa kot da je eksotičnost njenega pisanja nadomestilo »portretiranje« njene osebnosti, »drobne trmaste gospe, ki je znala marsikatero temo zaostri in ponuditi jasne vpogled«. Ob izidu te knjige je

po njegovem za širšo publiko zanimiv predvsem avtoričin opis partizanstva s kar se da objektivnega gledišča. Kakor se ji je takrat komunizem kazal v stikih z ljudmi na takratnem osvobojenem ozemlju, je sprevidela, da ne prinaša prave odrešitve (tudi zanjo ne) in ji ni bil praktično nič drugačen od drugih totalitarističnih fanatičnih političnih izpadov »karizmatičnih« posameznikov drugod po takratni Evropi.

Torej se je končno tudi v domačem slovenskem (celjskem) okolju Alme Karlin do nje prebudila nekoliko bolj primerna pozornost. Seveda se središče te pozornosti še zmeraj težko odlepi od (sprva precej omejenega) interpretiranja avtoričine osebnosti; vendar v zadnjem času poznavalci Alme Karlin in njenega dela – seveda skupaj s prevajalci, ki jo z vsakim novim prevodom približajo širši javnosti – podirajo in realneje ovrednotijo marsikakšno dosedanje tudi neopravičeno etiketo avtorice, ki se je je najbrž prilepila skozi dosedanje površnejše poznavanje ali upoštevanje njene biografije, dejanskega sporočila njenih pripovednih del, najbrž pa tudi zaradi miselne in ideološke ozkosti nekaterih njenih interpretov oziroma posameznih njihovih izjav o avtorici. Pri tem mislim seveda predvsem na ugibanja in s tem tehtneje neutemeljeno etiketiranje avtorice kot pronemško, rasistično, po drugi strani pa tudi feministično, seksistično, lezbično ipd. Upati velja, da bodo vendarle nova dela o Almi Karlin, katerih izdaja je v kratkem vidna na obzorju (prevod njene avtobiografije, monografija o avtorici, nadaljnji slovenski prevodi avtoričinih literarnih del) ponudila možnost za nov in realnejši premislek o Karlinovi kot osebnosti in pisateljici.

Navkljub najrazličnejšim ugibanjem v zvezi z Almino osebnostno nenavadnostjo v njenem času (v današnjem bi namreč marsikakšna njena osebnostna poteza veljala za veliko kvaliteto, modno in napredno), pa se pozornost okoli avtorice vendarle tudi tehtneje premika na njen literarni opus. Čeprav je slovenskemu bralcu do zdaj odkrit le njegov zelo majhen del, kaže, da uspeva Karlinovi že na podlagi dosedanjih trinajstih slovenskih prevodov pridobivanje svoje bralske publike in tudi določene popularnosti. Mogoče se s tem končno utegne omiliti ali celo izničiti stigmatiziranje avtorice zaradi izključnega pisanja v nemščini. Mogoče se uspe razcveteti ponos, da je konec koncev domača slovenska sredina dala in imela za tisti čas praktično nerazumljivo široko osebnost, Almo Karlin. Mogoče se bo vendarle lahko priznalo neke vrste hvaležnost do nje za tisto, kar je najbolj bila – predvsem Alma pisateljica, izjemna intelektualka in duhovna razsvetljenka, ki je dala na razpolago svoje raznoliko delo, da bi lahko širilo in bogatilo (tudi) slovenska miselna ter kulturna področja. Pa čeprav posthumno.

Čeprav dobiva Alma Karlin skozi svoj etnološki prispevek, prek slovenskih prevodov svojih literarnih del in s tem skozi recepcijo slovenskih bralcev svoj košček neba tudi v svojem domačem (slovenskem) prostoru (kot si je želela za časa svojega življenja predvsem skozi objavljane svojih literarnih del; po iskreni življenjski želji njene prijateljice in življenjske sopotnice Thee Gamelin Schreiber pa tudi skozi prevajanje njenih knjig, splošno priznanje njenega dela, od lokalnih oblasti obljubljena obeležja po rodnem mestu, primeren odnos do groba na Svetini itd.), pa so o mnogočem še zmeraj negotovi, samo po malem pošepetavajo ali pa kar trmasto molčijo slovenski akademski literarni krogi. Je Alma Karlin »preveč trivialna avtorica«? Jo je glede na njeno pisanje v nemškem jeziku najbolje kar prepustiti germanistom? Kakšna literarna veda bi se s Karlinovo in njenim opusom najbolj relevantno ukvarjala? Pod okrilje katere nacionalne literature bi jo sploh lahko prištevali? Vendarle pa kaže, da se vsaj v zadnjih dveh desetletjih tudi na teh področjih odpirajo vrata drugačnim pristopom do »prezrtih« v dosedanjem (literarno) zgodovinskem spominu in s tem tudi prevrednotenju tako njihove osebnosti kot seveda rezultatov njihovega ustvarjalnega delovanja.

V ALMA KARLIN – NIKOGARŠNJA IN NAŠA

1. ALIBIJI ZA SLOVENISTIČNO RAZISKOVANJE

1. 1. »Problem« prevoda

Je preučevanje slovenskih prevodov literature Alme Karlin zadostno? Daje prave vpoglede v njeno ustvarjanje? Tomo Virk v svojem »kritičnem pregledu« *Primerjalna književnost na prelomu tisočletja* obravnava tudi problematiko prevoda v sklopu komparativistike. Ločevati bi morali med »preučevanjem prevoda«, ki zahteva poznavanje izvirnega in ciljnega jezika oz. besedila, in »preučevanjem v prevodu«, kjer izvirni jezik ni nujno poznati. Šele v zadnjih dveh desetletjih se v literarni vedi umika zahteva po izrecnem literarnovednem obravnavanju knjižnih originalov, kar utemeljuje troje argumentov:

- kritika dela s prevodi bi še vedno ohranjala dominiranje »velikih« evropskih literatur in kultur;
- prevod ozavešča o kulturnih razlikah in je za komparativistiko potemtakem zanimiv tudi kot tak, ne le kot nekakšen »posnetek izvirnika«;
- brez prevodov se ne bi bilo mogoče poučevati o »manjših« literaturah.

Danes se vse pogosteje uveljavlja branje prevoda kot drugega izvirnika, kot »ponovno pisanje« oz. »predelava«, ki prevodu dodeljuje določeno samostojnost. Konec koncev pa smo že v sklopu lastnega jezika vedno primorani »prevajati« že iz avtorjevega idiomatskega jezika, predstavnega sveta, kulturnega in zgodovinskega konteksta itn. v naš lastni jezikovni, kulturni in izkustveni horizont.

V tem kontekstu lahko torej tudi slovenske prevode Alme Karlin preučujemo kot medkulturne posrednike, dejanje komunikacije in posredovanja med nemško in slovensko kulturo v tem primeru, hkrati pa tudi kot samostojna literarna besedila.

1. 2. Poskusi integracije nemške literarne produkcije na Slovenskem v slovenski literarni sistem

Ukvarjanje z nemško literarno produkcijo na Slovenskem je sicer že nekaj časa prisotno v slovenski literarni vedi. Raziskave so zajele že nekatere srednjeveške nemško pišoče avtorje s slovenskega etničnega področja in sledijo pojavu praktično skozi vsa nadaljnja literarnozgodovinska obdobja. Strokovnjaki znotraj nacionalne literarne vede so se s tem »problemom« soočali tudi na primerih nemškega ustvarjanja sicer splošno pojmovano slovenskih avtorjev, kot so: France Prešeren, Jakob Alešovec, Jovan V. Koseski, Verena Baraga, Lili Novy idr.

Nemško pišoči (in govoreči) avtorji in avtorice s slovenskega etničnega področja v času druge polovice 19. in prve polovice 20. stoletja so svojevrsten izziv tako slovenistom kot slovenskim germanistom, saj skozi njihovo literarno produkcijo razumejo izpričevanje slovenskega in nemškega kulturnega soobstajanja ter bogatenja, zavest o dvojezičnosti takratnega časa in slovenskega etničnega prostora, slovenskega meščanskega bralca, njegovo poseganje po nemškem leposlovju tudi iz neslovenskega prostora, hkrati pa tudi dvojezičnost slovenskih literarnih ustvarjalcev.

Ob vsem tem se seveda še vedno znova odpira in kreše vprašanje, v korpus katere nacionalne literature takšna dela potemtakem spadajo, oziroma katera (nacionalna) literarna veda bi jih bila najbolj pristojna analizirati in bi jih najbolj objektivno opredelila. Morda bi dandanes bilo takšna razpota mogoče vsaj do neke mere razrešiti predvsem zaradi v duhu postmoderne dobe prenavljajoče se literarne vede, ki daje nekatere nove poglede na nacionalno literarno produkcijo in s tem ponekod nadgrajuje, ponekod pa tudi ovrže dognanja tradicionalne slovenske literarne vede v zvezi s tem vprašanjem; predvsem pa gre za poskus širjenja v nadnacionalno dojemanje literarne produkcije na Slovenskem znotraj nacionalne literarne vede, ki pa s tem že presega svoje lastne okvirje.

Z nekaterimi primeri integracije nemške literarne produkcije v slovenski književnosti se je ukvarjala tudi Urška Perenič. V svojih raziskavah, ki so temeljile na podlagi sistemske teorije, se je lotila obstoja in integracije nemške literarne tvornosti na Slovenskem tudi na primeru dveh avtoric, ki sta profilu Alme Karlin precej podobni. Gre za Luizo Pesjak in Mario Luckmann. Obe avtorici sta s Karlinovo primerljivi z naslednjih stališč: živeli sta v enakem ali vsaj podobnem politično in kulturno ambivalentnem času, ko je bila dvojezičnost

(nemščina, slovenščina) meščanskih krogov na Slovenskem samoumevno dejstvo; obe avtorici sta družbeno gledano predstavnici ravno opisanega »kroga«, zato sta del svojega opusa pisali v nemščini; njuni v nemškem jeziku zapisani literarni zapuščini se išče mesto znotraj slovenskega literarnega sistema, oziroma se poskušajo najti primerni odgovori na njuno nacionalnosistemsko opredeljevanje znotraj nacionalne literarne vede. Dognanja Pereničeve glede Pesjakove in Luckmannove so me zanimala zaradi morebitnega prenašanja na raziskovanje literarnosistemske uvrstitve Alme Karlin in zaradi upravičenosti poskusa prestopa od jezikovnega kriterija tradicionalne (slovenske) literarne vede k izpostavljanju dejanskih književnih procesov tistega časa na Slovenskem, tudi če niso bili »nacionalno čisti« oziroma narodnokonstitutivni.

Pereničeva je v primeru Luize Pesjak (1828-1898) analizirala in interpretirala njene nemške pesmi iz literarnovedno še neobdelanega rokopisnega zvezka, naslovljenega *Poetische Versuche*⁵⁵, iz časa med letoma 1843 in 1844. Za Pesjakovo Pereničeva ugotavlja, da je v času pisanja omenjenih pesnitev »živela lagodno življenje lojalnega avstrijskega državljana« in se zato najbrž zaradi materialne preskrbljenosti ni posebej posvečala političnim vprašanjem, vprašanju narodne identitete in jezika. Kot hči Blaža Crobatha, prvega delodajalca Franceta Prešerna, je bila sicer v kontaktu tudi z danes največjim slovenskim pesnikom, ki je takrat sicer imel precej drugačen status, pa vendar je kot Luizin zasebni učitelj in pesnik pri Crobathovih imel svoje mesto in avtoriteto; prav tako sta družino obiskovala tudi Stanko Vraz in Emil Korytko. Kljub gostoljubju do »slavljanskega vzdušja« in navdušenja v hiši, svoje ljubezni do domačega in tudi tujih jezikov ter književnosti, je bila »/.../ nemška književna ustvarjalnost Pesjakove samoumevna, tedanjim razmeram in praksi ustrezajoča odločitev. Nemščina je bila namreč jezik celokupnega družbenega delovanja, tako tudi kulture in literature kot enega njenih najpomembnejših področij.«

V umeščanju omenjenih pesmi Pesjakove v družbeno-zgodovinski kontekst Pereničeva izpostavlja dvoje: gre za čas, ko so Slovenci živeli v okviru avstrijskega cesarstva, v multinacionalni državi, s stalno prisotnimi revolucionarnimi težnjami po narodnostni (in državni) individualizaciji in hkratnimi monarhičnimi restavracijskimi prizadevanji; gre za dobo navidezne politične balansiranosti s stalnim podtalnim vrenjem, v katerem je posameznik-umetnik v opoziciji do vladajočega političnega režima, mu je lojaln ali pa ga poskuša ignorirati. *Poetische Versuche* ne predstavljajo liriziranih takratnih (slovenskih ali

⁵⁵ Gre za naslednje pesmi Luize Pesjak: *Der Knabe und der Löwe*; *Jupiter und der Reisende*; *Die beiden Freunde*; *Das Leben ein Traum*; *Sehnsucht auf den Frühling*; *Die Sterne* in *Die gelbe Rose*.

nemških) političnih vprašanj in prepričanj, temveč območje avtoričine »lastne resnice«, »/.../ privilegirano mesto pojavljanja individualnega, zasebnega, intimnega. Postala je prostor ubeseditve nekaterih temeljnih človekovih vprašanj, poskus dojetja sveta oziroma prevpraševanja odnosa med posameznikom in svetom.«⁵⁶ Pesjakova se v teh pesmih posveča univerzalni problematiki: »/.../ iskanju poti, vrednot, po katerih naj bi posameznik živel in ki naj bi mu to preživetje oziroma obstoj omogočale.«

Maria Luckmann (1864-1947) je spet »oživila« po odkritju njene zapuščine na Rokopisnem oddelku NUK v Ljubljani. O njenem življenju in delu še ni sistematične predstavitve, dejstvo pa je, da se je rodila v nemški družini, ki je prišla iz avstrijskega Bruck an der Muur, se nato preselila in delovala v slovenskem kulturnem prostoru. Kmalu po Mariinem rojstvu je namreč družina kupila graščino v Petrovčah pri Celju, kjer je nato Maria živela do konca svojega življenja. Urška Perenič je analizirala edino izdano zbirko (nemških) pesmi Marie Luckmann, *Poesien*,⁵⁷ ki je izšla leta 1899. V teh pesmih ugotovi značilnosti, kot so subjektova (avtoričina) izjemna doživetja lepote Kranjske, predvsem Bleda z okolico, idiličnih slovenskih romarskih krajev, slovenskih naravnih lepot (jezera, gore, gozdovi itd.), kulturnih znamenitosti narodnega pomena (cerkev, zvon, hiše ob blejskem jezeru itd.); v nekaterih pesmih avtorica ustvarja predstavo tradicionalne družinske skupnosti, idealizirano opisuje srečno družinsko življenje v obiskanih krajih (na Kranjskem); naredi svojevrsten spoj domovinske in nabožne tematike.

In zakaj naj bi se slovenisti v okviru slovenske literarne vede sploh ukvarjali z nemškim pesnjenjem Pesjakove in Luckmannove? Urška Perenič v primeru Pesjakove trdi, da v prvi vrsti gotovo zato, ker je tudi to del njenega celotnega literarnega ustvarjanja, ki se je začelo vsaj dve desetletji prej kot slovensko, ko je (okrog leta 1860) priskrbelo svojim hčeram učitelja slovenščine in se tudi sama začela ta jezik sistematično učiti – čeprav nato nemškega pisanja ni opustila. Predvsem pa gre za dejstvo, da so prvi pesniški koraki Luize Pesjak (kljub drugi izbiri jezika) dobili spodbude tudi iz takratnega slovenskega kulturnega kroga in književne tradicije (npr. vsaj France Prešeren; romantika), saj analiza *Poetische Versuche* izpričuje vpetost v romantično tradicijo (bivanjska problematika; razkorak med ideali in stvarnostjo, posameznikom in svetom ipd.), nato pa odmik od nje v epizacijo. S tega stališča je Pesjakova upesnjevala za takratnega (tudi slovenskega) razmišljujočega človeka ažurna bivanjska vprašanja, stiske in iskanja rešitve nanje, zato ima kljub »nemški jezikovni

⁵⁶ Gl.: Perenič, Urška: »*Poetische Versuche 1843-44*« Luize Pesjak – poskus umestitve ...

⁵⁷ Gre za naslednje pesmi Marie Luckmann: *Errinerung an Veldes; Meiner lieben Mama gewidmet; Die versunkene Glocke, Nach einer Volkssage*.

preobleki« vlogo kulturnega posredništva med takrat soobstoječim slovenskim in nemškim kulturnim in literarnim sistemom. Torej bi tudi nemško pesništvo Luize Pesjak lahko glede na »/.../ samo mesto objave, ustvarjalni akt in izdelan receptivni vidik znotraj slovensko orientirane nemške produkcije /.../ - ne da bi se jo postavljalo pred stroga jezikovna in vsebinska določila – uvrstili v kontekst slovenstva in s tem posledično slovenske literarne vede.«⁵⁸

Pri nemških pesmih Luckmannove pa Pereničeva izpostavi opiranje na (slovensko) ljudsko in krščansko izročilo ter »/.../ naravno in kulturno dediščino slovenskega etničnega prostora, ki v prvi vrsti utrjujejo, ne pa prelamljajo s stereotipno podobo slovenstva /.../«, ki je v tem primeru krščansko-kmečka. Torej gre pri njenem pesnjenju kljub izbiri nemškega jezika za »pretežno vpetost v funkcijo narodnega reprezentiranja in afirmiranja«, kar je bil tudi dominantni utilitarni literarni model, značilen za drugo polovico 19. stoletja.

Obe avtorici, Pesjakovo in Luckmannovo, Pereničeva uvršča z vidika ustvarjalne poti v skupino praviloma dvojezičnih ustvarjalk plemiško-meščanskega porekla iz druge polovice 19. stoletja⁵⁹, ki odstopajo od takratnega poprečnega slovenskega pisca kmečkega porekla po gmotni preskrbljenosti, ki jim je omogočalo literarno ustvarjanje iz eksistenčne udobnosti in ne iz nuje. Kljub nemški jezikovni preobleki njunih pesmi je zanje opazna vpetost v slovenski kulturni krog, ki je izražena predvsem v ažurnosti takratne tudi slovenske (romantične) bivanjske problematike, v očaranosti nad lepoto slovenske pokrajine, v utrjevanju krščansko-kmetske identitete narodne skupnosti, skratka v reprezentiranju miselnosti in kulture (slovenske) skupnosti. Torej imata s tem pesnici vlogo kulturnih posrednic.

Pereničeva zaključí, »/.../ da spada v raziskovanje in vključevanje t. i. druge književnosti v območje nacionalnega literarnega zgodovinopisja na eni strani prevpraševanje družbenih kontekstov, ki jo sooblikujejo (s poudarkom na momentu produkcije in recepcije), na drugi strani pa vstopanje v sama besedila, kadar ta prevzemajo različne oblike družbenih funkcij. Z obojim lahko pokažemo njeno participacijo v kulturni dejavnosti oz. narodni stvari.«⁶⁰ Kajti v postmoderni integracijski dobi v slovenski literarni vedi ne gre več poudarjati zgolj lastno narodno komponento in lastni jezik kot edini medij, temveč bi morale biti enakovredno upoštevane komponente, ki so narodni jezik, literarno produkcijo in znanost o njej kakor koli

⁵⁸ Gl. Perenič, Urška: *Teoretični nastavki v vključevanju nemškega opusa Luize Pesjak v okvir slovenske literarne vede ...*

⁵⁹ Tukaj omeni Pereničeva še vsaj Fany Hausmann, Pavlino Pajk in Josipino Turnograjsko.

⁶⁰ Perenič, Urška: *Mesto in meščani*.

sooblikovale in jih kakor koli odražajo. Bi lahko znotraj takega koncepta slovenskega literarnega sistema iskali tudi pisateljico Almo Karlin?

1. 3. Spreminjanje konsistence nacionalne literarne vede

Kmalu po državni osamosvojitvi Slovenije 1991. leta so tudi v akademskih krogih postajali vedno bolj jasni in odločni argumenti po potrebi prevrednotenja dejanske, nove vloge slovenske kulture sploh; slovenska komparativistika in literarna veda v okviru slovenistike pa sta vedno bolj ozaveščali novo zavedanje nacionalne identitete v slovenski literaturi, novo vlogo slovenske literature in svoje spreminjajoče se raziskovalne meje.

V sklopu komparativistike Tomo Virk⁶¹ leta 1993 opozarja, da postmoderna doba z mnogovrstnimi integracijskimi procesi terja nove odgovore tudi na vprašanje naroda in s tem nacionalnega jezika in literature. Opaža, da je zaradi vseevropske tendence po združevanju v posledičnem kulturnem pluralizmu kulturna specifičnost narodov sicer poudarjena, vendar v smislu enakovrednosti in enakopomembnosti vseh členov sistema. S tem odpadajo jezikovne ovire, nacionalni jezik pa dobi za nacijo drugačen temeljni pomen: individualizira narod kot nosilec njegove identitete (drugačnosti), vendar ne poskuša drugih s tem nadvladati, temveč se z njimi povezuje kot enakovreden z enakovrednimi. V primeru slovenske literature Virk opozarja, da ima z uvedbo demokracije in lastne državnosti slovenska literarna zgodovina možnost, da ponovno ovrednoti celotno nacionalno literarno produkcijo – brez njene dosedanje nacionalnoohranjevalske vloge. Končno jo namreč lahko prevrednoti izven mitologiziranja in sakraliziranja, literaturo kot literaturo in s tem specifične procese znotraj nje.

Raziskovanje možnosti integracije nemške literarne produkcije na Slovenskem v okvir slovenske literarne vede na področju slovenistike predstavlja novejši izziv za raziskovalce sloveniste, še nedorečen pojav, ki terja ob praktično vsakem poskusu argumentiranje opravičljivosti takega raziskovanja ter s tem tudi prenovljene teoretične koncepte in širjenje pojma 'literarni sistem', s čimer prelamlja mnoge klavzule tradicionalne nacionalne

⁶¹ Virk, T.: *Slovenska nacija in slovenska literatura*. V: Nova revija, št. 134-135, str. 254 (780)-260 (786). Ljubljana 1993.

(slovenske) literarne vede in poskuša smiselno, skozi kulturološko nišo – npr. po načelu (med)kulturne bogatitve ter večje tolerantnosti – širiti njeno področje raziskovanja.⁶²

Novejše slovenistične raziskave nemške literarne produkcije na Slovenskem se poskušajo najprej teoretsko-metodološko osmisliti, izhajajoč iz sistemsko-empiričnega koncepta (nacionalne) kulture in znotraj nje (nacionalne) literature, kot ga je v nemškem prostoru utemeljil Siegfried J. Schmidt s sodelavci. Znotraj tega je namreč literatura široko pojmovana kot eden izmed socialnih sistemov, katerega značilnost je jezikovna komunikacija, v katerem je temeljna enota raziskovanja delovanje/dejanje subjekta, t. i. individualnega, kolektivnega in institucionalnega aktanta oz. aktantov, katerih dejanja v sistemu literatura se lahko razčleni na štiri prepletajoče se vloge delovanja:

- produkcijo,
- distribucijo,
- recepcijo in
- obdelavo.

V območju te teorije ni več toliko pomembna analiza in interpretacija posameznih besedil kot več ali manj individualen umski konstrukt, ampak predvsem razlaga procesov v literarnem sistemu, ki dejansko narekujejo literarnost in pomen besedil. Literarni sistem je podsistem estetskega sistema in ta podsistem sistema komunikacije, tako da je literatura dejansko sistem literarne komunikacije – od avtorja, bralca, znanstvenika do založnika.

S tega stališča postane nepomembno vrednostno razločevanje na visoko-nizko, moško-žensko, tuje-domače ipd. In ker je dejstvo, da je nemška literarna produkcija na Slovenskem del kompleksne literarne komunikacije 19. in 20. stoletja, jo je potemtakem smiselno in praktično nujno vključiti v nacionalno literarnovedno obravnavo. S tega stališča sta slovenska in nemška produkcija v večnacionalni državni tvorbi 19. in 20. stoletja na Slovenskem del literarne komunikacije v skupnem kulturnem programu in zato tudi umeščeni na skupni raziskovalni pano (tudi) slovenske literarne vede.

⁶² Z raziskovanjem nemške literarne ustvarjalnosti na Slovenskem so se ukvarjali že Igor Grdina, Miran Hladnik (predvsem na primerih avtorjev in avtoric iz druge polovice 19. stoletja); Anton Janko (raziskave in oris nemške literarne tvornosti na Slovenskem od 16. stoletja dalje), Janez Stanonik (npr. srednjeveška nemška književnost s slovenskega področja); v zadnjem desetletju pa npr. Mira Miladinović Zalaznik (monografija o nemški literarni tvornosti v domovinskem časopisu *Carniola*), Tanja Žigon (raziskava nemškega časopisja na Slovenskem), Matjaž Birk, Urška Perenič idr.

2. »NAŠA« ALMA KARLIN

2. 1. Literarna ustvarjalnost Alme Karlin kot del slovenskega literarnega sistema

Zunajliterarna dejstva kažejo, da je bila Karlinova osebno glede nacionalne kulture in nacionalne pripadnosti sprva navezana na romantično pojmovano »nemško dušo«, sicer pa že od časa obpotovanja sveta v izjavah nepristranska, kvečjemu bi ji po določenih osebnih načelih najbrž ustrezala danes modna etiketa »Evropejka«. Iz njene (avto)biografije in nekaterih pripovedniških del, ki so najbolj odkrito avtobiografska (npr. potopisi in *Popotne skice*), je sicer razvidno reprezentiranje miselnosti in kulture tudi slovenske meščanske skupnosti v pred- in medvojnem Celju, predvsem intelektualne sredine v takrat binacionalnem, slovensko-nemškem okolju. Kljub napetostim in konfliktom, ki jih sobivanje dveh različnih narodnostnih skupnosti pač lahko prinese s sabo, pa je Karlinova znotraj te situacije po vseh svojih zmožnostih poskušala delovati nadnacionalno in pacifistično, kar se je prenašalo tudi v njeno literaturo.

Pred prvo svetovno vojno je doma imela lastno jezikovno šolo, učence pa je sprejemala ne glede na njihovo narodno pripadnost, Nemce in Slovence. Ob večerih je celo enkrat mesečno organizirala razvedrilna srečanja slovenske in nemške mladine, stare od štirinajst do dvajset let. Takrat so npr. peli, plesali, kartali in se ob velikih praznikih tudi pogostili. Alma je tako vedela npr. za ljubezenske dogodivščine deklet in fantov (ki niso poznala narodnostnih zadržkov), poznala je vse profesorje po vzdevkih, zvedela za njihova »hudodelstva«, živela z njimi celo višjo gimnazijo. Mnogi so se z njo posvetovali o izbiri poklica in v marsikakšni stiski. Ob takem najožjem stiku z mladino, z bliščem takratne mladine obeh narodnosti je dobivala vpogled v najrazličnejše nazore in najbolj nasprotne si ideale, vsakršna globlja vprašanja politične narave pa so morali pustiti ob strani. Čeprav ni manjkalo trenj, so se resnejšim konfliktom uspeli izogniti.

Tudi v pisanju Alme Karlin so prisotne mnoge »podobe slovenstva«, predvsem izjemni lirični idealizirajoči opisi narave, slovenske pokrajine, in preprostih, dobrih ljudi, kar vse je v pripovedih del dogajanja ali pa spomina na to, polnega hrepenenja po lepem, mirnem, dobrem, znanem, domačem. Npr.:

Nekega dne sva se oče in jaz sprehajala čez polja Savinjske doline, kjer v tistem času še ni bilo nasadov hmelja, pač pa žitna polja, za katerimi so, v daljavi in odete v meglico, v prvem

*večernem soju migljale Savinjske Alpe. Veter je spremenil zoreče klasje v slamnato rumeno morje, iz katerega valovanja so tu in tam prodrli svetlo rdeči cvetovi maka ali žive plavice. Kakor daleč je segel pogled, samo valujoče žito in spet valujoče žito, ki so ga v modrikasti daljavi objemale gore.*⁶³

*Kmalu so za nami ostali blejski grad na strmem pobočju, zvonček želja na sredi jezera, v katerega temno modri vodi se je čudovito zrcalil s snegom pokriti vrh Triglava, živžav kopalcev ter razprostirajoči se kraj in po dveh urah smo prispeli do slavnega Blejskega Vintgarja.*⁶⁴

Čeprav je vsa originalna literarna produkcija Alme Karlin izšla na nemškem govornem področju, je bila kot avtorica prepoznana tudi doma, njene knjige so brali tudi sicer slovenski bralci – kar je gotovo samoumevno, ker je imela v domačem Celju predavanja, na voljo so bile tudi njene knjige, bralstvo pa je tudi bilo večinoma dvojezično; razvidno pa je tudi iz časa druge svetovne vojne, ko jo, pisateljico, prepoznajo mnoge sojetnice v prehodnem mariborskem zaporu, kasneje pa še marsikakšen partizan.

Nekaterim kritikom se zdi za sprejetje Alme Karlin v slovenski literarni sistem še vedno najbolj sporna njena dosledna uporaba nemščine, ki skupaj s površnejšim poznavanjem njenega osebnega življenja v času pred, med in po drugi svetovni vojni daje nekoliko prenagljene ali neumestne interpretacije. V njeni avtobiografiji pa lahko najdemo naslednje pojasnilo:

*Skoraj vse svoje življenje odrasle osebe sem živela pod tujo zastavo in se ob tem zelo dobro počutila. Dokler so me pustili mirno živeti, sem bila zadovoljna tako tukaj kot tam. Kar je bilo v meni, mi ni mogel nihče na svetu vzeti, kar je bilo zunanjega, pa sem morala tako pogosto spremeniti ali izgubiti, da sem bila proti temu utrjena. Osem let med vsemi mogočimi narodi in rasami je le povečalo to moje prilagajanje, ne zmanjšalo. Seveda se čutim povezano z nemškim narodom – nizkotno bi bilo trditi kaj drugega – vendar zaradi te ljubezni, ki se nikoli ne uresničuje v politiki, nisem slaba podložnica države, v kateri sem se odločila živeti naprej. V skoraj vsaki evropski državi danes živijo tujejezične manjšine ...*⁶⁵

⁶³ Tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, prevod Mateje Ajdnik Korošec, str. 11.

⁶⁴ Tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, prevod Mateje Ajdnik Korošec, str. 12.

⁶⁵ Tipkopis avtobiografije *Ein Mensch Wird*, prevod Mateje Ajdnik Korošec, str. 184.

2. 2. Almin »dar partizanom«

Čeprav se Karlinova s politiko nikdar ni hotela ukvarjati, si nikakor ni zatiskala oči in je ogrožanje humane človeške družbe s strani nemškega nacizma spoznala zelo hitro po njegovem vzniku v Nemčiji; seveda pa ji niso bile tuje niti napake porajajočega se komunizma in socializma doma, za katerim je prav tako slutila nemalo takrat bližajočih se

Alma Karlin kot jo je med partizani naslikal B. Jakac

težav in grozot – pač za »nasprotni del« populacije, ki pa je vendarle spet velik odmik od humanega, človeškega, etičnega – kar se danes izkazuje za resnično in kot izjemno trpek priokus v marsičem nerazrešene novejši nacionalne zgodovine.

Emil Cesar v knjigi *Literarnozgodovinski portreti* razgrinja življenje nekaterih literatov in njihovih del med drugo svetovno vojno, med narodnoosvobodilnim bojem. Središče razprav ni vojna kot literarna tematika, ampak biografije piscev, ki »kot kulturni subjekti v našem minulem času prispevajo k razrešitvi krvavih spopadov: tako med različnimi narodi, ideologijami, interesi itd.«⁶⁶

Ozemlje predvojne jugoslovanske države je postalo strateško pomembno zlasti po tem, ko so nemške čete zasedle Avstrijo in je kraljevina Jugoslavija mejila na tretji rajh, saj so od tam bežali avstrijski pisatelji antifašisti in nemški begunci, ki so se zatekli v Avstrijo okrog leta 1933. Nemški antifašistični pisatelji so v Jugoslavijo bežali že pred tem letom, ker jim je predstavljala (poleg Češke in Avstrije) zvezo za možnost prebega na Zahod oziroma druga oddaljena področja v svetu. Od nacizma preganjanim pisateljem beguncem je torej začasno življenje na področju Jugoslavije pomenilo vmesno etapo v boju za preživetje. V tistem času večinoma niso poskušali objavljati svojih del; nekateri so lahko vzpostavili stik s posameznimi jugoslovanskimi pisatelji; objavljali so lahko v krajih večjih kolonij nemških beguncev, kjer so se sami odločili za daljše bivanje; večina njihovih del pa je ostala v predalih pisalnih miz in bila – če sploh – prvič objavljena po vojni.

Emil Cesar v svoji knjigi posveti poglavje tudi Almi Karlin. Med partizane jo je pripeljala življenjska ogroženost (že vsaj iz začetka vojne s strani gestapa, ker ni hotela sodelovati v

⁶⁶ Cesar, E.: 2000. Str. 5.

rajhovskih propagandnih kulturnih združenjih in so jo imeli namen likvidirati), sovraštvo do nacizma in konec koncev želja pomagati slovenskemu narodu v boju za obstanek. Pot k partizanom ni bila lahka predvsem zaradi nezaupanja, ki ga je v partizanske vrste zasejal gestapo s podtikanjem svojih vohunov. Karlinova je končno le prišla do partizanske naveze avgusta 1944 in z njimi ostala do osvoboditve. Seveda so jo sprejeli sprva zelo nezaupljivo že zaradi njene nenavadne pojave (sestradana in shujšana, izjemno ubogo oblečena, v letnih čevlji sredi gozda, s čudaškim, turbanu podobnim pokrivalom na glavi itd.) in nemškega govorjenja. Najbrž bi jo na eni od gozdnih zvez likvidirali tudi partizani, če je ne bi prepoznala bivša šolska prijateljica Anica Štrbenk – Darinka in jo (popotnico in pisateljico) predstavila ostalim bojnim tovarišem. Sicer je bila Karlinova tudi v tej sredini nekako »problematična«, ko je poskušala v partizanski sredini ostati zvesta sami sebi oz. svoji ideološki samosvojesti, neopredeljivosti, se sicer vsa zastaviti za trpeče slovenske ljudi pod jarmom novonastalega nemškega rajha, vendar se hkrati izogniti (uradnemu) sprejetju komunizma in njegovi propagandi. Pravzaprav naj bi jo komunistična ideologija partizanov osebno celo presenetila.

Zaključki Cesarjevih raziskav gotovo lahko argumentirano operejo Karlinovo neutemeljenega etiketiranja površnejših interpretov, da je bila (preprosto zaradi pisanja v nemščini) »pronemška«, celo »pronacistična« in »rasistična« pisateljica. V desetletju pred začetkom druge svetovne vojne se je namreč na območje takratne kraljevine Jugoslavije pred nacizmom zateklo nemalo nemških oziroma avstrijskih pisateljev in drugih intelektualcev. Sicer poštene, spoštovani državljani in pisatelji so naenkrat postali ljudje brez domovine, kar je prav tako vodilo v velike osebne stiske, razočaranja, celo samomore, mnogi med njimi so bili ubiti med sodelovanjem v NOB. Emil Cesar ob primeru Alme Karlin opozori na pojav v slovenski književnosti, izrazitem tudi v obdobju druge svetovne vojne, gre namreč za *»manj znana in pogosto prezrta dela, za pisateljski navdih v drugem okolju ali za pisatelja iz drugega narodnostnega okolja pri nas, in doživljanja vojne stvarnosti. O tem dejstvu govorimo zato, da bi opozorili, da sodi prezrto delo Alme Karlin v književnost nemškega odpora, književnost, ki ji pripada in ki doslej iz nerazumljivih vzrokov tega ni upoštevala.«*⁶⁷

Čeprav se je med partizani Almi Karlin razblinila marsikakšna predstava o njih (predvsem npr. tista, da niso povezani s komunizmom), se je s svojim intelektom in ustvarjalnostjo poskušala kljub resnično vedno šibkejšemu zdravju angažirati. V tem času je napisala nekaj črtic, iz slovenščine v angleščino prevajala zgodbe drugih partizanskih avtorjev in napisala

⁶⁷ Cesar, E.: 2000. Str. 230.

svojo zbirko nemških partizanskih pesmi, ki jih je naslovila *Meine Gabe an die Partisanen* (*Moj dar partizanom*). Tudi iz njih je jasno razbrati avtoričino skromnost, spoštljivost in človečnost, predvsem pa občudovanje ljudi v skrajnih življenjskih situacijah. Karlinova ni prikrivala niti najtežjih spoznanj, življenje je presojala stvarno in trezno, in dostojanstveno prenašala tudi mnoge lastne tegobe. Vplivi poškodb in bolezni, ki si jih je nakopala po svetu, nato pa še v sicer kratkem času partizanščine, so skupaj s pomanjkanjem in bedo tudi njenega povojnega življenja pospešili njeno skoraj odrešujočo smrt kmalu po osvoboditvi, 14. januarja 1950. V enem zadnjih svojih pisem (za Annelieso Schaffhauser, objavljenim v švicarskem časopisu *Für die schweizer Frau*, 14. novembra 1949, št. 46)⁶⁸, Alma Karlin napiše:

»/.../ to je moje zadnje pismo, ki Vam ga pišem, kajti najverjetneje bom že mrtva, preden Vas bo doseglo /.../. Prsi so se odprle in igrajo studence, pljuča so izpljuvana in od mene ne bo ostalo nič drugega kot 46 manuskriptov, delo mojega življenja ...«.

Emil Cesar v svoji omenjeni knjigi nameni Almi Karlin z njenimi »partizanskimi« pesmimi in zgodbami nesporno mesto med neredkimi nemškimi in avstrijskimi pisatelji antifašisti in ob tem zapiše:

»Ker pa je pisala o slovenski problematiki in o življenju Slovencev, zasluži, da o njej pišemo tudi v slovenski književnosti. Njeno delo iz tega časa ima podobno vrednost, kot jo imajo dela slovenskih pesnikov in pisateljev, ki so pisali in objavljali svoja dela kot izgnanci v Srbiji (Fran Roš, Anton Ingolič, Oskar Hudales, Janko Glazer), na Hrvaškem (Ksaver Meško), v italijanskih taboriščih (Emil Frelih, Cene Vipotnik, Milena Mohorič, Dušan Ludvik, Igo Gruden idr.) in v nemških koncentracijskih taboriščih (Erna Muser, Katja Špur, Fran in Vera Albreht), zlasti, ker nekateri niso pisali samo v slovenskem jeziku.«⁶⁹

2. 3. Alma, znamenita Slovenka, »izjemna nekdanj, danes, kadar koli«

Karlinova je bila sicer pristašinja visoko kulturnih in miselnih (idealističnih) človeških vrednot, ki so bila del njenega domačega okolja že iz otroštva, izhajajočih večinoma iz nemške duhovno-zgodovinske podlage, in so ji pravzaprav pomenile visoko evropsko civiliziranost, ki – če se jo seveda tudi realno živi – omogoča duhovno, umsko in telesno

⁶⁸ Gl. Cesar, E.: 2000. Str. 234.

⁶⁹ Prav tam.

balansiranost posameznika ter mir in red v družbi sploh. Seveda je ves ta vrednostni sistem opazovala in ocenjevala glede na različne družbe in njihove kulture drugod po svetu. Kar koli izven tega okvirja je – na podlagi jasnih konkretnih argumentov – videla kot »degradiranost«. Kazala se ji je v mnogih družbenih problemih (otroci rasno mešanih zakonov, ki nimajo nikjer svojega doma; mnogoženstvo zgolj za zadovoljevanje moških spolnih potreb, ki popolnoma poruši vrednoto družine; manjvrednost žensk; neizobraženost, ki vodi v najbolj grobe oblike izkoriščanja ter zlorabljanja predvsem otrok in žensk ipd.), ki so ji bili motivi in teme v njenih literarnih delih. Tako bi jo spričo vseh realnih, dejansko obstoječih problemov, zgolj zaradi tega, ker je rekla »bobu bob«, resnično ne mogli (nje osebno ali njenega literarnega dela) označiti za npr. rasistično in tudi za izrazito feministično ne. Podobno, kot smo videli, da bi njeno kritično opažanje (in pisanje) vedno večjega duhovnega, političnega in družbenega kaosa v tedanji Evropi, v domačem Celju in nenazadnje v rajhovski Nemčiji težko imeli za pronemško, kaj šele za nacistično.

Alma Karlin (levo) s prijateljico Theo Gamelin Schreiber

skoraj brez denarja okoli sveta, piše za petindvajset časopisov, korespondira z desetimi ljudmi po svetu na dan, napiše petsto pesmi in okoli šestdeset literarnih del, brez vsakega dvoma izjemen, nekdanj, danes, kadar koli. Ljudje jo poznajo kot svetovno popotnico in pisateljico. Ne

Sonja Dular za pozno odkrivanje Karlinove med Slovenci vidi vzroke v njej nenaklonjeni povojni politični klimi in za rojstno Celje nenavadnem življenjskem stilu (asketski, samotarski, čudaški, z »dušno sestro« Theo itd.). Dularjeva skozi mnoge članke in spremne besede k prevodom generira še en pomemben vidik osebnosti in dela Alme Karlin. Z njeno biografijo se je ukvarjala »z vidika ženske, njenega svetovljanstva in intime, ter še zlasti z njenim notranjim razkolom med, arhaično rečeno, svet(n)imi in posvetnimi zadevami«.⁷⁰ Po besedah Dularjeve pa je Alma Karlin tako izjemna za takratne in današnje čase zato, ker »je človek, ki se vsak dan nauči deset besed v desetih jezikih, sestavi desetjezični slovar, gre

⁷⁰ Intervju s Sonjo Dular (Alma Karlin: Izjemna nekdanj, danes, kadar koli). Gl.: <http://www.narobe.si/stevilka-7/knjiga-sonja-dular-alma.html>.

morejo je pa uvrstiti v nobeno od znanstvenih ali družbenih kategorij; ni prava antropologinja, ni prava književnica, ni prava feministka. Nečesa ima preveč in hkrati nečesa premalo. Njen pogled plava nad spolnimi, rasnimi in verskimi prepričanji, in to je in bo vedno aktualno. /.../ Bitje onkraj spola in odsotnost običajne ljubezenske ekonomije je neizpodbitna posledica tistega, čemur je bila zapisana vse življenje: umetnosti notranje poti spoznavanja same sebe. Njena dela so prežeta z mistiko, metaforiko in retoriko teozofskega svetovnega nazora. Nadčutno spoznanje enega zanjo ni teorija, je resnično izkustvo. /.../ Prepričana sem, da jo bodo še prevajali in da bo dolgo navdih za marsikaterega ustvarjalca ali ustvarjalko pri nas in na tujem»⁷¹

Po besedah Sonje Dular je bilo treba počakati na kulturne in ženske študije, ki so tudi pripomogle, da se je širša javnost opogumila in Almo Karlin končno vzela za Slovenko. Tudi Karlinova sama v svoji avtobiografiji *Ein Mensch Wird* zapiše, da je »vsaka vez okov, utež, ki zavira korak. Iz tega razloga je pot do vrha za žensko težja in napornejša, ker je praviloma bolj vezana na ljubezen in bolj lačna ljubezni. Moški se lažje osvobodi, lažje hodi sam in zato je med velikimi svetovnimi imeni več moških kot žensk. Le kdor ne kroži okoli nikogar, je popolnoma svoboden. Visoka cena, ki jo je ženska redkokdaj pripravljena plačati ...«⁷²

Alma Karlin je bila precejšen trn peti svojemu družbenemu okolju že zato, ker je bila za žensko takrat tolikšna izobraženost izjema, neporočenost (z izjemo redovnic in učiteljic, za katere je bil celibat nuja) nenavadna revolta, popolna predanost kakšni veji umetnosti pa prej dodatno čudaštvo kot pa pot k javnemu uveljavljanju in priznanju. V zvezi s povezovanjem Karlinove in feminizma v njeni literaturi pa bi se dalo reči, da je do (civilizacijsko degradiranih, neotesanih ipd.) moških sicer lahko izjemno kritična (predvsem v potopisni trilogiji), vendar je prav tako objektivno kritična do (npr. zahodnjaških moralno sprijenih) žensk. V svojih literarnih delih, ki se umikajo od (očitne) avtobiografskosti, pa gre preko kritičnega vrednotenja enih ali drugih. V romanih, novelah in črticah so to pač literarni subjekti s svojo vlogo oz. z vlogami v celotni zgodbi – s svojimi karakternimi kvaliteta in pomanjkljivostmi; sicer prevladujejo ženski liki in teme, povezane predvsem z življenjem žensk v različnih civilizacijskih okoljih, vendar v okviru njihove objektivne (literarne) realnosti. Bodisi da gre za preprosto hči rasno mešanih zakoncev bodisi za budistično nuno – pred bralca stopajo kot realne osebe, ne povzdignjene in ne minimalizirane.

⁷¹ Prav tam.

⁷² Tipkopis prevoda Mateje Ajdnik Korošec, str. 156.

V okviru znanih življenjepisnih podatkov o Almi Karlin pa zanimivo ni do zdaj nobenih dokazov, da bi se angažirala npr. v kakšnih slovenskih javnih razpravah o »ženskem vprašanju« (kot npr. Pavlina Pajk, Elvira Dolinar, Zofka Kveder), ali pa da bi sodelovala npr. s Splošnim ženskim društvom v Ljubljani⁷³, Slovenskim ženskim društvom v Mariboru ali z Ženskim društvom v Celju⁷⁴ in npr. z Jugoslovansko žensko zvezo, ki je bila del Mednarodne ženske zveze. Najbrž so bila vsa ta združenja kljub svoji mednarodnosti in tudi kulturni angažiranosti za Karlinovo vendarle preveč omejujoča s svojo narodnobuditevno, politično naravnostjo, ali pa z nekoliko kontradiktornim zavzemanjem za »zaščito« žensk, ki so v tistem času poleg svoje pomembne naravne materinske in tradicionalne gospodinjske vloge pridobivale še množico drugih družbenih vlog, v katerih so se mogle/morale dokazovati. Marsikaj od tega je bilo v primeru Karlinove težko združljivo ali pa to enostavno sploh ni bilo mogoče (npr. zakonsko družinsko življenje in umetniško ustvarjanje, politika in »družinski mir« itd.). Njene trditve, da je brez domovine in državljanstva, hkrati pa življenje neporočene ženske, sicer v celibatu, pa vendar izven samostanskih zidov, in to s svojo »dušno sestro« najbrž dovolj govori samo zase, oz. zakaj bi Karlinova težko bila članica takih društev. Kolikor je o ženskah v različnih kulturah pisala, je osebno spolno identifikacijo prešla.

3. »SVETOVNA« ALMA KARLIN

3. 1. »Nenacionalno« literarno ustvarjanje

V svetovni književnosti lahko najdemo nemalo primerov avtorjev, ki iz različnih vzrokov praviloma niso pisali v jeziku, skladnim s svojim državljanstvom. Na področju Evrope se z integracijo nemške literarne produkcije v drug nacionalni literarni sistem ne srečujemo samo v okviru slovenskega literarnega sistema. Poglejmo skoraj identični primer z Almo Karlin, Franza Kafko.

⁷³ Ustanovile so ga ljubljanske ženske, delovalo pa je od 1901 do 1941, poleg zavzemanja za socialno enakopravnost spolov, zaščito žensk in otrok ipd. predvsem z namenom organiziranja »izobraženega, samostojnega ženstva« v dodatno oporo narodu. Težišče je bilo predvsem na vzgajanju narodno zavedne in izobražene generacije žensk, ki bo sposobna vzgajati svoje otroke, se zaposliti in biti dejavna tudi v javnem življenju. Gl. članek Mateje Jeraj: *Slovenska ženska društva med obema vojnama (1818-1941)*. Spletna stran: <http://www.arhivsko-drustvo.si/publikacije/arhivi/pdfxxiii2/sl%20zenska%20drustva.PDF>.

⁷⁴ Ustanovljeno je bilo leta 1919 in se je ukvarjalo s socialnim delom ter budilo v slovenskih ženskah narodno zavest. Ko pa je leta 1921 začelo v Celju delovati Kolo jugoslovanskih sester, se je to društvo posvetilo "izključno kulturnemu delu". Gl. Mateja Jeraj: *Slovenska ženska društva med obema vojnama (1818-1941)*.

Zanimivo so podobnosti očitne že v njuni biografiji. Avtorja sta rojena v istem desetletju, Kafka leta 1883, Karlinova 1889. Oba sta bila telesno šibkejša, najbrž tudi zaradi tega bolj introvertirana; posebno ju je privlačila literatura kot vhod v lasten notranji svet in poduhovljenost. Kljub svojim slovanskim koreninam (torej češkim oziroma slovenskim) sta bila zaradi takratnih družbenih pogojev nemško izobražena, nemščina je bila njuna materinščina, v nemščini sta kasneje tudi pisala, čeprav sta živela v slovanski družbeni sredini in v slovanski državi (Češka in v primeru Karlinove Jugoslavija oziroma Slovenija). Življenje Kafke in Karlinove je v mladosti zaznamovala obupanost zaradi razcepljenosti med neizmerno osebno željo po popolni predaji literarnemu ustvarjanju in družbeni pritiski: pri Kafki predvsem želja staršev, da bi se njihov sin posvetil družinskim trgovskim poslom, v primeru Karlinove pa predvsem materina pričakovanja, da bo hči živela kot takrat povprečna meščanska ženska oziroma žena. To ju je vodilo do svojevrstne trmaste ustvarjalne revolte, osebnostno pa ju je iz vsega tega izhajajoča obupanost podobno vodila do osamelosti, odtujenosti, nezmožnosti vzpostavitve zakonskega in družinskega življenja, tudi do samomorilskih misli ter poskusov. Obema se je zdela zakonska zveza moteča za njuno razmerje do literature in ustvarjanja, zato je tudi nista nikdar (do konca) realizirala.

Pri njunem pisanju je npr. zanimiv podatek, da pri obeh prvo izdano avtorsko literarno delo datira iz časa, ko sta bila stara 29 let: pri Kafki gre za knjigo *Opažanja* (1912), Karlinova pa objavi dramo v treh dejanjih, *Die Kringhäusler* (1918). Podobno kot lahko razberemo iz izjav Karlinove v njeni avtobiografiji o odnosu do literarnega ustvarjanja, je tudi npr. iz Kafkovega dnevnika razvidno povečevanje pisanja literature v »molitev«, v njegov »boj za samoohranitev«, v bistvo njegove eksistence. Nobenemu torej literarna ustvarjalnost ni pomenila (zgolj) možnosti zaslužka; konec koncev tega nihče od njiju tudi ni doživel, kajti vsa dela enega in drugega avtorja so javnost v polnosti dosegla po zaslugi življenjskega prijatelja, Maxa Broda pri Kafki in Thee Schreiber Gammelin pri Karlinovi – šele po smrti avtorjev.

V literarnem ustvarjanju obeh avtorjev je po takrat sodobni modernistični maniri očitna stalna prisotnost avtobiografskosti (predvsem npr. odtujenost od življenja, stalni neznosni občutki krivde, izmikanje absolutnega ipd.), tesno povezovanje literature in življenja, prenašanje težišča resnice iz zunanjega v osebni notranji svet, (negotov) azil v iskanju duhovne transcendence, absolutne resnice, ki je v zunanjem svetu ni več. Judovski hasidski nauk je ni mogel prezentirati niti za Kafko osebno niti za njegove literarne osebe. »Človek je obsojen na

eksistenco, katere smisel mu je nepoznan, ker mu je odtegnjena najvišja resnica. Njegova krivda je nedvomna, saj gre za apriorno krivdo, krivdo izvirnega greha, za katero je kazen izgon iz raja, torej človekova smrtnost [...]. Kafka piše vedno iz sebe in o sebi v svetu, ki se je zgrnil nadenj na začetku doslej najbolj nihilističnega stoletja in ga je pisatelj s tem, da je opisal njegove povsem stvarne, a pod površjem delujoče mehanizme, razgalil v njegovi najbolj skriti, v svoji razstavljeni goloti, mučni in absurdni resničnosti.»⁷⁵

Karlinovi pa je za razliko od Kafke absolutno vendarle dosegljivo – osebno skozi globoko intimno duhovno prakso, njenim literarnim osebam pa očitno skozi zvesto sledenje svoji kulturni in duhovni tradiciji in svojim vlogam znotraj nje. Tako avtorica kot njeni literarni subjekti ne ostajajo sredi evropskega nihilizma in absurdnosti. Potovanja, »pustolovskost«, spoznavanje drugih, eksotičnih kultur, življenje pod drugačnimi kulturnimi in civilizacijskimi normami ni le geografski, temveč tudi duhovni eskapizem. V takem okviru ne ostajajo ujetniki svoje zavesti, ampak »doživljajo« odreditve tako za časa svojega življenja ali pa vsaj po njem, predvsem zato, ker na kakšni dejanski geografski ali zgolj svoji življenjski poti človeško in duhovno dozori – tako kot Alma Karlin osebno s svojim razumevanjem karme, reinkarnacije, usmiljenja, poslanstva umetnosti itd. tudi njene literarne osebe. Npr.: Rina Klausner (*Modri mesec*) kljub svojim najstniškim letom in dekliškem uporništvu na poti iskanja mesečevega kamna po Tibetu dozori osebno in duhovno ter se srečno poroči; mlada hohensteinska baronica, Alfova mama, kljub svoji sprva človeški »omejenosti«, z asketskim in poduhovljenim življenjem vdove postane dovolj duhovno introspektivna, da spozna v sinu dušo dvojčico, angela, ki jo vodi v pravo duhovno življenje; budistična nuna Me Ho (*Pod Košatim očesom*) kljub svoji mladosti in duhovni šibkosti zaradi svojih posvetnih želj vztraja v svoji duhovni praksi, se znotraj nje razdaja pomoči potrebnim ljudem in duhovno evalvira itd.

Nekompatibilnost avtorjeve narodnosti po rojstvu in jezika, v katerem je pisal svoja dela, s tem pa problematičnost uvrščanja v krog določenega nacionalnega literarnega sistema torej ne srečujemo le na področju slovenske literature. Z literarnim upovedovanjem splošno človeškega – seveda vsak s svojega specifičnega zornega kota – tako Kafka kot Karlinova gotovo presegata meje samo enega literarnega sistema. Očitno pa v določenih okoliščinah, z drugim razumevanjem to sploh ni tolikšen problem – če sploh je še.

⁷⁵ Virk, Tomo: 1998. Str. 215.

3. 2. Konceptualizacija pojma svetovna književnost

Predvsem z začetkom 20. stoletja so razne vedno bolj globalne ekonomske, socialne in politične spremembe začele povezovati različne dežele sveta. Tudi na področju literature so se posamezne nacionalne književnosti začele stekati pod enotnejši pojem svetovne književnosti. Vpliv evropske književnosti kot večje skupne enote se je razširil v ameriško, azijsko in afriško ter obratno: tudi evropska književnost je hkrati sprejemala ameriške književne vplive, literaturo drugih geografsko oddaljenih narodov, prav tako tudi književne tradicije npr. starih orientalskih kultur ipd. S tem so se razlike med takratnimi sodobnimi posameznimi nacionalnimi književnostmi začele manjšati in pridobivati drugačen status. Namesto razlik, izhajajočih iz državnih, nacionalnih in kulturnozgodovinskih mej ter specifičnega nacionalnega literarnega izročila, predstavljajo zdaj temelj knjižnega razvoja posamezne književne smeri, gibanja in tokovi, ki so se po več ali manj prostih poteh medsebojnega vplivanja v posameznih nacionalnih književnostih različno pojavljali.

Kolikor so specifične svetovne razmere predvojne, vojne in poveljne stvarnosti (tako v času prve kot druge svetovne vojne) ločevale posamezne države in narode, so nedvomno bistveno vplivale tudi na splošno krizo človeške zavesti, na nova iskanja možnosti človekovega materialnega in duhovnega preživetja ter s tem povzročile posebno sočloveško, skoraj ezoterično povezovanje.

Literarni ustvarjalci generacij s preloma iz 19. v 20. stoletje so skusili tako splošno stanje v svojih matičnih domovinah, neredki so samoiniciativno potovali na razna »krizna področja« in tam izkusili tudi največje bolečine tistega časa in prostora, mnogi so bili zaradi spremenljive domače politike pognani v svet, spet drugi so končali kot žrtve zank raznih represivnih sistemov. Eno glavnih skupnih značilnosti takratnega literarnega ustvarjanja pa gotovo predstavlja dejanski premik iz njegove narodnokonstitutivne vloge v osebno izpovedno, družbeno-kritično, skratka v splošno človeško.

V zadnjih dveh desetletjih *»tako kot globalizacija nasploh tudi globalno razmišljanje na področju literarne vede pomeni zavračanje nacionalne organiziranosti (torej nacionalne književnosti) in poudarek na globalnem, to pa je zdaj na področju literarne zgodovine očitno prepoznano kot svetovna književnost /.../.«*⁷⁶

⁷⁶ Virk, T.: 2007. Str. 184.

Virk ugotavlja, da je današnja rehabilitacija pojma 'svetovna književnost' v komparativistiki smiselna in popolnoma upravičena. Pomeni pravzaprav možnost in nujno kritično avtorefleksijo lastnih konceptualnih predpostavk z bolj »demokratično« literarno zavestjo, ki npr. komparativista postavlja pred izzive sodobnega svetovnega, medkulturnega, globalnega, (med)kulturnega sistema. Današnja odprtost literarne zgodovine za rehabilitacijo zgodovinsko prezrtih, zatiranih, po krivici spregledanih in drugačnih daje možnost pisanja lastne »prezrte zgodovine«, ki obstoječo literarnozgodovinsko sintezo pomembno dopolnjuje in jo vsebinsko korigira. Primerjalna književnost ima s svojo metodološko pluralnostjo, interdisciplinarnostjo, transnacionalnostjo in medkulturološkostjo na področju literarne zgodovine »priložnost za najustreznejše odgovarjanje na izzive sodobnosti, ki jo zaznamujeta multikulturalnost in globalizacija. Eden od takih izzivov je nedvomno tudi koncipiranje zgodovine svetovne književnosti.«⁷⁷

Konceptualizacija svetovne književnosti je ena glavnih nalog primerjalne književnosti od preloma v 21. tisočletje. V Goethejev koncept svetovne literature naj bi spadala literatura, ki posreduje med individualnimi literaturami in narodi ter poskrbi za izmenjavo njihovih idealnih dobrin, kar so torej dela, ki presegajo nacionalne meje in jih sprejmejo tudi drugod. Taka literatura je del nadnacionalne literarne komunikacije, stanje duha, potek literarnega kroženja in sredstvo medkulturnega razumevanja. Med raznimi variantami skozi dobro stoletje, povzemajočimi ali pa tudi oddaljujočimi se od tega koncepta, Virk kot najnovejši odmeven poskus konceptualizacije pojma svetovna literatura povzame Davida Damroscha (*What is World Literature*, 2003):

»/.../ svetovna književnost zaobsega vsa literarna dela, ki krožijo onkraj kulture svojega izvora, bodisi v prevodu ali v svojem izvirnem jeziku. /.../ V najširšem smislu bi lahko svetovna književnost zaobsegala vsako delo, ki je kdaj koli preseglo svojo domačo bazo«, a s to omejitvijo, da mora imeti aktualne bralce: delo je dejansko delo svetovne književnosti, »kadar koli in kjer koli je dejavno navzoče v literarnem sistemu zunaj svoje izvirne kulture.«⁷⁸

Po Damroschu pomeni preučevanje svetovne književnosti pravzaprav preučevanje kroženja, prevajanja in proizvodnje literarnih del. Vendar svetovno književnost ne predstavlja neobvladljiv korpus besedil, do katerih ob tem pridemo, temveč način branja – »oblika distanciranega ukvarjanja s svetovi onkraj našega prostora in časa.«⁷⁹ Damrosch to

⁷⁷ Virk, T.: 2007. Str. 172.

⁷⁸ Virk, T.: 2007. Str. 192.

⁷⁹ Virk, T.: 2007. Str. 194.

demonstrira s podrobnim branjem in spremljanjem čeznacionalne in transkulturne usode nekaterih znanih besedil, med njimi tudi Kafkovih. Uvrščanje literarnega dela v svetovno književnost ni odvisno od vrednotenja v okviru posamezne nacionalne književnosti, ampak od recepcije njegovih prevodov v drugih kulturah in v literarnih delih drugih pisateljev ter pisateljev. Torej je literarno delo, katerega univerzalnost je prepoznana tudi zunaj meja njegove lastne kulture, svetovno.

3. 3. Duhovno in literarno svetovno »potovanje« Alme Karlin

Podrobnejše raziskave argumentov če, kako, koliko itd. literarno ustvarjanje (ali posamezna literarna dela) Alme Karlin spadajo v sklop svetovne književnosti, bi gotovo dale ponovno obširno gradivo in jih zato moje diplomsko delo ne zajema. So pa že ob tem najbrž dovolj jasna nekatera dejstva, ki kažejo na svetovno »duhovno potovanje« osebnosti Alme Karlin in svetovno »literarno potovanje« njenih del (še danes) ter bi lahko govorila temu v prid. Avtorica je s svojimi originalnimi deli prisotna v nemškem literarnem sistemu, s prevodi torej tudi v slovenskem, finskem, angleškem (oziroma ameriškem), tudi v poljskem itd. Svoje najbolj »domače« pragove – tako slovenskega kot nemškega – je že zdavnaj prešla. Po svetu je prisotna kot izjemna popotnica svojega časa, ženska osebnost, avtorica pisateljica v sklopu predvsem potopisne, pustolovske literature in literature »ženskih vprašanj« 20. stoletja. Njeno osebnost promovirajo razstave njenih zbirk in del po Evropi in svetu, prisotnost njenega literarnega ustvarjanja v različnem obsegu in medijih.⁸⁰ Avtorji jo nedosledno predstavljajo kot avstrijsko, nemško, slovensko popotnico, zbirateljico, pisateljico, včasih nacionalno etiketo enostavno izpustijo.

Dejstvo pa je, da literarna dela Alme Karlin presegajo okvir zgolj enega nacionalnega literarnega sistema – bodisi nemškega bodisi slovenskega – in v marsičem ustrezajo karakteristikam del svetovne literature: receptivno torej presegajo zgolj en nacionalni literarni

⁸⁰ Npr. v poljski četrtletni publikaciji *Zeszyty Literackie*, št. 93 (2006), ki odkriva literarne obdelave človekovih potovanj, je ob prozi Kurta I. Lewina, Tomasa Venclova, „klasičnih“ avtorjev, kot so Laurence Sterne, Hugo von Hofmannsthal in Jerzy Stempowski, vključena tudi Alma Karlin z odlomkom *Jak opłynęłam świat dookoła* (*Kako sem objadrala svet*). Gl.: <http://www.eurozine.com/journals/zeszytylit/issue/2006-06-12.html>. Na radiu Glasgow je Zoe Irwing predstavila portret Karlinove v okviru oddaje *From Glasgow with Sound*. Gl.: http://www.radiophonic.org/grille/dim-sun/?lang_pref=en.

sistem, svoj kulturni izvor kompleksno presegajo, so sredstvo medkulturne komunikacije in imajo svoje aktivne bralce, ki jih – vedno aktualna – nagovarjajo.

Ah, moje hotenje je ostalo daleč pod mojo mejo ideala, toda želim, da me v mojih knjigah vidite takšno, kakršna pač sem, brez olepševanj, brez strahopetnega prekrivanja določenih slabosti, in zato upam, da bodo tu in tam pomagale kakšnemu bojevniku na morju usode, ker se bo – ko bo spoznal posledice mojih slabosti in zmot – izognil podobnim zadevam v svojem življenju. In končno je v prvi vrsti t o namen našega pisanja.

*Človekove izkušnje so opozorilna znamenja in kažipot za naslednike ...*⁸¹

⁸¹ Iz tipkopisa avtobiografije *Ein Mensch wird*, prevod Mateje Ajdnik Korošec, str. 155.

VI ZAKLJUČEK

Način in ideje, po katerih je Alma plula v času svojega življenja (izrazito svetovljanstvo, življenje samostojne, vsestransko izobražene ženske, predane umetnosti; za takratni čas nenavadna duhovna ozaveščenost, pisanje v nemščini med dejansko slovensko sredino njenega rojstnega mesta Celja, predvsem pa njeno skoraj do danes težko razumljivo narodnostno, versko in spolno neopredeljevanje), so bile takrat zanjo obremenilne in ji velikokrat blokirale tako njeno vsakdanje preživetje kot pogosto tudi družbeno uveljavljanje skozi literarno ustvarjanje. In taiste »domine«, ki so Karlinovo takrat nezadržno in stalno znova prekucavale že na rob fizičnega in psihičnega propada, danes pravzaprav fascinirajo! Že približno dve desetletji smo lahko priče njenemu intenzivnemu preporodu.

Alma Karlin je v času svojega življenja zaradi svojega potovalnega podviga in izjemno branih literarnih del stopila v javnost na nemškem govornem področju kot zelo popularna avtorica, predavateljica, intelektualka, svetovljanka. Tudi v rojstnem Celju se je slovenska sredina zanimala zanjo že od njenih popotnih člankov v lokalnem nemškem listu *Cillier Zeitung*, njena popularnost v javnosti pa je po prihodu s potovanja naraščala tudi zaradi cikla dobro obiskanih predavanj z različno tematiko o preživetju plovbi okoli sveta.

V času deset let pred drugo svetovno vojno, med njo in do avtoričine smrti leta 1950 jo je v vsaj navidezni, pa vendarle grobi družbeni »pozabi« tiščala za okolico nedvomno težka doumljivost kompleksnosti njenega položaja: nemščina kot materni jezik je bil v nasprotju z njenim družbeno-političnim (ne)delovanjem (zoperstavljanje okupatorskim rajhovskim Nemcem in hkrati nekoliko nepristransko sodelovanje s partizani). Karlinova se s politiko nikdar ni hotela ukvarjati, vendar si tudi nikakor ni mogla zatiskati oči. Ogrožanje humane človeške družbe s strani nemškega nacizma je spoznala zelo hitro po njegovem vzniku v Nemčiji; tuje pa ji niso bile niti napake velikopoteznih zamahov komunizma in socializma doma (za katerim je prav tako slutila nemalo takrat bližajočih se težav in grozot – pač za drugi del populacije), ki je prav tako velikokrat zanihal od humanega, človeškega, etičnega – kar se danes izkazuje za resnično in kot izjemno trpek priokus v marsičem nerazrešene novejšje nacionalne zgodovine. Neumeščanje na eno ali drugo politično stran pa je doma nedvomno dolgo metalo precejšnjo senco na Almo Karlin tudi po njeni smrti in jo puščalo vnemar. Šele zadnje desetletje prejšnjega stoletja je končno prineslo intenzivnejše odkrivanje, razkrivanje, promoviranje osebnosti Alme Karlin, njenega zbirateljstva in literarnega dela; predvsem pa je to desetletje skozi mnoge splošne svetovne, evropske in tudi domače družbene spremembe

doprineslo k vrednotenju določeno nepristranskost – vsaj glede na prej omenjene, dejansko neosnovane, pa vseeno dolgo ohranjajoče se spolitizirane pomisleke.

Čeprav so izjemno osebnost Alme Karlin v slovensko javnost več ali manj najprej lansirali etnološki krogi, so jo slovenski prevodi njenih literarnih del nedvomno poglobljali in dali mesto v slovenskem literarnem sistemu kot delu splošne nacionalne kulture, v katerem je ob današnjem procesu družbene globalizacije, spreminjajočih se konceptov narodnosti, nacionalne književnosti in konceptualnih premikov znotraj same literarne vede v tem času več tudi strokovnega razumevanja in tolerantnosti za »posvajanje«⁸² Alme Karlin.

V okviru slovenskega literarnega sistema bi torej mogli ali celo morali brati in imeti literarna dela Alme Karlin predvsem kot pripovedi takratnih splošnih družbenih in posameznikovih problemov; (osebnih) duhovnih iskanj, padcev in vzponov; življenjskih realitet, predvsem trpljenja, smrti, medživljenjskega prehajanja itd., torej vsega, kar je bilo del takratnega realnega življenja in razmišljanja tudi slovenskega intelektualca in meščanstva. Vsaj to, predvsem pa s slovenskimi prevodi tudi na Slovenskem vedno bolj priznana in očitno dobra recepcija njenih literarnih del med slovenskimi bralci gotovo lahko navajata k temu, da Alma Karlin (tudi s svojim biografskim in literarnim mestom v novejših knjigah o znamenitih Slovencih in Slovenkah) enostavno postaja oziroma *je* del slovenskega literarnega sistema. Sploh zadnjih deset let Karlinova v slovenskih prevodih vztrajno in nezadržno vstopa v slovensko literarno zavest, pri čemer vsako njeno »na novo odkrito«⁸² delo ponuja svojevrstne, nove aspekte na njeno osebnost in literarno ustvarjalnost. Kot znamenita Celjanka⁸² pa je s svojim delom jedrnato opisana npr. v naslednjih besedah: »/.../ *nemara nikogar nemško pišočega (z izjemo Valvasorja seveda) Slovenci nismo sprejeli tako za svojega in našega kot prav njo. Alma Karlin je v nemščini pisala o geografskih in miselnih svetovih, ki jih velika večina Slovencev in Celjanov ne bo nikoli videla in doumela, in vendar je tako slovenska in celjska.*«

Atributi, s katerimi je Karlinova del slovenskega literarnega sistema, bi jo hkrati skoraj enakovredno lahko razvrstili v nadnacionalno, svetovno literaturo. Njena literarna dela preveva predvsem avtoričina osebna občutljivost za takratno vidno izčrpanost in bolehanje človeške zavesti, ki jo je poskušala ponovno dvigniti z vsemi svojimi umetniško ustvarjalnimi in duhovnimi močmi, pri čemer je zastavljala za to svoje življenje – kot poslanka duhovno in umetnostno lepega, dobrega, človeško povezujočega, vendar v svetu, ki je bil globoko razbrazdan od vojnih bolečin ter krivic prve in nato druge svetovne vojne, ki je bil politično in

⁸² Žižek, Aleksander: 2004. Str. 56, 57.

gospodarsko negotov, ne nazadnje pa tudi še tako neznan in težko doumljiv v svoji kulturni mnogoterosti. V evropskem in svetovnem kontekstu je Karlinova v svojem času v pripovedništvu tematsko ažurno segala čez nacionalne in državljanske meje (predvsem na Kitajsko, Japonsko in v Južno Ameriko), v okultizem, daljnovzhodno obredje, južnoameriško vraževerje, duhovnost (budizem, teozofija, krščanstvo), v splošne družbene in posameznikove probleme itd., kar predvsem realistično in že naturalistično popiše.

Karlinova je pisala predvsem zaradi nuje, da sporoči mnoge življenjske zgodbe posameznikov in situacije v skupnostih; da svoja spoznanja o različnih svetovnih kulturah prenese v čim širšo javnost, da jo seznani z najrazličnejšo drugačnostjo (posameznikov, kultur, civilizacij itd.), poučuje in širi meje spoznanj svojih bralcev, evalvira njihovo osebno in občo človeško zavest. Ravno s to zazrtostjo v druge geografske, zgodovinske in duhovne svetove pa avtorica s svojo literarno ustvarjalnostjo presega meje zgolj enega nacionalnega literarnega sistema in je del širšega, svetovnega literarnega konteksta.

DODATEK 1: Izjave Alme Karlin o njeni jezikovni, narodnostni, državni in duhovni opredelitvi

Iz časa potovanja okoli sveta Alma Karlin v potopisu *Samotno potovanje* opisuje svoj pogled na takratno politično stanje v svetu, na svoje državljanstvo, narodnost in jezik tako:

Povojni popadki so bili hujši kot sama vojna, vendar se nisem zavedala njihove teže. Potem ko sem preživela začetek vojne v sovražnikovi deželi – v Londonu, eno leto na Norveškem in eno na Švedskem ter se potem vrnila skozi zavezniško Nemčijo v Avstrijo in tu gledala vso vojno bedo, sem postala skoraj brez vednosti in volje državljanka tuje države. (7)

Zame, ki sem bila nemška pisateljica, je bilo to (Francija namreč, op. a.) strogo prepovedano področje, toda česar človek ne ve, ga ne vznemirja, in moj potni list kraljevine SHS mi je dajal nedolžen videz. (27)

Zaman sem poskušala navezati stike z rajhovskimi Nemci. Ni jim bilo prav, da sem nekdanja Avstrijka. Maloštevlnim Angležem in Francozom se nisem upala približati in tako sem bila v tej sovražni deželi sama in zapuščena. (str. 92)

/.../ sem videla film (na krovu ladje, s katero je potovala, op. a.), ki je prikazoval grozodejstva Nemcev v najhujši obliki: posilstva, ubijanje in izstradanje otrok, požige, umore in tako naprej. Vse to pa so videli Azijci, ki niso mogli vedeti, da gre pri teh filmih za hujskaško politiko, ki se je celo pri nas med vojno izvajala v milejši obliki in je danes izgubila vsakršen pomen. Vendar pa je takšen film milijonom in milijonom ljudi vcepil prepričanje, da na svetu ni hujše sodrge, kot so rajhovski Nemci. Ni mi šlo v glavo, zakaj ni Nemčija močnejše ukrepala proti prodaji takšnih filmov, ki so žalili podobo naroda. To je bilo vendar žaljivo in čutila sem, da bi se morala takšni stvari odločno upreti, tudi če bi šlo za sovražni narod. (str. 224)

Dejansko me s političnega vidika ne bi smel zaposliti (nemški veleposlanik na Japonskem, op. a.). Če bi bila Avstrijka, bi še šlo, tako pa sem bila Jugoslovanka. Ker pa sem svoja dela izdajala pri nemških založbah in so moje članke objavljali v rajhovskih časopisih in ker takrat v Tokiu ni bilo za to delovno mesto primerne osebe, je zamižal na eno oko. (str.247)

Dr. Solf (veleposlanik, op. a.) je bil pri Japoncih izredno priljubljen. Veljal je za pametnega in družabnega človeka, ki je v njih zbudil zelo veliko zanimanje za Nemčijo. To prijateljstvo pa na politični ravni ni bilo tako zelo očitno, saj je Japoncev strah Anglije in si morajo prizadevati, da s to velesilo vzpostavijo pravilen odnos. Drugače pa je bila Japonska – gotovo zaradi izkušenj in takta veleposlanika – zelo naklonjena Nemčiji. V časopisu si lahko vedno znova bral o revščini šolarjev v Nemčiji, ki so jim mali, pogosto revni japonski učenci pošiljali mnogo daril. Da, neki revni kmet, ki je prišel v velemesto, je našel pot do veleposlaništva in v boju proti nemški stiski prispeval svojo merico. Vendar pa so Japonci prej kot vsi ostali narodi priznali, da je Nemčija v vsakem pogledu premočna – tudi v znanju, miselnosti in značaju, kar krepi deželo kot vojno silo – da bi lahko kdaj propadla. (str. 269)

Vse to (primere mešanih zakonov, op. a.) omenjam zato, da bi posvarila mlade Evropejke, ki jih v Evropi mika čar vzhodnega sveta. Poleg tega, da se značaja ne ujemata, Evropejko, ki se poroči z Azijcem, njeni lastni rani pripadniki izobčijo iz kaste in živi kakor parija. Zadeva je mnogo hujša, kot si jo predstavljaš. Brez vsakršne zaščite je izpostavljena mržnji tuje rase; če pa išče pomoč na uradih belcev, ji nehote rečejo: »Za božjo voljo, kako ste mogli ...!« (str. 302)

Avstralija je za belce! Lahko bi naselili ogromna področja – zakaj ne z Azijci? Zakaj Amerika izganja Japonce? Ker tudi v Združenih državah kljub zahodnjaškemu vplivu ostanejo pravi Azijci. Zakaj jih Kitajci ne motijo? Ker so mirni in poznajo le pripadnost svojemu rodu, ne pa ljubezni do domovine in se z Evropejcem na zunaj ne enačijo. Ko pa se jim bo okrepil čut za lastno raso, bodo postali tako neprijetni kot Japonci. A vse to je konec koncev vseeno. (str. 379)

Če bi skrbi res povzročale sive lase (moji so ostali svetli, zaradi česar dvomim, o pravilnosti te domneve), bi za spremembo barve zadostovali zgolj pregledi potnih listov. Bog vas nima rad! Koliko cirkusa na skrajnem koncu sveta okoli takšne malenkosti in politično nenevarnega otroka kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, za katero niso tam še svoj živ dan slišali! Pustiti sem jim morala fotografijo (»Lahko je tudi grda – sami jo izberite!« me je

potolažila uradnica in poiskala sem najbolj grozno fotografijo, ki sem jo imela v kovčku) /.../ (str. 392)

/.../ jaz pa sem prenočila v Hendersonu (Nova Zelandija, op. a.), kjer prebiva veliko Jugoslovanov, ki iščejo damar (čudovito smolo kavrija). Živijo v okolici Hendersona, vendar jih nisem obiskala, ker nisem vedela, katerega od treh jezikov govorijo in če me bodo res sprejeli s tako velikim navdušenjem.

O tem, da lahko imaš danes v Evropi domovino, ki ti jo določa potni list, in domovino, ki ti jo določa jezik, v tujini nimajo pojma, in te čudne okoliščine niti dobri Novozelandci niti marsikateri drug narod ne more razumeti. Skoraj nikjer na svetu nisem našla konzula (razen v Sydneyu), a vsaka oblast mi je iz tega ali onega razloga skoraj teta (in kot takšna ne vedno prijazna), le britanska ne, a kadarkoli sem bila resnično obupana, sem se kot ženska zatekla k levu, ki me je varoval. (str. 406)

/.../ sem imela priložnost povedati, kako krivična so bila poročila v tisku o okrutnosti Nemčije ter pripovedovala o črni armadi ob Renu. Sem proti mešanju ras in o tem sem govorila z vsemi silami, vendar na način, da prisotni Francozi niso mogli ugovarjati ali biti prizadeti. Z bahavim razkazovanjem neke vrline v življenju ničesar ne dosežemo in prava narodna zavest je tista, ki nasprotnika prisili k temu, da sam od sebe – zaradi okoliščin – zakliče: »Kako velik, krepek narod!« Takrat namreč omenjeni verjame ... (str. 409–10)

Na grozo sem kozmopolitsko obrušena, a dostikrat sem v sebi zadrževala zajedljiv odgovor in burno, morda nič kaj velikodušno ravnanje, ker sem si rekla:

»Po tvojih izjavah bodo streljali na tvoj narod – narod, ki mu pripadaš po jeziku in potnem listu in ne boš osramočena samo ti, temveč vsi!« Zato sem vedno – čeprav nerada – molčala, če je beseda nanesa na razprtije med narodi. Pogosto sem na ta račun mnogo mesecev kasneje slišala, da smo nemško govoreča bitja menda lahko resnično prijazna, skromna in pripravljena pomagati.

Po mojem mnenju je prava in edina dopustna ljubezen do domovine tista, ki prikazuje svoj narod kot duhovno močnega in dobrega. (str. 409-410)

V Uroku južnega morja pa nadaljuje tako:

Konzul (na Novi Kaledoniji, op. a.) si je ogledal moj potni list in, ker sem tekoče žlobudrala francosko in mi je njegov konzulat že v več krajih v imenu mojega konzulata podaljšal potni list, je videl v meni otroka antante in mi brez vprašanja dovolil stopiti na otok. (str. 41)

Vsi so bili zelo dobri do mene (na plantaži Francozov na Novih Hebridih, op. a.), tudi potem, ko sem izdala, kateri je moj materin jezik, kajti pod tujo zastavo nisem hotela jadrati. To bi bila zloraba gostoljubja, in reči moram, da so bili zelo takti pri svojih izjavah, če so določeni politični zapleti ravno takrat razburjali duhove. Kljub temu pa se nisem počutila tako domače kot pri Angležih. Razlog je bila morda okoliščina, da so mi z leti postale angleške navade tako domače kot moje lastne in sem na britanskega leva mislila z resnično vdanostjo. Kjer leži njegova šapa, tam potuje ženska varno in v glavnem tudi prijetno. (str. 54)

Spet sem bila pri Angležih in jezik se mi je razvezal. Počutila sem se, kot da bi se vrnila domov. (str.74)

Že sam pogled na cesarsko-nemškega orla me je navdal s spoštljivo grozo, in dvakrat sem šla gor in dol, preden sem zbrala potreben pogum in prestopila prag posvečenega prostora (nemški generalni konzulat na Javi, op. a.). (str. 220)

V čedalje večjem obupu sem se slednjič podala na konzulat naših bratrancev (Čehov, op. a.) in zaprosila za podaljšanje ali za izdajo novega potnega lista, saj je bil moj že do roba poln. (str. 230)

Neskončna ovira zame je bilo moje nepoznavanje politike. /.../ Kot tujko me britanska politika ni zanimala, a v njej sem bila dovolj izušena in podkovana, da sem razumela osnovne poteze. O nemški politiki pa nisem vedela ničesar. (str. 249)

O odnosu do rase:

Večinoma smo mi, kristjani, v bistvu sebični, od čustev obsedeni pogani. Zakaj poskušamo spreobračati druge, preden smo sami spreobrnjeni? Kaj vidi črnc pri belcu drugega kot pijanstvo, slo po ženskah, ljubimkanje razočaranih žensk z drugimi Evropejci? Lakomnost po denarju, željo po izkoriščanju, uničevanje tabujev ...

In potem mu misijonarji pripovedujejo o neznanem Bogu, ko pa ima vendar svojega Akalo ali najvišjega duha, im nu poskušajo vsiliti nekaj, kar mu je popolnoma tuje. Za Evropejce je misijon čudovito zatočišče, za domorodce pa prisila, razen kadar dobijo zdravniško pomoč. (str. 84)

Kaj bi naredili Angleži za žensko, ki ima pogum, da izbere drugačno pot kot ostali! Moji ožji sodržavljani se niso brigali zame in medtem ko so prigrizovali skutin zavitek in pri tem srkali vino, so verjetno govorili:

»Saj ji ni nihče rekel, naj gre!« (str. 156)

Če so Nemci ljubeznivi, potem so res v nenavadni meri ljubeznivi, če so pa surovi ... (str. 302)

Nadrl me je (kancler na nemškem konzulatu v Kalkuti, op. a.), da sploh nisem Nemka (v tistem trenutku se nisem posebno sekirala za to), da je nesramno, da sem si dala pisma pošiljati k njim, da Jugoslovanke že ne bo zaposlil in tako dalje. (str. 302)

Priklonila sem se (uradniku na nemškem konzulatu v Kalkuti, op. a.) in zapustila prostor, potem ko je zahteval po eno rupijo za vsako pismo in ko mi je dokazal, kako pogubno je zame, če se hočem približati nemški oblasti. Iz tega sem spoznala, da nimam domovine – razen politične, ki je zapisana v potnem listu. In spet me je srce vleklo k Angležem. Če se lahko na koga obrnem, potem nanje, ki so me zmeraj obravnavali kot človeka, nikoli pa kot državljanko ali nedržavljanko. (str. 303)

Poletje je in preko Trbiža se peljem (v sanjah, op. a.) skozi prelepo, ljubljeno Gorenjsko, kjer dviga za Blejskim gradom Triglav s sedmerimi jezeri svojo mogočno glavo, kjer tečejo slapovi mimo modrega svišča in rdečega sleča, kjer sem kot otrok slišala pesem o rdečem sarafanu, ki pravi, da bodo prišle življenjske radosti in z njimi blaženost, a bodo kmalu izginile, in nikoli več se ne vrne mladostna rdečica na lica, izginila bo moč in čvrstost rok, s katero je mamica šivala redeči sarafan. Zakaj nisem doživela nobene blaženosti? Katera zla zvezda je stala na nebu ob uri mojega rojstva? (str. 376)

Po nekaj minutah so se odprla vrata in na pragu je stal (italijanski, op. a.) uradnik za potne liste kot steber pravičnosti. Prebral je moj dokument – potrdilo guvernerja iz Sinda – ki ga ni prevzelo, in nezaupno pripomnil:

»Vi niste Jugoslovanka!«

»Sem!« sem zatrdila.«

»To lahko vsak reče!« Nekdo pride iz dežele tigrov in hoče v mogočno kraljestvo ...! (str. 378)

Ponovno vživetje pod sedanjo (jugoslovansko) oblast je bilo mnogo lažje kot sem mislila. In zaradi tega sem opustila načrt, da bi odšla od tu. (str. 383)

O jeziku pa naslednje:

/.../ prosil me je namreč, da mu prevedem pismo iz hrvaščine v nemščino. Ne razumem niti besedice hrvaško, toda moje – predvsem pri modernih izrazih pomanjkljivo – znanje slovenščine mi je pomagalo odkriti smisel in nato sem mu prevedla pismo. (str. 224)

Imela sem veliko novih učencev (na Japonskem, op. a.) in bila prav zadovoljna. Nekateri so se učili angleščine, drugi francoščine, nekateri, ki so bili nenavadno prijazni, pa so se učili nemščine. (str. 243)

Leta in leta, dokler sem lahko, sem dajala vse svoje prihodke nemškim pisateljem, ki so trpeli zaradi razvrednotenja denarja. Šele v tem otoškem kraljestvu sem obdržala, kar sem zaslužila, in sicer samo zato, ker sem bila bolna in ker ni bilo nikjer prilike kaj zaslužiti. In kje sem bila jaz, ki sem se že šest let borila za druge? Ali je bilo zbrano znanje namenjeno samo meni? Kaj mi je pomagalo? Samo časopis iz mojega rojstnega mesta je objavil že okoli dvesto mojih prispevkov – vse brez plačila; in pošiljala sem jih samo z namenom pospeševati nemštvo. Revnejši, nemško govoreči ljudje, si niso mogli kupiti dragih nemških knjig, četudi so radi brali nemško. In ali ni bilo to, kar sem pisala, boljše od plitke pogrošne literature, ki so jo lahko poceni dobili? (str. 100)

In o občutku brezdomovinskosti/brezdomstva in samote:

Zbudila sem se (po napadu malarije, op. a.) premočena od potu (kar ne gre tako hitro, ker se moraš segreti od mrzlice do vročinske meje pri 41 stopinjah) in se presenečena ozrla po sobi. Niti pojma nisem imela, kjer sem, kako mi je ime, kaj iščem, koliko bi lahko bila ura in ali svetloba pomeni jutro ali bližajoči se večer. Imela sem le neprijeten občutek, da moram nekaj storiti. Začutila sem lastni jaz, videz zapletene osebnosti, brez imena in brez domovine. Srce mi je tako tolklo, da sem mislila, da mi ga bo razneslo, lasje so mi v divjih mokrih štrenah viseli po obrazu. Kje sem? (str. 80)

Vročina je popustila in počasi sem se ob dobri hrani okrepila. Nad mojo dušo pa je ležala senca brezdomja, in upanje, ki me je dolga leta privlačevalo kot zlato sonce, je začelo bledeti. Molila sem, naj mi bo dano na otokih umreti, če nisem izbrana za nekaj čisto posebnega, kajti za povprečnega človeka sem videla več kot preveč senčnih plati življenja. (Urok južnega morja, str. 100)

/.../ v pogledih žena in deklet (v Indiji, op. a.) je bilo nekaj, kar je klicalo moji duši in premagovalo tanko jezikovno mejo:

»Ali hodiš sama? Čisto sama?«

In moje evropske oči, ki izražajo nekaj naše hladnosti in zadržanosti, so se razširile in umirile in v žareči večerni zarji so odgovarjale:

»Ja – sama, čisto sama hodim od enega konca sveta do drugega!« (str. 294)

Karlinova o narodnostih in jeziku v *Moji zgubljeni topoli*:

Nato sem se deloma potolažila z razmišljanjem, da to niso Nemci, ki jih poznam, ki so moji bralci in prijatelji in pošteno mislijo. To so sluge temnih sil, nacisti, gestapovci. (str. 31)

Njena nemščina (sostanovalke v prehodnem zaporu za izgnance, kmetice iz Žalca, op. a.) je bila brezhibna, in dasiravno smo praviloma vse raje govorile slovensko zaradi morebitnega prisluškovanja, je pogosto spregovorila v moji materinščini, kadar je opazila, da mi je bilo nerodno zaradi neznanja. Ker sva s Theo živeli v svojem svetu, nisem pravzaprav nikoli imela priložnosti govoriti jezik dežele. Kadar sem se pogovarjala s sosedi, nisem posvečala veliko pozornosti načinu izražanja ali pravilni stavčni strukturi. Zdaj, v taborišču, je bilo mučno, ker nisem tekoče obvladala čistega sodobnega jezika. (str. 33-34)

Če tu tako poudarjam dobro stran Slovencev, ne smem pozabiti, da kot Nemka nisem imela pravice do njihove prijaznosti, da so bile vse prav tako zelo zagrenjene in da bi bil moj položaj lahko neznosen, če bi bile proti meni sovražne. Tako me torej niso vzele le kot eno od svojih pravih sotrpink, temveč so zame prav ganljivo skrbale. (str. 35)

Kakšen narod (Nemci, op. a.), sem pomislila že tisočič, in ni mi bilo jasno, kam so izginili tisti ljudje, ki sem jih nekoč poznala. Temna sila, ki se jih je polastila, jih je dobesedno uročila. (str. 41)

Tudi moji prijatelji v rajhu, še zlasti moji ljubi Nürnberžani, so se ganljivo zavzeli zame, jamčili zame in v vseh pogledih izkazovali tisto plat Nemčije, ki so jo nekoč imenovali deželo mislecev in pesnikov in ki bo znova vzniknila, da bo svetu podarila nove darove. To zdaj pa je zmedena, zasušnjena, izdana Nemčija na temni pustolovščini zaradi strahovlade, ki se po mili volji igra z žogo, dokler ji igre ne vzame svetovna sila. (str. 49)

/.../ Thea je končno izvedela (ko so Nemci Karlinovo hoteli transportirati, op. a.), kako se je glasila obtožba: »Oče Kranjec, mati neznana, Slovenka, brez poklica.« Ta obtožba že sama po sebi ni držala. Moj oče je bil dokazljivo rojen v Rogaški Slatini in moja mati, ki je bila Celjanka, je dve generaciji poučevala v nemški šoli in v nemškem jeziku. Moje ime je zapisano v literarnem koledarju. Že petindvajset let sem delala za Nemčijo in vse nemško govoreče dežele.

Ubogi Celjani! Nisem delala le za te dežele, moje ime je bilo znano tudi drugod. (str. 54)

Ob petih sem stopila v mesnico in poskušala v slovenskem jeziku, kot je navada na deželi, naročiti teletino. Mesar mi je dal zeleno, vendar mi je odgovoril v nemščini /.../ (str. 94)

Neki moški je sedel na stopnici vagona (vojaškega vlaka, ki se je ustavil pri Štorah pri Celju, op. a.) in igral. Tu pa tam je sam malo zapel, nato pa so mu pritegnili drugi, in tokrat sva poslušali ljube stare nemške pesmi. Nenadoma se mi je posvetilo, zakaj me je na dolgi poti po svetu preplavilo nenadno domotožje, kadar sem po naključju katero zaslišala.

To je bila prava nemška duša, zasanjana in lačna pravljичnosti, ki je polna hrepenenja pela o lipi ali pa V твоjih očeh je zapisano, kar so mi tvoja usta zamolčala. To so bile nepozabne pesmi, peli so jih že naši starši in stari starši, pesmi, katerih mehke melodije so drhte v večernem zraku.

Tokrat sva si s Theo z bolečino v srcu rekli: »Tja dol se peljejo, vsi ti ljudje, ki v sebi nosijo domotožje – ne le po svoji deželi, temveč tudi po pravem človeštvu – samo zato, da bi umrli?«

Najboljše, kar sva jim lahko želeli (nemškim vojakom, ki so se z bojišč vračali v Celje, op. a.), je bilo, da bi se hitro predali sovražniku ...

Bilo nama je težje kot Slovencem, bili sva med dvema taboroma; vseeno pa je prevladal občutek za pravičnost. Zgodila se je krivica, zato mora priti tudi kazen. (str. 99)

/.../ jaz pa nisem imela več ne doma ne rojakov. Bežala sem pred zdajšnjo oblastjo, da me ne bi kot toliko drugih mučili, topli in skrivaj umorili. Moja hiša mi ni več dajala zavetja, moji rojaki so se obrnili proti meni. Ljudje, ki so me poznali že od mladih nog, ki so poslušali moja

predavanja, me prosili za tisoče uslug, so zdaj gojili eno samo željo: da bi me že vendar umorili ali izgnali. (str. 129)

»Ko bi vedela, da sem na begu, da nimam več doma, in če smo natančni, tudi državljanstva ne; kaj bi porekla?« (str. 132)

Bilo mi je hudo, da se vračam domov (s Tirolske v Celje, op. a.). Sovražila sem svojo deželo, neizprosno sem sovražila vse tam doli. (str. 147)

Toda v uvodu (obtožnice ob zaslišanju na gestapu v Celju, op. a.) je pisalo, da je bila moja družina monarhistično naravnana. S težavo sem zadrževala smeh. Bilo je, kot bi kdo napisal: »Perje laboda je belo.« Moj oče je bil tako vdan Habsburžanom, da je venomer pravil: »Nobene narodnosti ne poznamo, mi smo Avstrijci!« (str. 155)

Za tiste, ki bodo takrat (po vojni, op. a.) ostali brez domovine, bom, toda ne kot obtožnico zapisala, kar sem doživela, da bi zakone poravnave – ki so neizprosno enaki na vseh zvezdah, v vseh časih – v prihodnje jasno prepoznala vsa ljudstva in se ne bo nikdar več ponovilo, da bi katero dušila podobna usoda. (str. 158, poglavje Ljudje brez domovine)

Po mirnih gozdovih so se plazili četniki (njen izraz za partizane, op. a.), možje brez domovine, ki so jih oropali za dom, poklic, družino, domovino, jezik in pri katerih je na ugaslih ognjiščih tlela le še strupena žerjavica sovraštva. (str. 160)

In ti zagrizeni sovražniki (partizanov, Nemci, op. a.), so bili taisti ljudje, ki sem jim petindvajset let podarjala zvrhana naročja svojih najboljših sposobnosti, za katere sem se na tujem postavljala v bran in med katerimi sem imela kljub vsemu še vedno prijatelje, ki so razmišljali drugače, hoteli nekaj drugega, a bili proti nacistom prav tako nemočni kot jaz sama. (str. 161)

Vse drugo sta v meni preglasila želja in preudarek: hočem k Angležem. Samo pri njih, v njihovem varstvu, v svobodi bi lahko znova postavila na noge razdejano trženje, znova navezala stike s Švico in z drugimi deželami in bi moje zdaj tako klavarno bivanje spet zadobilo smisel in vsebino. Toda pot k temu ljudstvu, ki sem ga vedno ljubila, je vodila samo prek partizanov. (str. 185)

V Mariboru sem bila v taborišču z osemsto Slovenci in vsi, brez izjeme, so bili čudoviti, dobrotljivi, vljudni, ustrežljivi in omikani ljudje. Rekli so mi »naša nemška pisateljica« in me prisrčno razvajali. Družno z njimi sem nosila njihovo gorje in bolj me je peklila krivica, ki se je godila njim, kakor nesreča, ki se je zgrnila nadme. Nikoli mi niso bili tako blizu kakor tiste dni v skupnem zaporu. (str. 191)

Upala sem, da se bom vrnila k tem izgubljenim prijateljem, odvetnikom, veleposlanikom, bogatim trgovcem, zdravnikom, učiteljem z nekaterimi manj izobraženimi ženami, da bom hodila z njimi, se z njimi pogovarjala, z njimi trpela pomanjkanje in jim zvečer ob tabornem ognju v mojem in njihovem jeziku pripovedovala o mojih popotovanjih, jim tako pomagala, da bi se raztresli in pozabili na sence našega brezdomnega bivanja. (str. 191)

Počasi se mi je posvetilo, da so pretežno komunisti /.../ vodili osvobodilni boj in razpenjali mrežo svoje propagande prek vse dežele, da so bili prijatelji Rusov in so sovražili »plutokrate« in da sem jim bila jaz s svojo vzgojo, s svojimi pogledi, z naklonjenostjo do Angležev in spričo moje materinščine najbrž trn v peti. Tisto uro sem obžalovala svoj korak. A ker sem ga pač napravila, naj bi bil po možnosti tak, da bi zadovoljil vse ... (str. 191)

Tako sem duhovnika nagovorila. Rekel mi je:

»Vi niste Slovenka, kaj ne?«

»Ne, nemška pisateljica sem ...« sem odvrnila in se predstavila. (str. 213)

Pogovor s partizanom Francem Leskovškom Luko:

»Delaš lahko tudi tukaj! Piši za slovenski narod!«

»Tovariš, ne morem, kajti po materinščini sem Nemka, nekdanja Avstrijka. Ne znam zadosti slovensko.«

»Torej piši v svojem jeziku! Pri nas imamo tudi nemške pisatelje. Poslal te bom gor v propagandni oddelek in potlej piši, kako trpinčeno je naše ljudstvo. Tvoje ime nekaj zaleže. Razširjaj naše ideje.«

»Tovariš,« sem rekla, odločena, vedno odkrito izpovedati svoje prepričanje, »sem zagreta protinacistka ...«

»Vem.«

»... ne pa komunistka.«

»Torej piši o trpljenju naših ljudi. In če zdaj morda kaj ne bo primerno za objavo, ti bomo povedali ...« (str.223)

Almino razmišljanje, kako bi partizani lahko dobro uporabili njeno ustvarjalnost in ime, če bi jo poslali v Anglijo:

Zavežimo pisateljico k hvaležnosti! V tujini sicer ne bo zganjala propagande za partijo, pač pa za ves narod. Tu pa bo samo iskala napake v naši ureditvi, medtem ko bi zadovoljna na tujem vse pri nas videla skozi rožnata očala. (str. 225)

/.../ Vse države so pomagale pisateljem na begu, samo moja država tega zame ni napravila, to tako zelo poudarjam, da bi sodobniki in zanamci razumeli, zakaj sem se odrekla svojemu državljanstvu. (str. 267)

/.../ Jaz sem človek brez naroda. V teh mesecih se mi je razodelo, da bom za Slovence vedno tujka in da drugače ne more biti. Moja materinščina je nemščina, trideset let sem bila Avstrijka. Kljub temu niso Avstrijci, ki se danes /.../ obračajo proti vzhodu, nič več tisti Avstrijci, ki sem jih nekoč poznala. Med njimi je veliko nacistov, ki so izdali svojo domovino, njihov idejni svet se je spremenil. Tudi mednje ne sodim. Zdaj sem državljanka sveta. Vse moje dejanje in nehanje mora služiti človeštvu. (str. 280)

My heart is in England, my heart is not here. (po Robertu Burnsu, op. a.)

In vendar mi je srce krvavelo, kajti gore, ki jih ljubim, so tu. Tu je svet, po katerem sem hodila kot otrok, tu so gozdovi, po katerih sem pohajala ... (str. 280)

DODATEK 2: Recepcija literarnih del Alme Karlin po njenih izjavah

1) Samotno potovanje

1. *Pisala sem za triindvajset časopisov in revij, ki so izhajali deloma v Nemčiji, deloma v Avstriji, in v času svojega bivanja v Pekingju pripravljala zbirko novel, ki mi je zaposlovala misli. (str. 283)*

2. *Imela sem namreč priporočilno pismo za gospoda Ericha von Salzmanna, znanega dopisnika časopisov Berliner Morgenpost, Kölnische Zeitung in mnogih drugih nemških časnikov. /.../ Storil je nekaj, česar ni bil sposoben noben organ oblasti v tako kratkem času; dal mi je priporočilna pisma za tri velike angleške časopise; dve uredništvi sta bili prerevni, da bi mi izplačali honorar za moje prispevke, a Far Eastern Times je objavil šest člankov o južnoslovanskih deželah in plačal sto dolarjev. Na ta način sem postala tudi v Pekingju dokaj znana, kar je imelo še druge prednosti. (str. 286-287)*

3. *V Pekingju sem pisala za triindvajset različnih časopisov, med katerimi so bili tudi največji nemški časopisi, bila sem dopisnica za tekstil, urednik časopisa Knittelfelder Zeitung pa je bil že več kot dve leti moj literarni zastopnik. Toda moji romani nekako niso šli v prodajo in tri države, za katere sem delala, so tičale v hudi povojni stiski. In jaz z njimi. Bilo je presunljivo, s kakšnimi napori se je dežela za deželo trudila za ponovno izgradnjo, stanje pa se je iz dneva v dan slabšalo ... (str. 385)*

4. *Pisala sem (in s tem zaslužila) za »Register«, predavala, hodila na obiske, zbirala. Redkokdaj sem tako mrzlično menjavala kraje. Enkrat v goščavi, potem na govorniškem odru, nato pri divjakih in uro kasneje med velikimi borkami za ženske pravice. Ta vesela pestrost me je potegnila iz močvirja žalosti in skrbi, v katerega sem se v zadnjem času pogreznila. Pred seboj sem imela prihodnost (kako radi to verjamemo) in bila sem bela. Bila sem otrok svoje rase. (str. 388)*

2) Urok južnega morja

1. *Težko je opisati moj položaj. Med mojim literarnim zastopnikom in menoj se je že davno razvilo trajno prijateljstvo. Vse dragocene zbirke so šle skozi njegove roke, on je razpolagal z*

njimi, od vsega je prejemal svoj košček. V pismih sem mu pošiljala cvetlične skice in druge risbe; skozi njegove roke so šli prispevki, ki so bili vendar enkratni te vrste, saj sem nabirala izkušnje in videvala stvari, ki jih je videl eden na milijon ljudi. V Pekingu sem pisala za triindvajset različnih časopisov. Marka je rasla, krona je bila tik pred tem, da se ustali. Ali je mogoče, da bi se taka tla izkazala za popolnoma neplodna? Tukaj (Salamonovi otoki, op. a.) pa sem bila med tujimi, nezaupljivimi ljudmi, ki so v meni videli samo navadno pustolovko, in kot črv sem morala požirati prah – se dušiti v poniževanju, ko sta mi pa vendar pripadala denar in mir? (str. 69)

2. Pismo iz domovine pa mi je sporočalo, da je moja mati zaradi svoje pretirane kreposti (pisala sem o svojih perujskih doživetjih) za mojim hrbtom pretrgala zveze z enim največjih dunajskih časopisov. Tako sem izgubila stik, denar, reklamo. (str. 87)

3. a) Vsa uredništva, s katerimi sem ostala v stikih, so mi obljubljala zlate gradove, ko bi že vsaj prišla do Jave. Na otoke ne morejo pošiljati niti denarja niti položnic niti priporočil, ampak na Javo ...!

b) Ali ne bi kot pustolovka brez dela, ki bi se nemarno predajala vsakemu moškemu, dosegla več kot s svojim idealnim delom, nenehnim ustvarjanjem, zbiranjem, učenjem in odpovedovanjem? (str. 100)

4. Vse moje delo me ni tako prevzemalo, kot me je sicer prevzemalo ustvarjalno delo, kajti zapravljati najlepša leta življenja na mirnem otočku sredi svetovnega morja, pri čemer bi za življenje prišla v najboljšem primeru v poštev le Evropa, je bilo neprijetno, dvojno grenko, ko sem začela spoznavati, da bi me le osebno prizadevanje lahko privedlo do cilja. Kaj pomaga vse to delo, če bo obležalo v nekem predalu? Kaj vsa dela, če bodo ostala skrita v neki pleteni košari? Še vedno sem imela vero vase in v svoje ustvarjanje. (str. 120)

5. Kako bi lahko v Evropi žarela, našla založnike, navezala stike, ko pa sem imela noge zakopane v mehkem pesku na Aliju? In vsako, čisto vsako pismo je rabilo za pot tri mesece in več! Ljudje so medtem že pozabili, za kaj je šlo, kljub temu pa so bila sporočila mojega literarnega zastopnika edina svetla točka v mojem življenju. Razdajala sem se v svojih delih. To pa je bilo videti kot edina vez, ki me je še vezala na človeštvo.

Čim sem imela v roki denar, je začela njegova vrednost padati, čim sem s tisoč težavami prišla na področje, kamor ni skoraj še nihče stopil, je objavil nekdo, ki je pred tridesetimi leti šel tam skozi, svoje spomine in mi s tem odvzel tržišče; čim sem se obrnila na kako založbo, ki je pokazala zanimanje za moje romane, je morala ta zaradi nepričakovanih težav najaviti

stečaj; čim sem imela zveze s kakim velikim časopisom, mi je kdo od mojega najožjega kroga prerezal vezi; čim sem dosegla kak otok, že so spremenili vozni red ladij. Skratka niti ene stvari ni bilo, ki se mi ne bi bila sovražno postavila nasproti, in skozi te zapreke sem hodila zagrenjena, a ne premagana ... (str. 136-137)

6. *Kdor je izbral umetnost, mora misliti le nanjo. Saj sem to vedela, a nisem si mogla pomagati. Imela sem občutek nenadne, neznosne osamljenosti. Spet sem bila nezaščiten, sama med tujimi ljudmi! (str. 290)*

7. *Potovati v letih med 1919 in 1923 kot obubožana Nemka ali Avstrijka je bilo samo po sebi razumljivo, to je bila pač usoda premaganih. Za novinarko v petih državah, za pisateljico, ki je že odposlala lepo število svojih del, ki je lahko pokazala že objavljena dela, za raziskovalko, ki je imela v lasti lepe zbirke, pa je bil to leta 1926 poraz, ki je kazal njeno slabost ali slabost njene okolice. (str. 212)*

8. *Samo enkrat v življenju sem bila tako jezna, da bi skoraj začela skakati od besa kot poreden otrok. Hotelir me je /.../ peljal v nemški klub (na Javi, op. a.). /.../ predstavil me je nekaterim ljudem, ki so vsi trpeli za holandsko hladnostjo. /.../ Razen misijonarjev nisem tri leta srečala nobenega Nemca, nisem se gibala v nemškem svetu, nobenega časopisa nisem prebrala, nobene nemške knjige nisem dobila v roke, zdaj pa sem stala sredi »svojih«, kot sem jih vsa srečna, a verjetno predrzno imenovala, oni pa so bili hladni kot pasji smrček in hladnejši od hladnega. Potem ko so me vsi prisotni Nemci spustili kot vroč krompir, sem prosila, če smem pogledati vsaj knjižnico, kjer so imeli vse moje časopise (spet tak ponosem, neupravičen pojem): Reclams Universum, Velhagen, Westermann, Leipziger Illustrierte in tako naprej. Bila sem sama v knjižnici in začela sem prelistavati številke. Januar, februar, marec ...*

List za listom, časopis za časopisom. /.../ Sem mar oslepela? /.../ Ali pa je vse, kar sem s težavo zgradila, razpadlo v nič? Pred skoraj tremi leti sem v Avstriji in Nemčiji pisala za skoraj 23 listov – velike, male, kakor je bilo, - danes, po vsem tem, kar sem prestala, pa sem stala tu in pregledovalaq liste in časopise in nikjer nisem zagledala svojega imena. Nazadnje sem prelistala Leipzigerja, za katerega mi je pisal zastopnik, da je sprejel »Škratovo plamenico«, eno od južnomorskih zgodb, in jo je zelo dobro honoriral. A Leipziger je bil prazen ... (str. 214-216)

9. a) *Poleg prispevkov za nemške in angleške liste sem pisala tudi roman »Laterne smrti«, in ker je to delo zahtevalo globoko zatopitev same vase, mi je uspelo preživeti tiste tedne, ne da bi znorela.*

b) Založbe so bile vse gladko »rakuk«. Nobenih nakazil, nobenega denarja, nobenih pisem ni bilo. Moj zastopnik se je zaradi mojih pisem in verjetno tudi zaradi mojih očitkov čutil prizadetega, izgubil je veselje do dela in se je zavil v molk. (str. 278, med bivanjem na Tajskem)

10. Moja edina uteha je bilo delo. Blagoslavljal sem ga. (str. 320)

11. Delo, ki sem ga bila sama poslala neki založbi, se je vrnilo, ker nisem poznala želja založbe. Kritika je bila zelo ugodna, le založba je sprejemala samo romane s strogo katoliškim svetovnim nazorom, moja dela pa so bila močno prepojena z budizmom. Od uredništev niti besede; od mojega zastopnika le molk. (str. 372)

12. Imela sem mnogo predavanj in doživljala sem ovacije – doma in v tujini. Uredništva, ki so ugotovila, da me niso požrli (obžalovanja vredno zanje in zame), so mi plačala svoje dolgove. (str. 382)

3) Moji zgubljeni topoli

1. Vsi (sojetniki, op. a.) so mi čestitali (ko je dobila dokument o izpustitvi iz mariborskega zapora, op. a.), me opomnili, naj napišem o tem, in to sem zatrdno obljubila in zdaj tudi izpolnila. (str. 57)

2. /.../ sovraštvo Celjanov je izhajalo iz dejstva, da se s Theo nisva uklonili mestnim veljakom, prav tako nisva hoteli biti živali v čredi /.../. (str. 67)

3. Očitno je bilo izgubljeno še eno leto mojega življenja. Nič drugega kot skrbi, preganjanje, delo. Dokončane knjige so se kopičile. Kdaj bodo izšle? (str. 84)

4. (gestapovec o njenih knjigah, ki si jih je sposodil, op. a.): »Moja žena se ni mogla ločiti od njih. Zelo so ji všeč. Sam jih nisem vseh prebral (Božja previdnost!), in če boste spet kaj izdali, mi jih pošljite! Z veseljem jih bom kupil.« (str. 95)

5. Precej velikih del je vse od Hitlerjevega prihoda na oblast čakalo skritih. Po letu 1938 niso izhajale niti manj pomembne stvari. Moje knjige so se kopičile v omari, jaz pa sem morala revna in v preobleki živeti med sovražniki, odrezana od vsega, kar je zame pomenilo življenje. (str. 120)

6. Na dan sem potegnila izkaznico o članstvu v Reichskulturkammer, na kateri ni bilo rojstnega datuma, a namesto tega – oh, kakšna sreča! – moja vpisna številka v združenju pisateljev. In prav tako tudi datum izdaje ter na robu izkaznice še moja fotografija. /.../ Pa kaj, če sem imela pri sebi pasjo značko hajmatbunda. Ta košček papirja iz Berlina je bil vreden veliko več kot pa vse osebne izkaznice z zasedenega ozemlja. Z njim se mi ni bilo treba bati za prenočišče in veljal je prav toliko kot potni list. (str. 137)

7. Konec koncev je bilo vseeno, kaj se bo izcimilo iz vseh neumnosti, s katerimi se vse življenje brez smisla obremenjujemo. Moje knjige so seveda štele, saj so bile plod razvoja, mejniki na moji življenjski poti, sadovi početja, izkustva, vztrajnosti. Od vsega drugega sem se sama pri sebi že poslovila. (str. 139)

8. »Zakaj nisem vstopila v Kulturbund?«

»Ker se nočem zapletati v nič političnega in si poleg tega želim živeti v miru.«

»Kje po mojem mnenju tiči vzrok za močan in odkrit odpor Celjanov do mene?«

»V dejstvu, da sem se naučila samostojno razmišljati.« (str. 157)

9. Moja omara se je polnila s knjigami, od katerih nobena ni izšla. Zdelo se je, da bo moje življenjsko delo ostalo brez nagrade, vse žrtve brez sadu. (str. 173)

10. Veselje. Na zemlji je to edino zdravilo za naveličanost. Sama nisem mogla do njega, kajti imenovalo se je založniki. V mojih očeh bi bilo kaj vredno le to, da bi lahko napisano, vse nenavadno, kar sem smela ujeti na papir, podarila svetu in poleg tega še videla, kako bi s tem naredila kaj dobrega. V mojih knjigah se je prelivala neskončna modrost, saj sem takrat še smela uprabljati vire, ki drugim niso bili več dostopni. Vse to sem si kupila za ceno svoje srčne krvi, z življenjem, polnim nesreč, odrekovanja, solz in žrtev. Čim dlje sem čakala in čim lepše so postajale moje knjige, tembolj željno sem pričakovala njihove objave. (str.174)

11. Seveda, brali jih bodo (njene knjige, op. a.) po moji smrti, še dolgo bodo metale svetlo luč na človeške poti, jaz pa bom odšla v smrt zavita v nič drugega kot v nevidni plašč svojih solza. /.../ V tem življenju nisem hotela biti učiteljica svetov /.../, temveč svojemu bogu služiti s svojo umetnostjo, z lučjo vedenja in lepote razsvetliti pot tistim, ki so šli za mano. /.../ Vsa moja moč, vse upanje in ljubezen so veljali le umetnosti. Moje knjige so bile zame to, kar so za druge otroci, in za njihovo prihodnost me je skrbelo kot najsrčneje ljubečo mater za prihodnost njenega sina. /.../ Z veseljem bi prenesla vse, ko bi le izšle moje knjige v Ameriki ali drugje v tujini. (str. 175)

12. Z založniki nismo našli skupnega jezika. Venomer se je na nas spuščala roka, ki nam je to preprečevala, a kljub temu so bili vsi, ki sem jih obiskala, na strani opozicije (drugim sem se izognila) in že to, da sem lahko z njimi govorila brez zadržkov, je bilo samo po sebi užitek. Vsi so bili zelo prijazni z mano, toda moji upi, da bom tu našla poti, kako svoje knjige spraviti v tujino, so se izjalovili. /.../ Misel na to, da bi si morala v tujini, če moje ime ne bi bilo dovolj, kruh služiti s hišnimi opravili ali celo v kakšni pisarni, me je odvrnila od bega. Doma sem lahko vsaj pisala knjige, ki bodo še dolgo, zelo dolgo po moji smrti ljudem razkrivale stvari, ki jih poznajo le redki. Da bi zgolj zamenjala kraj svojega trpljenja, se mi je zdelo nesmiselno. (str. 177)

13. (Almino razmišljanje, kako bi partizani lahko dobro uporabili njeno ustvarjalnost in ime, če bi jo poslali v Anglijo, op. a.):

Zavežimo pisateljico k hvaležnosti! V tujini sicer ne bo zganjala propagande za partijo, pač pa za ves narod. Tu pa bo samo iskala napake v naši ureditvi, medtem ko bi zadovoljna na tujem vse pri nas videla skozi rožnata očala. (str. 225)

14. In še nekaj je zame napravil profesor Brenk. Pravila sem mu o svojih partizanskih pesmih in baladah. In zdaj se mi je ponudil, da jih bo razmnožil in mi jih poslal. V neki pisarni sem smela vse jutro uporabljati pisalni stroj. Mrzlično sem zapisala vse, docela in prav nič samovšečno prepričana, da je vse tudi dobro. Opisala sem pohode, trpljenje partizanske matere, ki je zgubila sinove, noč pred usmrčitvijo sedmih borcev, muke umirajoče ženske v taborišču. Tu je bilo tudi več pesmi. Brenk je priložil moj zelo skrajšani življenjepis in potem sem vse skupaj nasloвила »Moj dar partizanom«. (str. 238)

15. Res, pesmi so napisane v nemščini. Vendar bi jih lahko z letalci prek Barija poslali v Švico; morebiti pa bi jih lahko dali v uporabo avstrijskim borcem za svobodo, ki so prav tako tukaj veliko tiskali, ali pa bi mi jih vsaj vrnil in mi rekli, da jih pač ne morejo uporabiti.

Iz slovenščine sem v angleščino prevajala partizanske zgodbe drugih piscev (moje so morale spati!), sama sem bila v književnosti zelo dejavna, še najbolj v čistem pesništvu, na videz sem živela kakor vsi drugi ljudje, vendar hkrati na drugih ravneh zavesti. (str. 260-261)

DODATEK 3: Literarna dediščina Alme Karlin

Tukaj navedena bibliografija, povzeta s spletne strani Alminega virtualnega domovanja (<http://www.almakarlin.si/index.php?lang=si&cat=6>), vsebuje dela Alme M. Karlin, ki so izšla v knjižni obliki (razen 3 medvojnih spisov) in so dostopna v slovenskih javnih knjižnicah.

KARLIN, Alma M.. Die Kringhäusler : drama in drei akten. Leipzig: Volgar, 1918. 68 str. [COBISS.SI-ID 50156032]

KARLIN, Alma M.. Mein kleiner Chinese : mit 6 Federzeichnungen. Dresden: Deutsche Buchwerkstätten, 1921. 284 str., ilustr. [COBISS.SI-ID 2499637]

KARLIN, Alma M.. Einsame Weltreise : Erlebnisse und Abenteuer einer Frau im Reich der Inkas und im Fernen Osten : Mit 34 Abbildungen nach photographischen Aufnahmen und einer Weltkarte. 11.-30. Tausend. Minden i. W.; Berlin; Leipzig: W. Köhler, [ca 1928]. 301 str., 8 pril., ilustr. [COBISS.SI-ID 1144321]

KARLIN, Alma M.. Im Banne der Südsee : Als Frau allein unter Pflanzern und Menschenfressern, Sträflingen, Matrosen und Nissionaren. Minden i. W.; Berlin; Leipzig: W. Köhler, 193?. 266 str., ilustr. [COBISS.SI-ID 2510645]

KARLIN, Alma M.. Erlebte Welt, das Schicksal einer Frau : durch Insulinde und das Reich des weissen Elefanten, durch Indiens Wunderwelt und durch das Tor der Tränen. Minden i. M.; Berlin; Leipzig: Wilhelm Köhler, 1933. 211 str., ilustr. [COBISS.SI-ID 293685]

KARLIN, Alma M.. Drachen und Geister : Novellen aus China, Insulinde und der Südsee. Berlin: Frundsberg-Verlag, 1930. 269 str. [COBISS.SI-ID 6617401]

KARLIN, Alma M.. Mystik der Südsee : Liebeszauber, Todeszauber, Götterglaube, seltsame Bräuche bei den Geburten usw., (Weltreisen, Bd. 1, Bd. 2). Berlin-Lichterfelde: H. Bermühler, cop. 1931. 2 zv., ilustr. [COBISS.SI-ID 21093377]

ARRINGER, Rudolf M, RASCH, Else, KARLIN, Alma M.. Der weibliche Körper und eine Beeinflussung durch Mode und Sport. 7. vollständig neubearbeitete Aufl. Berlin; Leipzig: Verlag für Kultur und Menschenkunde, cop. 1931. 190 str., ilustr. [COBISS.SI-ID 14350133]

KARLIN, Alma M.. Der Götze : Roman. Potsdam: Müller & I.Kiepenheuer G.m.b.H. Verlag, 1932. 324 str. [COBISS.SI-ID 2510389]

KARLIN, Alma M.. Der Todesdorn : und andere seltsame Erlebnisse aus Peru und Panama : mit 2 Karten. 5. Aufl. Berlin: Prismen-Verlag, 1933. 308 str., [2] f. pril. [COBISS.SI-ID 2512693]

KARLIN, Alma M.. Windlichter des Todes : Roman aus Siam. 2. Aufl. Leipzig: Hesse & Becker, cop. 1933. 181 str. [COBISS.SI-ID 6595129]

KARLIN, Alma M.. Yksin maailan ääriin : Naisen elämyksiä inkain valtakunnassa ja Kaukaisessa. Porvoo; Helsinki: W. Söderström Osakeyhtiö, 1934. 335 str., [16] f. pril., ilustr. [COBISS.SI-ID 5350965]

KARLIN, Alma M.. Tränen des Mondes : eine Geschichte aus Peru, (Brückenbücherei, Nr. 2). Breslau: P. Kupfer, cop. 1935. 62 str. [COBISS.SI-ID 7329593]

KARLIN, Alma M.. Erdgebunden. Leipzig: Wilhelm Inh. Rolf Hartung, 1936. 187 str. [COBISS.SI-ID 2510133]

KARLIN, Alma M.. Isolanthis : Roman vom Sinken eines Erdteils. Leipzig: Grethlein & Co. Nachf., cop. 1936. 404 str. [COBISS.SI-ID 7330105]

KARLIN, Alma M.. O Joni San : 2 japanische Novellen, (Brückenbücherei, Nr. 13). Breslau: Heydebrand, [1936]. 62 str. [COBISS.SI-ID 2512181]

KARLIN, Alma M.. Vier Mädchen im Schicksalswind : eine Südseegeschichte. Leipzig: Grethlein & Co. Nachf., cop. 1936. 252 str. [COBISS.SI-ID 2512949]

KARLIN, Alma M.. Jeunes Filles d'Orient. Geneve: J.-H. Jeheber, S.A., 193?. 265 str. [COBISS.SI-ID 2511157]

KARLIN, Alma M.. Eine kleine Siamesin : Erzählung. Berlin: Schlieffen, 1937. 299 str., ilustr. [COBISS.SI-ID 43149312]

KARLIN, Alma M.. Kleiner Frühling : drei Erzählungen, (Die Büchertruhe, 13). Leipzig: M. Möhring, cop. 1937. 119 str., ilustr. [COBISS.SI-ID 2511925]

KARLIN, Alma M.. Der Becher des Vergessens : zwei Erzählungen. Leipzig: Verlag von Max Möhring, cop. 1938. 132 str. [COBISS.SI-ID 2438430]

KARLIN, Alma M.. Der blaue Mond : eine Erzählung für Jung und Alt. Leipzig: Möhring, 1938. 178 str. [COBISS.SI-ID 50154240]

KARLIN, Alma M.. Unter dem Augenbrauenberg und andere Erzählungen. Leipzig: Möhring, 1938. 132 str., [1] f. z avtorj. sl. [COBISS.SI-ID 50159872]

KARLIN, Alma M.. Der Transport. [Celje: s. n., 194?]. [83] f. [COBISS.SI-ID 10260277]

KARLIN, Alma M.. Der Kampf mit dem Ortsgruppenführer Ewald Wrentschur. [Celje: s. n., 194?]. [69] f. [COBISS.SI-ID 10261045]

KARLIN, Alma M.. Bei den Partisanen. [Celje: s. n., 1945?]. 101 f. [COBISS.SI-ID 10260789]

KARLIN, Alma M.. I Tschaos jüngstes Enkelkind : eine Kurzgeschichte aus China. Leipzig: M. Möhring, cop. 1948. 48 str. [COBISS.SI-ID 219459584]

KARLIN, Alma M.. Unter Kopffägern : Erzählung aus Formosa, (Jugendmissionsheft, nr. 2). 2. Aufl. St. Ottilien: Eos Verlag Erzabtei, 1953. 67 str., ilustr. [COBISS.SI-ID 219296000]

KARLIN, Alma M.. Vier Mädchen im Schicksalswind : eine Südseegeschichte, (Hirundo-Bücher, 10). Lengerich: Klein, [195?]. 127 str., ilustr. [COBISS.SI-ID 32998754]

KARLIN, Alma M.. Als Gefangene bei den Kopffägern auf Neu-Guinea, (Hirundo--Bücher, 79). Lengerich: Kleins Druck- und Verlagsanstalt, [1960]. 126 str., ilustr. [COBISS.SI-ID 219602432]

KARLIN, Alma M.. Gefangene der Kopffäger, (Bastei Taschenbuch), (Bastei, Junge Leser, Bd. 6). Bergisch Gladbach: Bastei-Verlag, [1965]. 167 str. [COBISS.SI-ID 32999266]

KARLIN, Alma M.. Samotno potovanje, (Zbirka Globus). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1969. 346 str., [8] barvnih f. pril., [1] f. zvd. [COBISS.SI-ID 3946497]

KARLIN, Alma M.. The death-thorn : magic, superstitions, and beliefs of urban Indians in Panama and Peru. Detroit: Blaine Ethridge-Books, 1971. 346 str., avtorj. sl. ISBN 0-87917-004-2. [COBISS.SI-ID 220124672]

KARLIN, Alma M.. Einsame Weltreise : Erlebnisse und Abenteuer einer Frau im Reich der Inkas im Fernen Osten. Freiburg: Kore, 1995. 393 str., zvd. ISBN 3-926023-57-0. [COBISS.SI-ID 53371904]

KARLIN, Alma M.. Urok Južnega morja : [tragedija neke žene]. Celje: Mohorjeva družba, 1996. 391 str., ilustr. ISBN 961-218-151-9. COBISS.SI-ID 62001664]

KARLIN, Alma M.. Zmaji in duhovi. 1. izd. v slovenščini. Celje: Mavrica, 1996. 267 str. ISBN 961-90348-3-X. [COBISS.SI-ID 63081216]

KARLIN, Alma M.. Popotne skice. Ljubljana: Kmečki glas, 1997. 189 str., črnobeke fotogr. ISBN 961-203-098-7. [COBISS.SI-ID 67880448]

KARLIN, Alma M.. Modri mesec, (Zbirka Odisej). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997. 154 str. ISBN 86-11-14927-0. [COBISS.SI-ID 67682816]

KARLIN, Alma M.. Angel na zemlji, (Zbirka Odisej). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998. 180 str. ISBN 86-11-15216-6. [COBISS.SI-ID 74769152]

KARLIN, Alma M.. Svetlikanje v mraku. Celje: Mavrica, 1999. 240 str. ISBN 961-6282-07-7. [COBISS.SI-ID 103681024]

KARLIN, Alma M.. Pod košatim očesom. Celje: Mohorjeva družba, 2002. 159 str., ilustr. ISBN 961-218-391-0. [COBISS.SI-ID 119690752]

KARLIN, Alma M.. O Joni san. Celje: Šolski center, 2006. 20 str., ilustr. [COBISS.SI-ID 599165]

KARLIN, Alma M., TOPOLE, Maja (ur.). Samotno potovanje v daljne dežele : tragedija ženske. Celje: Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba, 2006. 439 str. ISBN 961-218-632-4. [COBISS.SI-ID 227928320]

KARLIN, Alma M., TOPOLE, Maja (ur.). Doživeti svet : usoda ženske : po Insulindiji (tj. Malajskem otočju) in kraljestvu belega slona, skozi čudovit svet Indije in skozi Vrata solza. Celje: Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba, 2006. 262 str., fotogr. ISBN 961-218-631-6.[COBISS.SI-ID 227929344]

KARLIN, Alma M.. Japonske novele. Celje: Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba, 2006. 119 str., ilustr. ISBN 961-218-633-2.[COBISS.SI-ID 227928832]

KARLIN, Alma M.. Samotno potovanje v daljne dežele : tragedija ženske. 1. ponatis. Celje: Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba, 2007. 439 str. ISBN 978-961-218-632-6. [COBISS.SI-ID 232117248]

KARLIN, Alma M.. Doživeti svet : usoda ženske : po Insulindiji (tj. Malajskem otočju) in kraljestvu belega slona, skozi čudoviti svet Indije in skozi Vrata solza. 1. ponatis. Celje: Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba, 2007. 262 str., fotogr. ISBN 978-961-218-631-9. [COBISS.SI-ID 232117504]

KARLIN, Alma M.. Japonske novele. 1. ponatis. Celje: Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba, 2007. 119 str., ilustr. ISBN 978-961-218-633-3. [COBISS.SI-ID 232117760]

KARLIN, Alma M.. Smrtonosni trn in druge nenavadne zgod[b]e iz Peruja in Paname, (Zbirka Nova slovenska knjiga). 1. izdaja v slovenščini. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007. 231 str. ISBN 86-11-17777-0. ISBN 978-86-11-17777--9. [COBISS.SI-ID 229643776]

KARLIN, Alma M., RIHTER, Andreja (ur.), KREGAR, Tone (ur.), POČIVAVŠEK, Marija (ur.). Moji zgubljeni topoli : spomini na drugo svetovno vojno. Ljubljana: Mladinska knjiga; Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2007. 284 str., ilustr. ISBN 978-961-01-0388-2. [COBISS.SI-ID 236503808]

Literatura in viri:

- Bradeško, Marjan: *Uročena in izbrana za veliko nalogo*. V: Delo, letnik 49, št. 42 (21. II. 2007), str. 19.
- Bratina, Vasja: *Vse načrtno: potovanje in pisanje*. V: Delo, letnik 39, št. 134 (12. IV. 1997), str. 49.
- Bratož, Igor: *K nelagodnemu sočutju*. V: Delo, letnik 50, št. 187 (13. VIII. 2008), str. 18.
- Cesar, Emil: *Svetovna popotnica in pisateljica Alma Karlin v partizanih*. V: Literarnozgodovinski portreti. Str. 217-236. Novo mesto: Dolenjska založba, 2000.
- Colnar, Peter: *Zato pa še živimo*. Ljubljana: Karantanija, 2002.
- Cotič, Metka: *O angelu na zemlji*. V: 2000, št. 115/116 (1999), str. 206-207.
- Dolschon, Irena: *Samotna popotnica*. V: Popotne skice, str. 186-189. Ljubljana: Kmečki glas, 1997.
- Dović, Marijan: *Empirična literarna znanost in literarni sistem S. J. Schmidta*. V: Slavistična revija, letnik 51/2003, št. 3, julij-september.
- Drev, Miriam: *Drzna vživljanja iskalke in popotnice*. V: Delo, letnik 45, št. 86 (14. VI. 2003), str. 15.
- Drev, Miriam: *Pozabljena polovica: portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana, Tuma SAZU 2007. Str. 234-237.
- Dular, Sonja: *Angelsko vedenje*. V: Angel na zemlji. Str. 165-178. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- Dular, Sonja: *Mesečeva skrivnost*. V: Modri mesec. Str. 137-154. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.
- Jezernik, Jerneja: *Alma Karlin na Japonskem /.../* V: Japonske novele, str. 75-119. Celjska Mohorjeva družba, 2006. Celjska Mohorjeva družba, 2006.
- Jezernik, Jerneja: *Alma Maximiliana Karlin*. (Gl: http://teozofija.info/Biografija_Karlin.htm)
- Karlin, Alma M.: *Angel na zemlji*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.
- Karlin, Alma M.: *Doživeti svet*. Celjska Mohorjeva družba, 2006.
- Karlin, Alma M.: *Ein Mensch Wird* (tipkopis avtobiografije v prevodu Mateje Ajdnik Korošec)
- Karlin, Alma M.: *Japonske novele*. Celjska Mohorjeva družba, 2006.
- Karlin, Alma M.: *Mesečev kamen*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- Karlin, Alma M.: *Moji zgubljeni topoli*. Mladinska knjiga Založba, d. d., Ljubljana 2007.

- Karlin, Alma M.: *Popotne skice*. Kmečki glas, Ljubljana 1997.
- Karlin, Alma M.: *Samotno potovanje v daljne dežele*. Celjska Mohorjeva družba, 2006.
- Karlin, Alma M.: *Smrtonosni trn*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.
- Karlin, Alma M.: *Svetlikanje v mraku*. Celje: Mavrica, 1999.
- Karlin, Alma M.: *Urok južnega morja*. Celjska Mohorjeva družba, 1996.
- Kojnik, Helena: *Odisejada Alme Karlin: diplomska naloga*, Ljubljana: 2002.
- Kos, Janko: *Pregled svetovne književnosti*. Ljubljana: DZS, 2005.
- Kovačič, Cvetka Terezija: *Moje osebno srečanje z Almo Maximiliano Karlin*. V: Doživeti svet. Celjska Mohorjeva družba, 2006.
- Kregar, Tone: *Almino potovanje med Nemci in Slovenci, od nacizma do komunizma*. V: Moji zgubljeni topoli, str. 11-25. Mladinska knjiga Založba, d. d., Ljubljana 2007.
- Lipar, Irena: *Alma M. Karlin: Potovanja in izzivi skrivnostne žene*. Pedagoška fakulteta Maribor, 2005.
- Perenič, Urška: »Poetische Versuche 1843-44« *Luize Pesjak – poskus umestitve dela nemške ustvarjalnosti na Slovenskem v okvir slovenske literarne zgodovine*. V: Slavistična revija, letnik 54/2006, št. 2, april-junij.
- Perenič, Urška: *Integracija nemške literarne produkcije na Slovenskem v okvir slovenske literarne vede z vidika systemskega pristopa*.
- Perenič, Urška: *Nemško pesništvo Marie Luckmann (28. 8. 1864 – 5. 3. 1947) kot stereotipija slovenstva*. V: 43. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Ljubljana, junij 2007.
- Perenič, Urška: *Stiki Josefa Friedricha Perkoniga s slovenskimi intelektualci in pisatelji*. V: Slavistična revija, letnik 53/2005, št. 4, oktober-december.
- Perenič, Urška: *Teoretični nastavki v vključevanju nemškega opusa Luize Pesjak v okvir slovenske literarne vede – »...und doch geht es uns an«*. V: 42. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Ljubljana, julij 2006.
- Šiljanec Novak, Majda: *O pisateljici*. V: Urok južnega morja. Mohorjeva družba. Celje, 1996.
- Šlibar, Neva: *Alma Kolumbus auf Weltreise: Problematik und Potenzial der geobiographischen Bücher und exotischen Erzählungen der "Staatsbürgerin eines fremden Staates"*. V: Transkulturell. Ljubljana: Oddelek za germanistiko, Filozofska fakulteta, 2006. Str. 319-337.

- Šlibar, Neva: *Alma M. Karlins Erzählen als Überlebensstrategie und Identitätskonstruktion, dargestellt anhand von Texten über die Mühen des Überlebens im Dritten Reich und im Zweiten Weltkrieg*. V: Nekoč se bodo vendarle morale sesuti okostenele pregrade med ljudstvi (slovenske germanistične študije). Str. 100-127. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za germanistiko z nederlandistiko in skandinavistiko, 2007.
- Šlibar, Vladimir: *Članki Alme M. Karlin v Cillier Zeitung 1920-1928*. V: Celjski zbornik 1988, str. 191-198.
- Šmitek, Zmago: *Klic daljnih svetov. Slovenci in neevropske kulture*. Ljubljana: Borec, 1986.
- Šmitek, Zmago: *Poti do obzorja. Antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko*. Ljubljana: Borec, 1988.
- Šmitek, Zmago: *Srečevanja z drugačnostjo. Slovenska izkustva eksotike*. Radovljica: Didakta, 1995.
- Virk, Tomo: *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, 2003.
- Virk, Tomo: *Nedostopnost absolutnega*. V: Franz Kafka: Proces. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.
- Virk, Tomo: *Slovenska nacija in slovenska literatura*. V: Nova revija, let. 12, št. 134-135 (junij-julij), str. 254-260. Ljubljana 1993.
- Virk, Tomo: *Primerjalna književnost na prelomu tisočletja. Kritični pregled*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Zupan Sosič, Alojzija: *Označevanje literature žensk*. V: Prvo slovensko-hrvaško slavistično srečanje, Novigrad, 1999. Zbornik referatov. Ljubljana, 2001.
- Zupan Sosič, Alojzija: *Potovati, potovati! (Najnovejši slovenski potopisni roman)* V: Slovenski roman/Mednarodni simpozij Obdobja – metode in zvrsti, Ljubljana, 5. – 7. december 2002. Str. 265-274. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Ljubljana, 2003.
- Zupan Sosič, Alojzija: *Zavetje zgodbe*. Str: 7-42; 125-136.
- Žižek, Aleksander (Cvelfar, Bojan): *Nerazumljiva drugačnost zlahtnega duha in duše*. V: Znameniti Celjani. Celje, 2004.

Fotografije Alme Karlin in njene družine so last gospe Helene Ojsteršek, kopije v Osrednji knjižnici Celje. Ostali slikovni material je povzet z različnih spletnih strani.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA

Izjava o avtorstvu

Podpisana, Judita Tkavc, rojena 5. 7. 1970 v Celju, študentka Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, na smereh: primerjalna književnost in literarna teorija ter slovenistika, izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom ALMA KARLIN – NIKOGARŠNJA IN NAŠA. VSTOPANJE ALME KARLIN V SLOVENSKI LITERARNI SISTEM pri mentorjih red. prof. dr. Tomu Virku in red. prof. dr. Miranu Hladniku moje avtorsko delo. V diplomskem delu so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni; teksti niso prepisani brez navedbe avtorjev.

Judita Tkavc

Ljubljana, maj 2009